

บทที่ 3

พัฒนาการวิชาการแกะสลัก

ผู้วิจัยได้ศึกษาพัฒนาการของวิชาการแกะสลักตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา ที่วิเคราะห์ได้จาก หลักฐานต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษามาจึงแบ่งพัฒนาการของวิชาการแกะสลัก ออกเป็น 3 ยุค คือ

ยุคที่ 1 ยุคก่อนหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ ระหว่าง พ.ศ. 1907 ถึง พ.ศ.2496 ซึ่งเป็นยุคที่เริ่มมีหลักฐานเกี่ยวกับวิชาการแกะสลักที่เรียนกันตามตำหนักเจ้านายภายในพระบรมมหาราชวัง ตามบ้านบุคคลชั้นสูงและบุคคลทั่วไป ๆ ไปที่เรียกกันนอกกระบบโรงเรียน จนถึง พ.ศ.2444 รัฐบาลจึงจัดการศึกษาที่มีวิชาการแกะสลักเข้าสู่ระบบโรงเรียน ในระดับต่าง ๆ

ยุคที่ 2 ยุคหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ระหว่าง พ.ศ.2497 ถึง พ.ศ.2525 เป็นยุคที่เริ่มเปิดหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ในระดับอุดมศึกษาตามสถานศึกษาในระดับต่าง ๆ ซึ่งมีวิชาการแกะสลักบรรจุอยู่ในหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ในบางสถาบัน สังกัดกระทรวงศึกษาธิการและวิชาการ แกะสลักเป็นวิชาที่แทรกอยู่ในรายวิชาอื่น ๆ ซึ่งไม่ปรากฏรายชื่อการแกะสลักโดยตรง จะจัดรวมอยู่กับวิชาอื่น ๆ เช่น การจัดดอกไม้ งานใบตอง งานดอกไม้สด ฯลฯ ยังไม่แยกออกมาเป็นรายวิชาการแกะสลักเต็มตัว

ยุคที่ 3 ยุควิชาการแกะสลักเฟื่องฟูระหว่าง พ.ศ.2526 ถึง พ.ศ.2539 เป็นยุคที่มีรายชื่อวิชาการแกะสลักโดดเด่นขึ้นมาเป็นรายวิชาเดียวในหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ที่เปิดสอนในระดับอุดมศึกษา

การพัฒนาวิชาการแกะสลัก จากการศึกษาออกกระบบโรงเรียน มาสู่การศึกษาในระบบโรงเรียน จนถึงหลักสูตรคหกรรมศาสตร์และมีรายวิชาการแกะสลักโดดเด่นขึ้นมา มีการพัฒนาทางการศึกษาที่ปรากฏแต่ละยุค คือ

ยุคก่อนหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ ระหว่าง พ.ศ.1907 ถึง พ.ศ.2496

สมัยสุโขทัย

วิชาการแกะสลักเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ซึ่งมีหลักฐานของการแกะสลักปรากฏในสมัยสุโขทัยเป็นราชธานีในสมัยสมเด็จพระบรมนาถพิตรสมเด็จพระร่วงเจ้าอยู่หัวครองราชย์ ผู้วิจัยเชื่อว่าเกิดขึ้นจริง เนื่องจากได้มีหลักฐานว่า นางพระสนมคนหนึ่งชื่อว่า นางนพมาศ หรือ

ท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ได้แต่งหนังสือเล่มหนึ่งไว้เป็นหลักฐานชื่อว่า ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์หรือนางนพมาศ ขึ้นและในหนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงพิธีต่าง ๆ ไว้และมีพิธีหนึ่งที่เรียกว่า

....พระราชพิธีจองเปรียงในวันเพ็ญเดือน 12 เป็นนักขัตฤกษ์ชั้กโคมลอย บรรดาชายหญิงต่างตกแต่งโคมชักโคมแขวนโคมลอยทุกตระกูลทั่วทั้งพระนคร แล้วก็ชวนกันเล่นมหรสพสิ้นสามราตรีเป็นเยี่ยงอย่าง แต่บรรดาข้าเฝ้าฝ่ายบุรุษต่างทำโคมประเทียบบริวารวิจิตรด้วย ลวดลายวาดเขียนเป็นรูปและสัณฐานต่าง ๆ ประกวดกันถวายให้ทรงอุทิศบูชาพระบวรพุทธบาทซึ่งประดิษฐานยังนัมมทานที แลข้าน้อยก็ทำโคมลอยคิดตกแต่งให้สวยงามประหลาดกว่าโคม พระสนมกำนัลทั้งปวง ซึ่งเลือกएकाเสรสีต่าง ๆ ประดับเป็นรูปดอกกามุทบานกลีบรับแสง พระจันทร์ใหญ่เท่าทรงระแทะล้วนแต่พรรณดอกไม้ซ้อนสีสลับให้เป็นลวดลาย แล้วจึงนำเอาผลพฤษภาลดาชาติมาแกะจำหลักเป็นรูปมยุระคณานุกวิหคหงส์ให้จับจิกเกสรบุปผชาติอยู่ตามกลีบดอกกามุทเป็นระเบียบเรียบเรียงวิจิตรไปด้วยสีย้อมสดสวย ควรจะทอดทัศน์น่ายักทั้งเสียบแซมเทียนรูปและประทีปน้ำมันเปรียงเจือไขข้อพระโค....

(กรมศิลปากร, 2513 : 97-98)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการแกะสลักของไทยเราได้เริ่มปรากฏภูมิในพระบรมมหาราชวังวังมาก่อนและได้สืบทอดกันมา ดังข้อเขียนของนางนพมาศที่กล่าวถึงโอกาสในการศึกษาแต่ละแขนงของชายหญิงที่เป็นไปด้วยความสมัครใจโดยกล่าวว่า

.... ในสมัยนั้น นรชาติชายหญิงสิ้นทั้งมวลย่อมมีความผาสุก สบายด้วยอำนาจคุณโลกธรรมเป็นไปโดยเสมอมิได้หย่อน.... หม่อมมนุษย์ก็ประกอบไปด้วยสติปัญญาโดยมากต่างรำเรียนสรรพวิชาต่าง ๆ ฝ่ายทหารก็เรียนรู้ศิลปศาสตร์เพลงอาวุธ.... บางพวกเรียนวิชาช่างสุวรรณหิรัญรัตน์ วัฒนกี วาดเขียนและจำหลักปั้นกลึง หล่อหลอมสรรพวิชาต่าง ๆ ชำนิชำนาญโดยมาก ฝ่ายสตรีต่างรำเรียนวิชาสุวรรณลายเล่นเลขาแกะปั้นทอร้อยกรองเย็บย้อมเป็นที่ทำกินเกษมสุข ทั่วหน้า....

(กรมศิลปากร, 2513 : 13-14)

จากหลักฐานข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า สมัยสุโขทัยมีการศึกษาวิชาช่างโดยแบ่งเป็นฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย ฝ่ายหญิงเรียนวิชาช่างทอง ช่างแกะ ช่างปั้น ช่างปั้น ช่างร้อย ช่างเย็บ ช่างย้อมและศึกษาสืบทอดกันมาจนปรากฏหลักฐานดังกล่าว และได้มีสืบทอดกันเรื่อยมาจนเป็นประเพณี ดังคำกล่าวของ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ กล่าวว่า

.... เมื่อครั้งที่นางนพมาศถวายตัวเป็นสนมของพระร่วง ในปี พ.ศ.1907 นางนพมาศได้จัดกระทงดอกไม้สดเป็นดอกบัวแล้วใช้ผลไม้มะลัดกนกกาลังจิกเกสรดอกบัวตรงกลางเสียบ รูปเทียนและโคมสำหรับลอยน้ำในพระราชพิธีจองเปรียง ในวันเพ็ญเดือนสิบสอง และกระทง ดอกไม้สดนี้เองเป็นที่พอพระราชหฤทัยของพระร่วงมาก

จนถึงกับบัญญัติการทำโคมขึ้นตามที่นางพมภาคได้ถวายคำอธิบายไว้ครั้งนั้น....

(วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2525 : 141-142)

จากหลักฐานดังกล่าว เป็นต้นกำเนิดของการจัดดอกไม้สด การทำกระทง การแกะสลักสืบทอดกันมา จากคำกล่าวของวิบูลย์มีความสอดคล้องกับบทความที่หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศสมัย ดิศกุล ที่ทรงนิพนธ์เกี่ยวกับสิ่งดีงามของไทยเพื่ออนุชนรุ่นหลังได้รู้จักสัญลักษณ์แห่งความเป็นไทย บทความนี้จากหนังสืออนุสรณ์ของกลุ่มศึกษาพุทธศาสน์และประเพณีสโมสรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยปี พ.ศ. 2505 ว่า

...วิชาทำดอกไม้ทั้งสดและแห้ง เราก็มีย่างวิเศษมาแต่ครั้งนางพมภาคในสมัยสุโขทัย ดอกไม้สดเราก็มีย้อมมาลัยเป็นลวดลายได้ กลีบดอกร่วงหล่นแล้วเราก็กลับเย็บให้เป็นดอกไม้เป็นพุ่มได้ต่าง ๆ ดอกไม้แห้งเราก็กะมะละกอหรือไม้เป็นแม่พิมพ์ชุบขี้ผึ้งเป็นดอกไม้ แล้วประดับเป็นพุ่มถวายพระในเวลาเข้าพรรษาได้ ใครทำได้เช่นเรา .... ปอกผลไม้สด สมัยก่อนนับเป็นวิชาอย่างหนึ่ง .... ซึ่งบัดนี้ มีผู้ทำเหลืออยู่เพียง 2-3 คน เพราะเราทั้งวิชานี้เสียเอง ไม่มีใครบังคับว่าให้เราเลิกเสียเลย...

(อรุณ เวชสุวรรณ, 2521 : 35-38)

คนไทยได้สืบงานช่างฝีมือต่อกันเรื่อยมา แต่ไม่ปรากฏหลักฐานที่เห็นชัดเจนเพราะว่า วิชาการทางช่างต่าง ๆ คงสูญหายไปบ้าง เพราะไม่มีการจัดการเรียนการสอนให้เป็นระบบหลักฐาน จึงไม่ค่อยมีปรากฏให้เห็นเท่าใดนัก และการศึกษาแบบเดิมนั้นมักจะสอนกันตามความถนัดของครู แต่ละคนไม่มีหลักสูตรกฎเกณฑ์ใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่มีการสอบไล่ไม่มีการแบ่งชั้นเรียนกันชัดเจนอย่างปัจจุบัน การศึกษาจะอนุโลมตามแบบแผนประเพณีเป็นสำคัญ มุ่งให้จดจำเป็นสำคัญ บรรพบุรุษเราจึงมักจะมีความจำดีเป็นพิเศษ (เสถียร คุภโสภณ, 2519 : 544) ดังนั้น หลักฐานบางอย่างที่ไม่มีปรากฏให้ชนรุ่นหลังได้เห็นเพราะว่า บรรพบุรุษส่วนมากจะใช้วิธีจดจำและมักจะสอนบุตรหลานในครอบครัวเท่านั้นเอง ดังที่เสถียร คุภโสภณ กล่าวว่า

.... การศึกษาวิชาในอดีตเป็นเรื่องตรงกันข้ามกับการศึกษาวิชาสามัญ คือ การศึกษาวิชาสามัญ เป็นเรื่องในวัดและมักฝึกฝนกันเป็นการภายในของแต่ละครอบครัวเท่านั้น ดังนั้น การประกอบอาชีพของสังคมไทยเราจึงมักเป็นการสืบตระกูลกันต่อ ๆ มาแทบทั้งสิ้น เช่น พ่อเป็นหมอลูกก็เป็นหมอ พ่อเป็นช่างลูกก็เป็นช่าง ฯลฯ บุตรหลานของคนธรรมดาสามัญทั่วไปที่ใครจะได้ศึกษาเล่าเรียน เพื่อจะได้มีวิชาชีพติดตัวสืบต่อไปจะต้องไปขอฟีกอบรมจากครอบครัวผู้ชำนาญวิชาการแขนงนั้น ๆ วิชาอาชีพของคนไทยแต่โบราณมักฝึกฝนอบรมกันเป็น หมู่คณะจากบรรดาบุคคลหลายครอบครัวในระแวกบ้านเดียวกัน แล้วถ่ายทอดสืบต่อกันเป็นการเฉพาะบุคคลในท้องถิ่นเดียวกันเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อสงวนไว้เป็นอาชีพให้บุตรหลานได้อาศัยเป็นเครื่องมือเลี้ยงชีพสืบต่อไป ดังนั้นวิชาชีพของไทยสมัยโบราณจึงมักหวงแหนกันเป็นอย่างยิ่ง ไม่ยอมให้บุคคลภายนอกได้มีโอกาสได้เข้าศึกษา

เห็นได้ง่าย ๆ และด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้ตำราการช่างศิลปะตลอดจนตำราอื่น ๆ ทั่วไปที่เคยทำชื่อเสียงให้กับประเทศชาติมาแต่อดีตนั้นได้หายสาบสูญตามบุคคลไปเสียเป็น อันมาก....
(เสถียร ศกุนตเสถียร, 2519 : 546-547)

ส่วนการศึกษาของสตรีเจ้านายในอดีตซึ่งอยู่แต่ในพระบรมมหาราชวังชั้นในในด้านศิลปวิทยาการชั้นสูงมีโอกาสดีกว่าลูกขุนนางและลูกไพร่เพราะสามารถหาดำรับตำราและหาครูฝึกสอนได้ตามความต้องการ การศึกษาวิชาสามัญใช้วิธีการศึกษากับครูผู้หญิงตัวต่อตัวที่ตำหนักของเจ้านายผู้หญิงหรือที่บ้านของครูในพระราชวังชั้นใน (เฉลิม จันปฐมพงศ์, 2520 : 131) ซึ่งตรงกับเสถียร ศกุนตเสถียร กล่าวว่า

...สำหรับฝ่ายหญิงในอดีตนั้นในหมู่ชนชั้นธรรมดาสามัญทั่วไป กล่าวได้ว่าไม่มีการเล่าเรียนเลย นอกจากผู้ที่อยู่ในตระกูลสูงศักดิ์เท่านั้นที่เปิดโอกาสให้เรียนได้บ้าง บิดามารดามักจะนิยมส่งเข้าไปอยู่ในพระบรมมหาราชวังตามตำหนักเจ้านายฝ่ายในที่มีชื่อเสียงเพื่อรับการฝึกฝนทางจรรยา มารยาท และเรียนรู้วิชาการเรือนการฝีมือต่าง ๆ สำหรับเป็นความรู้ติดตัวไปประกอบอาชีพในวันหน้า....

(เสถียร ศกุนตเสถียร, 2519 : 545-548)

สนั่น เมืองวงษ์ ได้กล่าวไว้ในประวัติศาสตร์ธนบุรีรัตนโกสินทร์ว่า

...การศึกษาของไทยในสมัยแรกนั้นมีสำนักที่สำคัญอยู่ 2 แห่งที่กุหลาบตร กุลธิดาไทย ได้เป็นแหล่งศึกษามาตั้งแต่สมัยสุโขทัยคือ ที่วังและที่วัด การศึกษาในวังเป็นเรื่องของลูกขุนนางหรือผู้ดีมีตระกูลสูง.... ส่วนลูกผู้หญิงก็เข้าฝึกฝนวิชาการเย็บปัก ถัก ร้อย เพื่อฝึกฝนไว้เป็นแม่บ้าน และไม่ค่อยจะสนใจที่จะเรียนวิชาหนังสือมากนัก จะมีเพียงบางคนเท่านั้นที่สนใจเป็นพิเศษ....

(สนั่น เมืองวงษ์, 2518 : 346-347)

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า การศึกษาของสตรีนั้น จะไม่สะดวกเหมือนผู้ชาย เพราะสตรีจะเรียนอยู่ในวัดกับพระคงไม่เหมาะสม เพราะสตรีไทยโบราณนั้น เป็นผู้ที่จะต้องรักษาวลสงวนตัวกันอยู่บ้าง จะเรียนรวมกันกับพระคงจะดูไม่งาม และมีความไม่สะดวกหลายประการ จึงทำให้ผู้หญิงมีโอกาสได้เรียนน้อยกว่าผู้ชายเป็นอย่างมาก ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกล่าวว่า

...การศึกษาในวัดเด็กหญิงจะมีโอกาสเรียนรู้หนังสือนั้นยาก ด้วยจะไปเรียนกับพระใน วัดปนกับเด็กชายไม่ได้ ประกอบกับความกลัวของบิดามารดาในเรื่องต่าง ๆ จึงทำให้เด็กหญิงไม่ได้เรียนหนังสือนอกจากเจ้านายชั้นสูง และบุตรขุนนางผู้ใหญ่ ส่วนมากเมื่อโตขึ้นหน่อยก็จะช่วยบิดามารดาทำงานบ้าน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ วิชาการเรือนไปในตัว เพื่อเตรียมตัวเป็นแม่บ้านที่ดีต่อไป....

(สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2525 : 3-6)

จากหลักฐานที่แสดงให้เห็นข้างต้นนี้เชื่อว่า วิชาช่างมีการศึกษาติดต่อกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยได้แบ่งเป็นวิชาช่างทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายและการศึกษาวิชาช่างในสมัยสุโขทัยสามารถศึกษาได้จากสำนักราชบัณฑิตและวัดตามสภาพสังคมและวัฒนธรรมสมัยสุโขทัยคือ การศึกษาวิชาช่างในสำนักราชบัณฑิตทางการช่างที่เป็นการศึกษาในระบบครอบครัวดังที่โบราณ กล่าวว่ “ถ้าเกิดมาในสกุลช่างก็เป็นช่าง” (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2521 : 231) ดังนั้น วิชาการแกะสลักจึงเป็นวิชาที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยดังหลักฐานที่ปรากฏและได้สืบทอดต่อ ๆ กันมาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

สมัยกรุงศรีอยุธยา

ใน พ.ศ.1921 ไทยได้ย้ายราชธานีมาอยู่ที่นครศรีอยุธยาปรากฏหลักฐานว่าด้านการศึกษาของสตรีสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นนั้นมีลักษณะดำเนินตามแบบสุโขทัยคือสตรีชั้นสูงในราชสำนักมีโอกาสได้รับการศึกษาอบรมทั้งวิชาการ และวิชาด้านอื่น ๆ มากกว่าสตรีสามัญ ซึ่งในสมัยพระบรมไตรโลกนาถสถานศึกษาอบรมของสตรี นอกจากในราชสำนักแล้วยังมีบ้านขุนนางหรือเจ้านาย บิดามารดานิยมนำไปฝากให้ศึกษาวิชาการต่าง ๆ โดยมีการอบรมกริยามารยาทและวิชาสตรีที่พึงเรียน (พงศอินทร์ สุขจร, 2515 : 40) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสตรีมีโอกาสดูเรียนนอกบ้านเสมอชายแต่ยังมีน้อย สตรีที่มีโอกาสเช่นนี้มักจะเป็นธิดาของขุนนาง ข้าราชการหรือสตรีที่บิดามารดาเป็นผู้ที่มีความรู้หรือผู้กว้างขวางในวงสังคมเท่านั้น ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลางก็ยังมีโอกาสเรียนน้อยกว่าชายจะมีแต่สตรีชั้นสูงเท่านั้นที่มีโอกาสเรียนหนังสือจนสามารถแต่งโคลงได้และในสมัยกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีแบบเรียนจินตามณีเกิดขึ้น (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2516:9) ซึ่งแบบเรียนจินตามณีเป็นตำราสำคัญในการศึกษาวิชาหนังสือของสตรีด้วย (เฉลิม จันปฐมพงศ์, 2520 : 338-347) ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายก็ยังคงมีลักษณะเช่นเดิมคือยังมีการศึกษาสำหรับสตรีเฉพาะสตรีชั้นสูงเท่านั้น เช่น เจ้าฟ้าหญิงกมลและเจ้าฟ้าหญิงมุกฎซึ่งเป็นพระราชธิดาในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศมีความรู้แตกฉานจนสามารถแต่งกลอนได้ นอกจากนี้ยังต้องฝึกกริยามารยาทและงานฝีมือต่าง ๆ (บุญยงค์ เกศเทศ, 2517 : 89-91) และสตรีไทยในสมัยนี้ได้เพิ่มความสามารถในด้านการบ้านการเรือน เช่น การประกอบอาหาร การประดิษฐ์ดอกไม้ การปักสติงรังไหม การปรุงของหอม การดนตรีและการฟ้อนรำ (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, 2516 : 36)

หลักฐานต่าง ๆ ยังปรากฏว่าวิชาการแกะสลักยังจัดอยู่ในกลุ่มวิชาช่างสิบหมู่ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาอีก ซึ่งมีปรากฏชื่อกรมช่างสิบหมู่ ในการจัดหน่วยทหารประจำการในราชธานีเพื่อใช้ในพระราชพิธีต่าง ๆ (ดำเนิน เลชะกุล อ้างถึงในรุ่งอรุณ กุลธำรง, 2536 : 23)

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ประทานความรู้เรื่องช่างสิบหมู่แก่พระยาอนุমানราชธนเมื่อวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ.2479 ว่า

... ช่าง 10 หมู่ คำนี้เห็นจะไม่ใช้หมายความว่าในบ้านเมืองมีช่างอยู่ 10 อย่างอันชื่อต่าง ๆ ถ้าจะนับชื่อก็เห็นจะได้ไม่น้อยกว่า 108 อย่าง เข้าใจว่ากรมช่าง 10 มุมนั้นคือรวบรวมคนที่เป็ช่าง ตั้งขึ้นเป็นกรมช่างแบ่งตามประเภทวิชาคนที่รวบรวมเข้าไว้ได้เป็น 10 หมู่ด้วยกันเท่านั้นเอง .... ช่าง 10 หมู่เป็นแต่ชื่อกรมที่รวบรวมช่างไว้มี 10 หมู่ด้วยกัน ไม่ใช่ช่างในบ้านในเมืองมีแต่ 10 อย่างเท่านั้น...

(สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, 2521 : 6-11)

กรมช่างสิบหมู่ใน กฎหมายกรุงเก่าตอนพระอัยการ ตำแหน่งทหารหัวเมือง คือ ช่างเขียน ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างกลึง ช่างหล่อ ช่างปั้น ช่างหุ่น ช่างรัก ช่างบุ ช่างปูน (กรมศิลปากร, 2521 : 168-170 อ้างถึงใน รุ่งอรุณ กุลธรรมรณ, 2536 : 23)

นอกจากนั้นยังมีหลักฐานที่เกี่ยวกับช่างสิบหมู่ที่ได้จากหลักฐานเกี่ยวกับสถานภาพของช่างสิบหมู่ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงรัชกาลที่ 1 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งสังคมไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาาระบบสังคมเป็นระบบศักดินา ส่งผลให้ราชการมีความต้องการช่างเพื่อสร้างพระบรมมหาราชวังและได้รวบรวมช่างต่าง ๆ ให้มาเป็นช่างหลวง ตั้งขึ้นเป็นกรมช่างขึ้นประกอบด้วยช่างประเภทต่าง ๆ ตามกฎหมายกรุงเก่าพระอัยการ ตำแหน่งทหาร หัวเมืองข้อ 22 กล่าวถึงช่างต่าง ๆ ซึ่งปรากฏว่ามี หลวงวิจิตรนฤมล เจ้ากรมช่างแกะ ศักดินา 400 และ พญาจินตารังสันจางวางช่างสลัก ศักดินา 600 (กรมศิลปากร, 2521 : 168-170 อ้างถึงใน รุ่งอรุณ กุลธรรมรณ, 2536 : 34) และในสมัยนี้มีชาวต่างชาติได้กล่าวว่า “... ในกรุงนี้มีโบสถ์วิหารอยู่ทั่ว ทุกหนทุกแห่งเต็มไปด้วยสถูปเจดีย์ปิดทองขนาดต่าง ๆ .... ช่างแกะสลักทำลายถนนกึ่งไม้ดอกไม้ได้อย่างปราณีตสวยงาม ....” (นิโคลาส์ แซร์แวง อ้างถึงใน รุ่งอรุณ กุลธำรง, 2536 : 43) ดังนั้นการแกะสลักจึงได้ปรากฏหลักฐานตามโบสถ์ วิหารต่าง ๆ ที่คนไทยในปัจจุบันได้เห็นกันทุกวันนี้ ซึ่งเป็นการอนุรักษ์และถ่ายทอดวิชาช่างวิธีหนึ่งเพื่อให้ชนรุ่นหลังได้เห็นและศึกษาพร้อมสืบทอดต่อ ๆ กันมา

สมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ในสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานีหลังจากที่กรุงศรีอยุธยาต้องเสียกรุงให้แก่พม่าในปี พ.ศ.2310 แล้ว ไม่ปรากฏว่ามีหลักฐานเกี่ยวกับการแกะสลัก ส่วนทางด้านการศึกษาสตรีชาวบ้านก็ยังคงมีโอกาที่จะได้รับการศึกษาน้อยดังคำกล่าวของเสฐียรโกเศศ กล่าวว่า “สตรีชาวบ้านที่จะมีโอกาสเรียนรู้หนังสือนั้นหายาก นอกจากจะเป็น ลูกผู้ลากมากดีมีอันจะกินแม้กระนั้นก็ไม่อยากให้ลูกผู้หญิงรู้หนังสือเพราะกลัวว่าจะเล่นเพลงยาวแต่งกลอนโต้ตอบกับชายอาจทำให้ใจแตกได้” (เสฐียรโกเศศ, 2510 : 204) สตรีทั่วไปจึงได้รับการศึกษากันอยู่ภายในบ้านเท่านั้นดังที่ ลินจงสุวรรณโกคิน ได้แปลจากคำกล่าวตามทัศนะของชาวต่างชาติว่า “..ผู้หญิงสยามได้รับการสั่งสอน

จากผูโหญให้ทำลิ่งที่ตีมีคุณธรรมเป็นแม่บ้านที่ตี ทำอาหาร ชักผ้า กวาดบ้านและยังงานบ้านต่าง ๆ อีค...ผู้หญจะอยู่กับบ้านได้รับการอบรมสั่งสอนจากผู้เป็นแม่ได้สอนวิชาแขนงต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่การเป็นแม่บ้าน...” (ลินจง สุวรรณโกคิน, 2525:142-143)

คาคกล่าวนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับคาคกล่าวของพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ทรงกล่าวว่า “ยุวสตรีนั้นเรียนที่บ้านภายในครอบครัวหรือถ้าเป็นลูกผู้ตีและเกี่ยวดองกับสตรีภายในพระราชวังเช่นเจ้านายหรือเจ้าจอมก็จะได้มีโอกาสเข้าไปอยู่รับใช้ที่ในวัง ซึ่งสำหรับยุวสตรีก็เท่ากับได้เข้ามหาวิทยาลัย” (พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, 2505 : 33) ซึ่งสอดคล้องกับคาคกล่าวของลาวัญย์ โขตามระ ว่า “พ่อแม่นิยมส่งบุตรหลานที่เป็นหญเข้าไปรับการอบรมในรั้วในวัง เพราะนอกจากจะอบรมกิริยามารยาทซึ่งนิยมกันว่า “ชาววัง” เป็นแบบอันดีงามแห่งมารยาทของกุลสตรีแล้วในวังยังเป็นเสมือนวิทยาลัยการเรือนสำนึกใหญ่ที่สุดในเมืองไทย” (ลาวัญย์ โขตามระ, 2525 : 36)

หลักฐานดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับเหตุการณ์ก่อนที่ท่านเจ้าคุณพระประยูรวงศ์จะมาเป็นเจ้าจอมมารดาแพหัวหน้าพระสนมเอกในรัชกาลที่ 5 นั้น ท่านได้ถูกส่งเข้าไปอยู่ในพระบรมมหาราชวังเพื่อรับการฝึกหัด อบรม กิริยามารยาทก่อนการถวายตัว (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2529 : 11)

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเนื่องจากเป็นการปกครองที่อยู่ในระยะอันสั้นจึงทำให้ยังไม่มีช่างผู้ตีที่คิดจะแกะสลักผลงานออกมาให้เป็นหลักฐานและเนื่องจากต้องใช้เวลาในการสร้างเมืองและปกป้องกรุงธนบุรี เพื่อให้รอดพ้นจากข้าศึกอีกประการหนึ่ง ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี ตั้งแต่ พ.ศ.2325 ซึ่งในสมัยนี้มีความสามารถสร้างสรรค์ศิลปะไทยแบบโบราณด้วยฝีมือประณีต งดงามและสืบสานผลงานศิลปะไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างหนึ่งที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ไทย (สมชาย พุ่มสะอาด, 2514 : 41) จึงถือว่าเป็นการ สืบทอดประเพณีวัฒนธรรมและศิลปกรรมตั้งแต่ดั้งเดิมของชาติให้คงอยู่ สืบต่อชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ต่อไป และยังเป็นพระราชกรณียกิจอย่างหนึ่งของพระมหากษัตริย์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 ในการปกครอง บ้านเมืองเพื่อเป็นการทำนุบำรุงฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของชาติให้เจริญรุ่งเรืองงดงามเหมือนดั่งสมัยกรุงศรีอยุธยา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2527: 3-4)

ดังนั้น งานที่เกี่ยวกับการแกะสลักลวดลายต่าง ๆ ปรากฏอยู่ทั่วไปถ้าเป็นสถานที่สำคัญมากด้วยแล้วจะมีการแกะสลักลวดลายปิดทองประดับกระจกทั่วไป เช่น พระมณฑปใหญ่ ๆ ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และฝีมือการแกะสลักที่นับว่าเยี่ยมจริง ๆ นั้น ได้แก่ เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์...พระที่นั่งสุพรรณหงส์ เรือพระที่นั่งประภัสสรพาดด้วยไม้แกะสลัก ปิดทอง ตั่งบุษบกหรือบัลลังก์กัญญาซึ่งล้วนเป็นฝีมือช่างแกะสลักอย่างปราณีตทั้งสิ้น (เสถียร สุภโสภณ, 2519 : 110-112)

ในขณะนี้วัดยังคงมีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดเป็นแหล่งกำเนิดศิลปวิทยาต่าง ๆ รวมทั้งวิชาช่างสิบหมู่ วัดจึงเป็นสถานศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ของชาวบ้าน ชาววัดและชาววังเพราะการสร้างวัดเป็นการสืบทอดวิชาและอาชีพช่างสิบหมู่ เนื่องจากการสร้างวัดต้องใช้ความรู้ของช่างต่าง ๆ (เสฐียรโกเศศ, 2510 : 164) ดังนั้น พระและวัดจึงเป็นผู้สืบทอดวิชาช่างสิบหมู่ทั้งทางตรงและทางอ้อม เนื่องจากพระมีเวลาว่างอยู่บ้างไม่ต้องกังวลเรื่องทำมาหากินพระจึงฝึกฝนเรื่องช่างเรื่องศิลปะเพื่อประโยชน์เกี่ยวกับวัด (เสฐียรโกเศศ, 2510 : 139)

จากการศึกษาพบว่าช่างสิบหมู่เป็นชื่อกรมที่รวบรวมช่างไว้ 10 หมู่ในระยะแรก จนกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ 5 ซึ่งแต่ละสมัยมีประเภทวิชาและงานช่างสิบหมู่ที่แตกต่างกัน คือ

1) สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีการรวบรวมช่างเป็นกรมช่างสิบหมู่รวม 10 ประเภทคือ ช่างเขียน ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างกลึง ช่างหล่อ ช่างปั้น ช่างหุ่น ช่างรัก ช่างบุ ช่างปูน (กรมศิลปากร, 2521:168-169 อ้างถึงใน รุ่งอรุณ กุลธรรมรณ, 2536 : 25)

2) สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีการรวบรวมช่างในกรมช่างสิบหมู่ รวม 19 ประเภทคือ

(1) ช่างเขียน

(2) ช่างไม้และก่อสร้าง

(3) ช่างปูน

(4) ช่างปั้นและช่างหล่อ

(5) ช่างหุ่นและกลึง

(6) ช่างแกะสลัก

(7) ช่างทอง ช่างเงินและช่างภาพ

(8) ช่างรัก ช่างปิดทองและช่างทาสี

(9) ช่างประดับและช่างมุก

(10) ช่างโลหะและช่างเหล็ก (ยิ้ม บัณฑิตยกรและ คนอื่น ๆ, 2528 : 40 อ้างถึงใน รุ่งอรุณ กุลธรรมรณ, 2536 : 26)

3) สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีประเภทวิชาและงานช่างสิบหมู่ใน กรมช่างสิบหมู่ รวม 9 ประเภทคือ ช่างสลัก ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างหล่อ ช่างหุ่น ช่างแกะ ช่างปูน ช่างกลึง ช่างขาดสีสุก (ทำเนียบนามภาคที่ 2, 2511:36-38 อ้างถึงใน รุ่งอรุณ กุลธำรง 2536 : 26)

4) สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีช่างใน กรมช่างสิบหมู่ รวม 13 ประเภทตามโคลงที่พระองค์เจ้าประดิษฐวรการผู้กำกับกรมช่างสิบหมู่กล่าวไว้ว่า

“...เขียน กระดาษ แกะ หุ่น ปั้น ปูน รัก นุ ฮา
กลึง หล่อ ไม้สูง สลัก ช่างไม้....”

(สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา-นริศรานุวัดติวงศ์, 2521 : 6)

5) สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากที่มีการสถาปนา กรมศิลปากรตั้งแต่ พ.ศ. 2455 เป็นต้นมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันกรมศิลปากร จึงจำแนกงานช่าง สิบหมู่เป็นประเภทงานต่าง ๆ ตลอดมา ซึ่งปัจจุบันมีประเภทของงานช่างสิบหมู่ในฝ่ายช่างสิบหมู่ กองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, อัดสำเนา : 16-18)

- (1) งานช่างเขียน
- (2) งานช่างไม้ประณีต
- (3) งานช่างแกะ
- (4) งานช่างมุก
- (5) งานช่างลายรดน้ำ
- (6) งานช่างโลหะ
- (7) งานช่างปั้น ช่างหล่อหุ่นและลาย
- (8) งานช่างกระจกและช่างปิดทอง
- (9) งานช่างประณีตศิลป์และช่างจิราภรณ์
- (10) งานช่างพุทธศิลป์สถาปัตยกรรม

เมื่อปี พ.ศ. 2525 มีการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ 200 ปี คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติได้เผยแพร่เรื่องชีวิตเกี่ยวกับช่างสิบหมู่ ซึ่งประกอบด้วยช่างทั้งหมด 10 ช่างคือ ช่างเขียน ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างปั้น ช่างหุ่น ช่างหล่อ ช่างปูน ช่างรัก ช่างนุ ช่างกลึง ทั้งนี้ วิทย์ พิณคันเงิน ผู้บันทึกหลักฐานได้ชี้แจงการเผยแพร่ว่า “.....ทั้งสิบหมู่นี้เป็นเพียงการจัดเข้าหมู่กันให้ได้จำนวนสิบหมู่ แต่มิได้หมายจะให้ตรงกับคำว่าช่างสิบหมู่ เพราะยังไม่มีหลักฐานใดจัดให้ลงตัวกันได้.....” การจัดช่างต่าง ๆ ดังนี้ (วิทย์ พิณคันเงิน, 2525 : 11)

- 1) หมู่ช่างเขียน ประกอบด้วยช่างเขียน ช่างปิดทอง ช่างลงรัก ช่างแกะ ช่างปั้น ช่างหุ่น ช่างลายรดน้ำ
- 2) หมู่ช่างแกะ มีทั้งช่างแกะตรา ช่างแกะลาย ช่างแกะพระหรือภาพช่างเงิน ช่างทอง ช่างเพชรพลอย
- 3) หมู่ช่างหุ่น มีช่างไม้ ช่างไม้สูง ช่างเลื้อย ช่างปากไม้ ช่างทำหุ่นรูปคน สัตว์ หัวโขน ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างไม้
- 4) หมู่ช่างปั้น มีช่างขี้ผึ้ง ช่างปูน ช่างขึ้นรูป ช่างหุ่น
- 5) หมู่ช่างปูน มีช่างปั้น ช่างปูนก่อน ช่างปูนฉาบ ช่างปั้นปูน
- 6) หมู่ช่างรัก มีช่างลงรัก ช่างปิดทอง ช่างประดับกระจก ช่างมุก ช่าง

เครื่องเขียน

- 7) หมู่ช่างบุ มีช่างโลหะ
- 8) หมู่ช่างกลึง มีช่างไม้ ช่างกลึงงา ช่างทำกลอง และเกี่ยวข้องกับช่าง
ลงรัก ช่างปิดทอง ช่างประดับกระจก ช่างเขียน
- 9) หมู่ช่างสลัก มีช่างฉลุ ช่างกระตาศ ช่างหยวก ช่างเครื่องสด
- 10) หมู่ช่างหล่อ มีช่างหุ่นดิน ช่างซีผึ้ง ช่างผสมโลหะ

วิชาการแกะสลักผลไม้และการประดิษฐ์ที่ไม่อาจคงทนถาวร คือ ใช้งาน ชั่วคราว ซึ่ง
จะเรียกกันว่า เครื่องสด เพราะต้องทำหรือต้องประดิษฐ์ ในขณะที่ยังสดอยู่นั่นเอง ถ้าแยกออก
โดยละเอียดแล้วจะแยกได้ดังนี้ คือ การจัดดอกไม้พุ่ม ดอกไม้พาน เย็บใบตอง แกะเปลือกมัน
ฟักทอง มะละกอ ตลอดจนการสลักหยวก ประกอบจิตกาธาร

งานการแกะสลักที่ประกอบอยู่กับงานเครื่องสดอีกอย่างหนึ่ง คือ งานใบตอง ที่เกี่ยว
กับบายศรีต้นนั้น เมื่อทำเพียงพอแล้ว จึงนำมาเย็บประกอบกัน .... เอาดอกพุด เสียบยอดให้ทั่วแล้ว
ใช้กาบกล้วยหรือกาบพลับพลึง คาดระหว่างตัวคว่ำตัวหงายของบายศรี ประดับด้วยดอกไม้สลักสี
หรือบางที่ใช้ฟักทองแกะเป็นตัวมังกรหรือพญานาคเลื้อยพันรอบแกนไม้ .... เอามะละกอ ผ่าน
เป็นบาง ๆ แกะเป็นเมฆประดับไว้ด้วย ตกแต่งสีตามตัวมังกรหรือพญานาค จนนงดงามดี บางทีก็
ใช้มะละกอ ฟักทอง มันเทศแกะเป็นดอกไม้ต่าง ๆ ชูสีสลักกันตั้งแต่ชั้นล่างถึงชั้นบน

ส่วนจิตกาธารและเชิงตะกอน เป็นที่สำหรับตั้งศพเพื่อประชุมเพลิง ในการประดับ
จิตกาธารและเชิงตะกอน มักใช้กาบกล้วยเป็นส่วนใหญ่ โดยการสลักกาบกล้วยเป็นลวดลาย
พินปลาหรือพินสาม หรือกระจังรวนหรือลายอื่น ๆ ก็ได้ เรียกว่า การแทงหยวก จากนั้นประกอบ
กันเข้าเป็นแผง .... ตกแต่งดอกไม้ซึ่งทำจากมันเทศ ฟักทอง หรือดอกไม้อื่น ๆ สำหรับเชิงตะกอน
หมายถึง ตรงตั้งหีบศพ ส่วนจิตกาธาร คือ เครื่องบนของเชิงตะกอน .... (วิทย์ พิณคันเงิน, 2505 :
1-20)

การศึกษาของสตรี ปราบกฐลัทธิฐานเกี่ยวกับการแกะสลักตั้งแต่สมัยของ พระบาท
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกครองราชย์ โดยพระพุทธรูปเลิศล้ำนภลัย ซึ่งพระองค์ทรงเป็น
พระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกพระองค์เป็นรัตนกวีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์
ได้ทรงพระราชนิพนธ์กาพย์เห่เรือ 3 บท เมื่อพระองค์ได้สมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์เป็น
พระมเหสีซึ่งพระองค์มีพระหัตถ์ในการทำกับข้าวคาวหวาน ซึ่งมีตอนหนึ่งชมบทเห่ชมผลไม้ว่า

หมากปรางนางปอกแล้ว	ใส่โถแก้วแพรวพรายแสง
ยามขึ้นร้อนโรยแรง	ปรางอิม้อาบชานาสา
พลับจันจักด้วยมีด	ทำประณีตน้ำตาลกวน
คิดโษษฐ์อ่อนยิมยวน	ยลยิ่งพลับยับยัปปรรณ
น้อยหน่านำเมล็ดออก	ป้อนเปลือกปอกเป็นอัศจรรย์
มือใครไหนจักหัน	เทียบเทียบที่ฝีมือนาง

ผลเงาไม่งามเงะ   มล่อนเมล็ดแมละเหลือปัญญา
 หวนเห็นเช่นรจนา   จำเจ้าเงาะเพราะเห็นงาม

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย อ่างอิงในฉวีรัฐฉวี สุธิสสงคราม, 2515 : 74-76)

จากกาพย์บทนี้จะเห็นได้ว่าวิชาการแกะสลักได้รับการสืบทอดติดต่อกันมาเรื่อยจนทำให้หญิงไทยมีฝีมือในการแกะสลักเสมอมาและยังมีหลักฐานอีก ชั้นหนึ่งที่ทำให้เชื่อว่า การแกะสลักสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตที่ปรากฏในบทละครเรื่องสังข์ทองที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยประพันธ์ขึ้น ซึ่งในเรื่องตอนหนึ่งทรงบรรยายถึงตอนนางจันทน์เทวีแกะชิ้นฟักเป็นเรื่องราวของนางกับพระสังข์ในตอนหนึ่งว่า

เมื่อนั้น	นางจันทน์ขึ้นชมสมหมาย
อุตสาห์สู้เหนื่อยยากฝากกาย	ให้วิเสกทั้งหลายเขาเมตตา
นางตัมแกงแต่งเครื่องเวลุ่ไร	ขอบพระทัยลูกรักนั๊กหนา
สมหวังดังจิตที่คิดมา	กัลยาจะแกล้งแกงฟัก
จึงหยิบยกมาตั้งนั่งผ่าน	เอาวางไว้ในจานแล้วเจียนจัก
แกะเป็นรูปขององค์นงลักษณ์	เมื่ออยู่กับผัวรักที่ในวัง
ชั้นหนึ่งทรงครรรภ์กัลยา	คลอดลูกออกมาเป็นหอยสังข์
ชั้นสองต้องขับเที่ยวเซซัง	อุ้มลูกไปยังพนาลัย
ชั้นสามเมื่ออยู่ด้วยยายตา	ลูกยาออกช่วยขับไก่
ชั้นสี่กลายมาแต่ไกล	ทูลสังข์ป็นไปกับนอกชาน
ชั้นห้าปีตรงค์ทรงศักดิ์	ให้จับตัวลูกรักมาจากบ้าน
ชั้นหกจงจำทำประจาน	ให้ประหารฆ่าฟันให้บรรลัย
ชั้นเจ็ดเพชรฆาตเอาลูกยา	ให้ด้วงลงคองคาน้ำไหล
เป็นเจ็ดชั้นสิ้นเรื่องอรไท	ใครใครไม่ทันจะสงกา

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2508 : 253-254)

จากบทพระราชนิพนธ์นี้ทำให้เราทราบว่า กุลสตรีสมัยนั้นได้รับการฝึกฝนให้พิถีพิถันกับการตกแต่งผักและผลไม้ เป็นพิเศษเพื่อให้เป็นผู้ที่มีความประณีตและรักสวยรักงาม โดยเฉพาะนางจันทน์เทวีจะต้องได้รับการศึกษาวิชาช่างแกะสลักอย่างชำนาญ ซึ่งเป็นวิชาที่สตรีชาววังได้รับการศึกษาในฐานะสตรีชั้นสูงและอยู่ในพระบรมมหาราชวัง และยังสันนิษฐานว่ามีการฝึกกันอยู่เฉพาะในวังกันมาก่อนเพราะว่าผู้ที่สามารถแกะสลักและมีความพิถีพิถันในการครัวได้นั้นส่วนมากเป็นบุคคลที่อาศัยหรือเคยอาศัยอยู่ในวังกันทั้งสิ้น ซึ่งลาวัญย์ โขตามระ กล่าวว่า “...มีการเรียนการสอนวิชาการแกะสลักกันในวังเนื่องจากการศึกษาของสตรีไทยสมัยร้อยปีมาแล้ว ส่วนมากย่อมหนักไปในทางการเรือนคือ การครัวและการฝีมือมากกว่าอย่างอื่นและสำนักที่จะเป็นสถานศึกษาวิชาเหล่านี้ก็คือ ในวัง” (ลาวัญย์ โขตามระ, 2506 : 13)

การแกะสลักในอดีตให้มีการเรียนการสอนในวังตามตำหนักเจ้านายซึ่งหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศสมัยกล่าวว่า “เด็กหญิงส่วนมากได้รับการศึกษาในทางอ่านเขียนจากญาติหรือครูพิเศษมาสอนให้ที่บ้านส่วนวิชาการกริยามารยาทและความรู้รอบตัวมักจะส่งเข้าไปฝึกหัดในพระบรมมหาราชวังตามตำหนักพระมเหสี เจ้านายหรือเจ้าจอมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเชื่อถือกัน....” (หม่อมเจ้าหญิง พูนพิศสมัย ดิสกุล, 2508)

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นการศึกษาของสตรียังคงอยู่ในกลุ่มของชนชั้นสูงตามที่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 5 กล่าวถึงเรื่องการศึกษาของพระเจ้าลูกยาเธอในรัชกาลที่ 4 นั้นสมเด็จพระมหาราชยาดำรงราชานุภาพ ตรัสเล่าไว้ในพระราชนิพนธ์ความทรงจำว่า

...การศึกษาของพระเจ้าลูกยาเธอ ดูเหมือนจะมีระเบียบมาแต่รัชกาลที่ 1 (บางทีอาจจะตามอย่างกรุงศรีอยุธยา) ใช้นามจนสมัยที่พระองค์เริ่มการศึกษาชั้นประถมศึกษา เรียนต่อครูผู้หญิงทั้งพระองค์ชาย พระองค์หญิงตั้งแต่อายุได้ 3 ขวบ เรียนหนังสือไทยไปจนจบพระชั้นชา ราว 7 ขวบ จึงจะเริ่มเรียนมัธยมศึกษาชั้นต้น การเล่าเรียนของพระองค์ชายกับพระองค์หญิงจะแยกกัน พระองค์ชายเรียนต่อครูผู้ชายและพระองค์หญิงเรียนต่อครูผู้หญิงเพราะวิชาที่เรียนผิดกัน พระองค์ชายเริ่มเรียนภาษามคธ พระองค์หญิงก็เริ่มฝึกหัดการเรือนและจะเรียนภาษาไทยด้วยทั้งพระองค์หญิงและพระองค์ชาย...

(ณัฐฉา สุธิสสงคราม, 2515 : 138-139)

คำกล่าวนี้มีลักษณะคล้าย ๆ กับที่นางนพมาศในสมัยสุโขทัยได้กล่าวไว้ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในตอนต้น และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระองค์มีความสามารถสำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ทรงศึกษางานฝีมือด้วยพระองค์เอง ประกอบด้วย พระปรีชาญาณ ทำให้เป็นที่ยกย่องนับถือของคนทั้งหลาย พร้อมทั้งนี้ได้โปรดตั้งโรงเรียนสตรีหลายแห่ง พร้อมทั้งยังถวายพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เพื่อการศึกษาของเด็กหญิงไทยอีกเป็นจำนวนมาก (ลาวัญย์ โขตามระ, 2506 : 5)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ผู้ที่เป็นต้นคิดหรือมีชื่อเสียงว่าเป็นช่าง ล้วนเป็นเจ้านายฝ่ายในและข้าราชการทั้งสิ้น ทั้งนี้เนื่องจากแต่เดิมมาพระบรมมหาราชวังเป็นสถานที่อบรมหญิงได้เป็นอย่างดี บรรดาเจ้านายต่างกรม ข้าราชการ เศรษฐี คหบดี ที่ปรารถนาจะให้ลูกสาวหลานสาวของตนรอบรู้ในศิลปวิทยาการ และจรรยา มารยาทแล้ว มักจะส่งลูกสาวหลานสาวของตนเข้าไปอยู่กับเจ้านายฝ่ายใน สุดแต่ว่าจะคุ้นเคยกับพระองค์ใด (คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2497 : 12) ซึ่งจะเห็นได้ว่าที่มีชื่อเสียงทางด้านกริยามารยาทต่าง ๆ นั้นส่วนมาก จะเป็นเจ้านายพระองค์ต่าง ๆ หรือสตรีที่อยู่ในตระกูลสูงศักดิ์เกือบทั้งสิ้น ดังเช่น

- กรมหลวงทิพยรัตนกิริติกุลินี (ผู้ทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีฝ่ายใน ติดต่อกันถึง 3 รัชกาล) .... พระองค์มีความสามารถพับผ้าเช็ดหน้าได้อย่างดี .... และพระองค์ ยังทรงสามารถแกะสลักของต่าง ๆ ได้แม้แต่หินอ่อน (ลาวัญย์ โชตามระ, 2506 : 65-75)

- หม่อมเจ้าหญิงดวงจิตร์ จิตรพงศ์พระธิดาของหม่อมราชวงศ์โต จิตรพงศ์ ในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัตติวงศ์ (พระบิดาแห่งศิลปของไทย) ทรงเล่าถึง “คู่พระบารมีพระบิดาแห่งศิลปไทย” ไว้ดังนี้

....เสด็จพ่อโปรดการช่าง แม่ก็ประดิษฐ์ของที่ประกอบด้วยฝีมือช่างอันปราณีต บรรจงถวายเป็นโอกาส เช่น จะทรงเลี้ยงอาหารชาวต่างประเทศ ซึ่งเป็นนักโบราณคดี มาจากต่างประเทศอินโดจีน แม่ก็เอามันเทศมาแกะสลักเป็นรูปปราสาทมียอดเป็นหน้าสีหน้าเหมือนปราสาทบายนของเขมรเป็นเครื่องตั้งกลางโต๊ะอาหาร .... หรืองานเลี้ยงประจำปี แม่ก็ประดิษฐ์ของแปลก ๆ ด้วยการจัดอาหารและแกะผลไม้เป็นรูปสัตว์และสิ่งอื่น ๆ บ้าง....” (ลาวัญย์ โชตามระ, 2506 : 200-201)

- พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ มีพระนามเดิมว่า หม่อมเจ้าหญิงสาย ประสูติเมื่อวันที่ 4 กันยายน 2406 เป็นพระอัครชายาเธอพระองค์เจ้าสวัสดิภริณี กรมพระสุทธาสินีนาฏของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ.2431 สมัยนั้นภายในพระบรมมหาราชวังต่างก็ตั้ง โรงเรียน เพื่อการศึกษาของกุลบุตร กุลธิดาของลูกเจ้านายและ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ณ ตำหนัก (โมทยากร, 2516 : 258-260) ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นโรงเรียนสตรีเบญจมาศราชูทิศในรัชกาลที่ 6 พระวิมาดาเธอทรงเป็นเอตทัคคะในการคร่ำทั้งควาและหวานเป็นอย่างเอก....ที่ตำหนักของพระวิมาดาเธอพวกข้าหลวงย่อมได้รับเป็นพิเศษในด้านการคร่ำ (ลาวัญย์ โชตามระ, 2506 : 44-46)

- พระองค์เจ้าอาภาภรรณี ตั้งโรงเรียนในพระตำหนัก เพราะว่า สมัยนั้นไม่มีโรงเรียนบรรดาพระอัครมเหสีหรือชายาตั้งโรงเรียนอบรมกุลบุตร กุลธิดาขึ้นภายในบริเวณพระตำหนักเป็นการแข่งขันกัน (โมทยากร, 2516 : 262)

- พระสัมพันธวงศ์เธอ พระเจ้าหญิงพรรณราย ทรงเป็นช่างดอกไม้และทรงชำนาญ ทำพุ่มขี้ผึ้งและปักพุ่มบูชาต่าง ๆ ทรงทำพุ่มขี้ผึ้งขนาดต่าง ๆ ขายตั้งแต่ยังเสด็จอยู่ในพระบรมมหาราชวัง (ลาวัญย์ โชตามระ, 2506 : 198-199)

- เจ้าจอมหม่อมราชวงศ์สดับ เจ้าจอมในรัชกาลที่ 5 มีความสามารถในการปรุงอาหาร ได้กล่าวถึงการเสด็จประภาสหัวเมือง ของพระพุทธเจ้าหลวงว่า “.... พระราชกิจจะคล้าย ๆ กับประทับอยู่ในวัง พระองค์จะทรงทำกับข้าวกับเจ้านายผู้ชาย ส่วนผู้หญิง ซึ่งมีเจ้าจอมหม่อมราชวงศ์สดับอยู่ด้วย จะทำเครื่องหวาน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการปอกคว้านผลไม้ เจ้านายที่ทำกับข้าวไม่ต้องล้างชาม....” (ม.ล.พูนแสง สุตตะบุตร, 2526 : 61)

- ท่านผู้หญิงเปลี่ยน ภาสกรวงษ์ ภริยาท่านเจ้าพระยาภาสกรวงษ์ (พระบุนนาค) ราชเลขาธิการและเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-

ผู้ที่มีความฉลาดสามารถ ละเอียดปราณีตและมีความคิดริเริ่ม มีฝีมือในการปรุงอาหารเป็นเลิศไม่มีผู้เสมอเหมือน ท่านเป็นเจ้าของหนังสือ “แม่ครัวหัวป่าก์” ซึ่งเป็นตำราอาหารเล่มแรกของไทย ใช้กันมานานหลายสิบปี ท่านมีความชำนาญยิ่งกว่าผู้อื่นใดในการแกะสลักผักและผลไม้ รวมทั้งการทำดอกไม้แห้ง ดอกไม้สด และดอกไม้ซึ่งมีกลิ่นหอม (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, 2516 : 58-59)

- ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม มีพื้นฐานการศึกษาระดับมัธยมต้นจากโรงเรียนผดุงนารี จังหวัดพิษณุโลก ใน พ.ศ.2486 ท่านได้ก่อตั้ง ศูนย์ประสานงานสตรีและสโมสรวัฒนธรรมหญิงขึ้น ใน พ.ศ.2496 ได้จัดตั้งสโมสรวัฒนธรรมหญิงประจำจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศราชอาณาจักร โดยให้ภริยาผู้ว่าราชการจังหวัด ทำหน้าที่เป็นนายกสมาคม และให้มีการอบรมสมาชิกในเรื่องการเลี้ยงดูบุตร การประกอบอาหาร การเคหะบริการ และศิลปหัตถกรรม ทั้งส่งเสริมให้มีอาสาสมัครผลัดเปลี่ยนกันไปปฏิบัติงานตามสถานเลี้ยงเด็กกำพร้าก่อนเรียนและโรงพยาบาลด้วย (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, 2516 : 74)

จากหลักฐานที่ปรากฏจะเห็นได้ว่า สตรีที่อยู่ในพระบรมมหาราชวัง และสตรีที่อยู่ในตระกูลสูงศักดิ์ ได้มีการฝึกวิชาความรู้ทางวิชาช่างกันเป็นจำนวนมาก จนทำให้มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของสังคมในระดับต่าง ๆ ต่อ ๆ มา และเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมปัจจุบัน

วิชาช่างต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินชีวิตของคนไทยและในการเตรียมงานในการประกอบภารกิจ เพื่อประกอบพิธีต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมาย ที่ต้องประกอบสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นงานช่างฝีมือจะต้องใช้ขุนนาง ข้าราชการ ขาววังที่มีความรู้ทางวิชาช่าง เช่น วิชาช่างเขียน วิชาช่างปั้น วิชาช่างสลักกระดาด วิชาช่างสลักเครื่องสด วิชาช่างสลักหยวก เป็นต้น (รุ่งอรุณ กุลธำรง, 2536 : 81)

พิธีต่าง ๆ ในอดีตที่ใช้ฝีมือทางช่างในการประดิษฐ์ตกแต่งที่เกี่ยวกับงานการแกะสลักที่ปรากฏให้เห็น เช่น

- งานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าจอมมารดา กรมหลวงเจษฎาในพ.ศ.2337 ดังการบันทึกว่า

.... อนึ่งให้นายเนียม นายมัจฉา ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างสลัก จัดแจงเบญจา เครื่องชั้น ส่งให้สนมตำรวจนอกไปตั้งรับโกศที่เมรุ 3 ชั้น แล้วให้เอาเครื่องสด ที่ประดับ พระยาราชสุภาวดี ไปประดับพระเบญจา ให้ทำบัวรับผ้าโยงศพแล้วรับมา อย่างให้สนมตำรวจนอกทำเชิงตะกอน แล้วให้รับหยวกต่อกรมนครบาลไปแทงประดับเชิงตะกอนด้วย ....

- งานเมรุศพเจ้าศรีฟ้าในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนอิศราอนุรักษ์ พ.ศ.2358 ที่มีความว่า

.... อนึ่งให้ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างสลัก เอาเครื่องศพที่ทำอยู่ที่วังไปตั้งประดับศพที่เมรุ แล้วให้เอารูปเทวดา คือ ดอกบัวกระดาดไปตั้งรับผ้าสดับปกรณ์ แล้วให้ไปเขียนฐาน

ปูน สำหรับตั้งแท่นแว่นฟ้า เคลือบเป็นศิลาอ่อน ศิลาแก่ และให้รับเอาผ้าขาวต่อสนม
ปรุกระดาชปิดปล้องอ้อย และส่งสนมโขงศพด้วย....

- งานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีช่างร่วม
ปฏิบัติงาน ดังที่มีการบันทึกหลักฐานว่า

....อนึ่งให้ช่างเขียน ช่างสลัก ช่างแกะรับฟักทอง มะละกอ ต่อหลวงเสนาภิมุข มาเขียน
สลักแกะ ประดับเพดานฐานพระราชทานเพลิงให้พร้อมที่วังสมเด็จ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้ามหามาลากรมขุนบาราบปรปักษ์ ณ วันฯ 4 ค่ำ เวลาเช้า .... อนึ่งให้กรมพระคลัง
สินค้าจัดผลฟักทอง 1,000 ผล ให้ส่งที่วังสมเด็จ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา
กรมขุนบาราบปรปักษ์ จะได้ส่งให้ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างเขียนให้พร้อมถวายในพระเมรุ
ให้ทันเวลา....

(ยิ้ม ปิ่นทอง, 2535 : 56-58)

- งานพระบรมศพสมเด็จพระเจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริตกุลินี พระมาตุจฉาของกรมหลวงศรีรัตนโกสินทร
ได้ทรงคิดเกล้าผลมะละกออ่อนและหัวมันเทศ เป็นรูปดอกบัว (ใช้เป็นแกนใน) .... พระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริตกุลินี พระองค์นี้เคยทรงดำรงตำแหน่ง อธิบดีราชการฝ่าย
ในมาสมัยหนึ่ง มีพระนามเรื่องสื่อในการแกะสลักจัดสานต่าง ๆ (คณะกรรมการสภาวัฒนธรรม
แห่งชาติ, 2492 : 111)

ต่อมา จึงปรากฏหลักฐานว่าวิชาการแกะสลักซึ่งสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณนั้นได้
รับการถ่ายทอดไปยังชาวบ้านธรรมดาเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิต และความเป็นอยู่ของชาวบ้านจาก
บันทึกพื้นฐานทางสังคมชาวบ้านของเสฐียรโกเศศว่า

....ชาวบ้านว่าแต่ก่อนมีอาชีพส่วนใหญ่คือทำนาถึงปัจจุบันนี้ยังเป็นเช่นนั้นที่ จะมี
อาชีพเป็นอย่างอื่น.... เช่น เป็นช่าง .... ก็เป็นเรื่องของความเจริญมาทีหลัง.... เป็น
งานรองจากทำนา ...หรือไม่ก็เป็นงานทำเป็นอดิเรกเพื่อใช้สอยในครัวเรือน เมื่องาน
อย่างนี้มีความเจริญดียังได้ยึดถือเป็นอาชีพเกิดเป็นหมู่บ้านมีงานอาชีพอย่างนั้น ๆ
เป็นเฉพาะเช่นบ้านหม้อ บ้านบุ บ้านช่างหล่อ เป็นต้น...

(เสฐียรโกเศศ, 2510 : 130)

ในหนังสือ ศธ.17/8 มีตอนหนึ่งกล่าวว่า

.... วิชาทางเลี้ยงชีพต่าง ๆ ก็ได้ฝึกหัดกันตามสกุลวงศ์และท้องถิ่นเป็นประเพณีมาเป็นต้น
ชาวบ้านหม้อก็พากันทำหม้อขาย พวกบ้านปูนก็หัดเผาปูน ชาวบ้านถนนตีทองก็ตี ทอง
กันทั้งหมู่บ้านพานก็ทำพานกันเป็นหมู่ ๆ กัน ดังนี้ เป็นทางหาเลี้ยงชีพสืบทอดกัน
ตามสกุลพงษ์พันธ์....

(จดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ.17/8)

หลักฐานที่ผู้วิจัยเชื่อว่าวิชาการแกะสลักมีการสืบทอดสืบต่อกันมาและเป็นงานอาชีพอีกแขนงหนึ่งที่ใช้ในการดำรงชีพของคนไทยคือมีช่างผู้หนึ่งชื่อว่า นายฟัก ที่มีบ้านอยู่ตำบลบางรักใหญ่เป็นไพร่หลวงเมืองนนทบุรี นายฟักฝีมือเป็นช่างแกะในปี จ.ศ. 1242 (พ.ศ.2423) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ซึ่งเป็นอาจารย์ของบุตรนายฟัก ได้พาตัวนายฟักกับ ฝีมือแกะ (ผลงาน) ไปถวาย พระองค์เจ้าประดิษฐวรการอธิบดีกรมช่างสิบหมู่ พระองค์เจ้าประดิษฐวรการทรงเห็นว่าใช้ ได้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์จึงทรงเร่งให้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอรับพระราชทานนายฟักมารับราชการในกรมช่างสิบหมู่ (จดหมายเหตุแห่งชาติ, มร.5-นค. เล่ม 8/289)

ผู้ที่ถ่ายทอดและสามารถเรียนรู้วิชาการแกะสลักได้ไม่ใช่เฉพาะบุคคลธรรมดาเท่านั้นผู้ที่บวชเป็นพระยังสามารถศึกษาและถ่ายทอดได้ดังปรากฏหลักฐานว่า ลักษณะการเรียนวิชาช่างในขณะที่บวชเป็นพระภิกษุนี้ก็คงเป็นแบบแผนที่ปฏิบัติกันทั่วไป เช่น ครูพิน อินฟ้าแสง (พ.ศ.2438-2515) ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างแกะ ที่มีชื่อเสียงของเพชรบุรี ซึ่งขณะที่บวชอยู่ ท่านได้ฝึกหัดแทงหยวกและแกะเครื่องสด ท่านสามารถแกะเครื่องสดเป็นรูปต่าง ๆ ได้ เช่น ดอกไม้ ผลไม้ สัตว์ ด้วยฟักทอง มันแกว มันเทศและมะละกอ เป็นต้น (สมบุญ ไซยอุดม, 2525 : 150-151) ซึ่งการแทงหยวกและการแกะเครื่องสดเหล่านี้ก็เป็นเครื่องประกอบในงานฌาปนกิจศพทั้งสิ้นและหลักฐานที่แสดงลักษณะความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่มีความสามารถในการแกะสลักนั้นยังได้จากเสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผนตอนพลายแก้วบวชเณร ซึ่งมีการเทศน์มหาชาติ ณ วัดป่าเลไลยก์ ในตอนหนึ่งว่า

ครานั้นนางพิมพิลาไลย	เรียกหาข้าไทให้มานี้
ท่าหมากประจำกัณฑ์ให้ฉันตี	หมากพลูสำลีไปหามา
บ้างเอามะละกอมาร่วมจัก	ช่วยกันแกะสลักเป็นหนักหนา
แล้วข้อมล็ดูงามอร่ามตา	ประดับประดาเป็นที่ศิขริน
แกะเป็นราชสีห์สิงห์อึด	เหยียบหยัดยืนอยู่ดูเจ็ดฉิน
แกะเป็นเทพพนมพรหมมินทร์	พระอินทร์ถือแก้วแล้วเหาะมา
แกะรูปนารายณ์ทรงสุบรรณ	ผาดผันแผ่นผยองล่องเวหา.....
เออเขาทำหมดจดงดงามดี	ไม่เสียทีที่ลำบากพากเพียร
รูปสัตว์หยัดย่องตะละเป็น	ดูเด่นเห็นสะอาดตั้งวาดเขียน
เขาช่างแกะสลักจักเจียน	ทั้งการเปรียญต่างชมชมไป....

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนฉบับหอสมุดแห่งชาติ, 2510 : 57)

จากหลักฐานของวรรณคดีที่สะท้อนให้เห็นชีวิตทางการศึกษาของชาวบ้านเกี่ยวกับการศึกษาของสตรีในวิชาช่างสลักเครื่องสด ที่ได้รับการฝึกฝนและสืบทอดกันต่อ ๆ มาเป็นอย่างดี

พร้อมทั้งยังปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการแกะสลักจากบทกลอนรำพันพิลาปที่สุนทรภู่ได้แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2385 เมื่อท่านมีอายุได้ 56 ปี ซึ่งยังคงเพศเป็นสมณะและจำพรรษาอยู่ ณ วัดเทพธิดาราม ได้พรรณาดังชีวิตของสุนทรภู่ สิ่งก่อสร้างและพืชพรรณที่อยู่ในวัดเทพธิดารามในครั้งนั้นตลอดจนเครื่องไทยทานซึ่งนิยมจัดทำถวายพระขึ้นในสมัยนั้น (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2518 : 9) ซึ่งมีตอนหนึ่งที่กล่าวถึงความเป็นผู้ของชาวบ้านที่ทำของมาถวายพระว่า

ระดูร้อนก่อนเก่าทำข้าวแช่	นำชมแต่เครื่องสำหรับฉัน
ช่างทำเป็นเช่นดอกจอกเป็นดอกจันทน์	งามจนชั้นกระชายทำเหมือนจำปา
มะม่วงดิบหีบดูจึงรู้จัก	ทำนารักรูปสัตว์เหมือนมัจฉา
จะแลลับกลับกลายสุดสายตา	เคยไปมาได้เห็นจะเว้นวาย

(สุนทรภู่, 2481 : 17)

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 ขึ้นครองราชย์ตั้งแต่ พ.ศ.2367 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์พระองค์ยังได้สร้าง มหาวิทยาลัย แห่งแรกขึ้นที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งเป็นแหล่งประสิทธิประสาทวิชาความรู้และได้แบ่งวิชาออกเป็นหมวดใหญ่ ๆ ดังนี้

1. วิชาหนังสือ อธิบายลักษณะและมีตัวอย่าง ภาพ กลอน โคลง ฉันท และกลอนกลบท โคลงกลบทต่าง ๆ
2. วิชาแพทย์ คือ ตำราแก้โรคต่าง ๆ และตำราหมอนวดมีภาพและรูปปั้นเป็นเครื่องประกอบด้วย และมีพรรณไม้สำหรับเป็นสรรพคุณยาต่าง ๆ ก็ทรงโปรดให้นำมาปลูกไว้เพื่อเป็นตัวอย่าง
3. วิชาช่าง คือ ช่างเขียนภาพลาย ช่างหล่อ ช่างแกะ ช่างสลักและช่างประดับ ซึ่งถือเป็นแบบอย่างของศิลปโบราณที่ให้ความรู้ได้เป็นอย่างดี (สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร, 2526 : 208 - 209)

จากหลักสูตรหมวดวิชาช่าง ซึ่งมีวิชาช่างแกะและช่างสลักซึ่งช่างกลุ่มนี้จัดอยู่ในช่างสิบหมู่ที่มีสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ช่างแกะหรือช่างแกะสลักจะต้องมีการเรียนการสอนวิชาแกะสลักรวมอยู่ด้วยซึ่งจะเรียกว่าการแกะ “เครื่องสด” แล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมาซึ่งสังเกตได้จากหลักสูตรของโรงเรียนหัตถกรรม “ราชบูรณะ” ที่เปิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2455 ที่มีกำหนดเวลาการเรียน 3 ปี ตั้งแต่ชั้นปีที่ 1-3 โดยรับนักเรียนที่จบการศึกษาประโยคประถมศึกษาโดยเริ่มต้นวิชาหัตถกรรมเบื้องต้นก่อน คือ วิชาวาดเขียน สุขวิทยา จรรยาและการบริหาร เมื่อผ่านแล้วจึงเลือกเรียนวิชาช่างอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามความสนใจและความถนัด มีวิชาช่างเขียน วิชาช่างแกะ วิชาช่างปั้น วิชาช่างไม้ และวิชาช่างกบ ส่วนวิชาช่างแกะมีรายละเอียดดังนี้

วิชาช่างแกะ

ชั้นที่ 1

1. แกะลายเส้นเดียวทั้งขึ้นและลง เช่น ตัวหนังสือ ภาพลายเส้นเดียวอย่างง่าย แกะบนไม้ โลหะ งาช้าง และยางอินเดียมเบอร์
2. แกะลายเส้นประสารเงาได้ตามลายเขียน
3. แกะตาข่ายเป็นลายฉลุ เช่น สลักทองอังกฤษ

ชั้นที่ 2

1. แกะลายเส้นประสารเงาตามแบบเขียนที่มีเงาทว่าไม่มีเส้นประสารเงา เช่น ลายดินฟ้าอากาศ เป็นต้น
2. แกะแม่พิมพ์สำหรับหล่อหรือกดเป็นรูปนูน เช่น เหรียญที่ระดุก เป็นต้น
3. แกะเครื่องสดด้วยมันหรือฟักทองเพื่อจะได้เป็นการฝึกหัดแกะรูปสัตว์หรือดอกไม้ ใบไม้ ผลไม้ด้วยสิ่งอื่น ๆ ได้ต่อไป
4. ปาดลายแทงลาย เพื่อให้เข้าใจทำลายหน้าตู้ หน้าต่าง ประตู่ เป็นต้น

ชั้นที่ 3

1. แกะแม่พิมพ์ต่าง ๆ ได้ทั้งหยาบและละเอียดอย่างง่าย เช่น แกะรูปคนจากแบบรูปฉาย
2. แกะเป็นองค์พระพุทธรูปมีอิริยาบถต่าง ๆ ด้วยไม้หรืองาช้างด้วย
3. แกะตัวหมากรุกด้วยงาช้าง เช่น ม้า เป็นต้น

(จดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ. 50.2/14)

จากหลักสูตรดังกล่าวที่เปิดให้เรียนในระบบโรงเรียนนั้นยังมีปรากฏวิชาการแกะสลัก ซึ่งนิยมเรียกกันว่า แกะเครื่องสดแทนคำว่า การแกะสลัก

ในช่วงนี้ได้มีการสนับสนุนในการศึกษาวิชาช่างกันเป็นอย่างมาก ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวชักชวนให้ประชาชนและนักเรียนทราบทั่วกันในงานแสดงศิลปหัตถกรรม พ.ศ.2455 ว่า วิชาอาชีพการช่าง หัตถกรรมไม่ใช่อาชีพที่ต่ำหากเอาใจใส่แล้วพระองค์ก็จะส่งเสริมดังพระราชดำรัสเปิดงานการแสดงศิลปหัตถกรรมครั้งแรกเมื่อวันที่ 3 มกราคม พ.ศ.2455 ความบางตอนว่า “...การวิชาช่างต่าง ๆ นั้น ... เป็นทางที่จะหาเลี้ยงชีพได้ดี ... การหาเลี้ยงชีพในทางหัตถกรรม ... เราก็คงจะตั้งให้เป็นขุนน้ำขุนนางได้ ... มีตัวอย่างปรากฏมาแล้วหลายราย ....” (จดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ.17/2)

ต่อมาพระองค์ได้ทรงนำเอากรมศิลปากรซึ่งเป็นแหล่งชุมนุมช่างในสังกัดไปไว้ในกระทรวงวังจะเห็นได้ว่า วิชาอาชีพการช่างหัตถกรรม ได้เป็นข้าราชการที่มีบรรดาศักดิ์ต่าง ๆ ในกรมช่างสิบหมู่ กระทรวงวัง เช่น ช่างสลัก มีหลวงวิจิตรบรรจง ช่างแกะ มีขุนสกลประดิษฐ์ (จดหมายเหตุแห่งชาติ, ร. 6ว. 9/1) จึงเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า วิชาช่างในสมัยนั้นดำรงอยู่ได้ เพราะพระเจ้าแผ่นดินทรงชุบเลี้ยง ให้เป็นข้าราชการ และมีเงินเดือนเป็นค่าเลี้ยงชีพได้เพียงพอ พระองค์ทรงเห็นคุณค่าในวิชาช่างของไทยเป็นอย่างยิ่ง จึงตั้งพระราชหฤทัย ที่จะให้กุลบุตรกุลธิดาของชาวไทยได้มีสถานเล่าเรียน จึงได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียน (แจ่ม สุนทรเวช, 2513 : 278-282)

ผู้วิจัยเชื่อว่า ผู้ที่สามารถทำงานแกะสลักได้สวยงามและนำไปแกะสลักวัสดุอื่น ๆ ได้ดีนั้น จะต้องฝึกจากการแกะสลักเครื่องสดมาก่อน และผู้ที่แกะสลักได้ดีนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีใจรักงานด้านแกะสลักเป็นอย่างมาก เช่น ร.อ. รื่น นิรันต์ อดีตนายทหารเรือที่มีความสามารถทางด้านงานแกะสลักจนได้รับรางวัลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมสาขาทัศนศิลป์(ศิลปหัตถกรรม)ในปี พ.ศ. 2539 ท่านได้กล่าวไว้ในตอนหนึ่งว่า

.... เริ่มสนใจงานแกะสลักตั้งแต่ พ.ศ. 2472 ตอนนั้นได้ไปงานศพที่วัดบางนานอก พบเพื่อนชื่อ พลทหารประพันธ์ นิลประไพ ไปดูพี่ชายของเพื่อนชื่อ น.ท. แสง นิลประไพ แกะสลักมันเทศเป็นรูปยักษ์ หนุมาน ลิง ในเรื่องรามเกียรติ์ เพื่อติดหยวกกล้วยในเมรุเผาศพ ส่วนพลทหารประพันธ์ฯ แกะสลักผลไม้เป็นรูปดอกไม้ต่าง ๆ ตนเพียงแต่ดูเขาแกะสลักแล้วจำและนำมาประยุกต์ตามจินตนาการของตนเอง....

(หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ฉบับวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2539)

งานช่างคืองานอาชีพอย่างหนึ่งที่ต้องใช้ฝีมือและความชำนาญเป็นพิเศษผู้ที่เป็นช่างต้องมีความมานะอดทนใจเย็นและมีความอ่อนหวานละมุนละม่อม (วิทย์ พิณคันเงิน, 2503:78) และผู้ที่ฝึกฝนให้เป็นผู้ที่มีฝีมือในทางการแกะสลักให้ได้นั้นก็คงไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ ที่ทุกคนจะต้องทำได้เพราะว่าวิชาช่างต่าง ๆ นั้นจะต้องอาศัยทักษะเป็นอย่างมาก ดังบทความของหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัยที่ทรงนิพนธ์เกี่ยวกับเรื่อง ดิงามของไทยเพื่ออนุชนรุ่นหลังได้รู้จักสัญลักษณ์แห่งความเป็นไทยเกี่ยวกับเรื่องการปกคว้าน ผลไม้สดสมัยก่อนนับเป็นวิชาอย่างหนึ่งของผู้หญิงมือจับลูกไม้ต้องเบาไม่ให้ลูกไม้ชำแต่อีกมือหนึ่งจับมิดจะต้องมั่นคงและหนักแน่นจึงจะทำลวดลายได้ เช่น มะพร้าวเราจะปอกเป็นริ้วเป็นลายได้หลายลาย (อรุณ เวชสุวรรณ, 2521 : 38)

ดังนั้น ผู้ที่แกะสลักได้ชำนาญนั้นจะหายาก ซึ่งจะเห็นได้จากจดหมายที่นายขุนเจ็ย ที่ทำหน้าที่แทนอาจารย์ใหญ่โรงเรียนหัตถกรรมเขียนจดหมายถึงท่านข้าหลวงจัดการแขวงพิเศษมีความว่า

....เรื่อง همینสรุปพลกติกจ้างนายช่างช่างแกะไปทำงานอยู่ที่ทำงานของท่าน ตั้งแต่วันที่ 23 เดือนนี้เป็นต้นไป โรงเรียนมีความเสียหายไม่มีใครเต็มใจให้ไปเพราะเวลานี้ช่างแกะของเราได้จำหน่ายไปหลายคนแล้ว มีเหลืออยู่อีก 6-7 คน เท่านั้น งานแกะสลักของโรงเรียนมีมากเหลือมือที่จะทำ นักเรียนที่จะเรียนเพิ่มเติมขึ้น ก็หายากนักเรียนพะแนงสามัญก็มีน้อย แต่เมื่อเป็นโอกาสอันมีหนทางจำหน่ายนักเรียนของเราซึ่งมีความรู้ทำงานได้แล้ว มีช่องทางและเป็นตัวอย่างแก่นักเรียนที่จะได้พอใจเรียนต่อไปก็ไม่ควรปิดโอกาสอันนี้เสียโรงเรียนจึงเห็นว่าสมควรอนุญาต เรื่องนี้ท่านผู้จ้างได้มาตกลงเอง รับว่าจะให้ เงินเดือนแก่โรงเรียนในการที่ให้นายช่างไปทำงานประจำนี้เดือนละ 30 บาทถ้วน ตั้งแต่วันที่ไปทำงานของท่านเป็นต้นไป ตามที่ได้มีตัวอย่างมาแล้วโรงเรียนชักไว้ร้อยละ 10 เช่น นายนิจช่าง-เขียน....

(จดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ. 50.2/12)

ในระบายนี้อย่างปรากฏว่ามีช่างแกะประจำในโรงเรียนหัตถกรรมอีกโดยในปี พ.ศ.2456 พระยาอนุกิจวิธูรได้วางระเบียบหน้าที่การโรงเรียนหัตถกรรม (ใหม่) ของแผนกช่างแกะโดยมีนายช่างแกะ คือ นายแดง นายสาย นายให้ ส่วนช่างแกะมี นายสวน นายเชื้อ นายตรี นายจูง นายแจ้ง (จดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ. 50.2/17) ซึ่งนายช่างแกะและช่างแกะที่ปรากฏนามนี้จะต้องเป็นผู้ที่มีความชำนาญมีหน้าที่แกะสลักและสอนนักเรียนที่เข้ามาเรียนใน โรงเรียนหัตถกรรมแห่งนี้และวิชาช่างต่าง ๆ นั้นถือว่าเป็นวิชาที่มีความสำคัญมากจะต้องมีการ ฝึกฝนเป็นอย่างมากและต่อมาทาง โรงเรียน ได้เปลี่ยนชื่อจากโรงเรียนหัตถกรรมราชบูรณะเป็นโรงเรียนเพาะช่างและมีพิธีเปิดขึ้นใน วันที่ 7 มกราคม พ.ศ.2456 ในโรงเรียนจะต้องมีช่างที่มีความชำนาญอยู่ประจำในโรงเรียน เพื่อสอนนักเรียนและทำงานพิเศษที่ทางโรงเรียนมีและช่างทุกคนสามารถทำงานช่างได้หลายช่างหลายแผนกเพื่อที่จะได้ช่วยงานช่างอื่น ๆ ในยามฉุกเฉิน ซึ่งจะเห็นได้จากหลักฐานของ หลวงจรูญชวนพัฒน์ หัวหน้าแผนกโรงเรียนเขียนถึง หลวงวรวิทย์พิศาลอาจารย์ใหญ่เรื่องโรงเรียนเพาะช่าง ขอมอบเงินรางวัลให้แก่ช่างเขียนเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2457 มีข้อความบางตอนว่า

.... เลขที่ 2 นายโต๊ะ ครู ช่างสลัก 20 บาท เลขที่ 8 นายป้อม ครูช่างสลัก 20 บาท เลขที่ 10 นายเชื้อ ครูช่างแกะ 10 บาท เลขที่ 11 นายจูง ครูช่างแกะ 10 บาท
หมายเหตุ นายโต๊ะ นายเลื่อง นายป้อมกองช่างถม เป็นผู้ที่ถูกขอแรงระดมทำงานในคราวทำสิ่งของเครื่องถมสำหรับส่งไปพิพิธภัณฑ์ประเทศอเมริกา ในตอนเย็น ๆ ซึ่งเป็นเวลาเลิกจากโรงงานแล้วและทั้งในเวลากลางวันก็ต้องทำอยู่จนดึกราว 4-5 ทุ่มทุกคืน รวมเป็นเวลา 2 เดือน ได้กวัดขันให้ช่างเหล่านี้ให้ทำการงานจนได้เป็นผลสำเร็จและในงานอื่น ๆ ก็ยังต้องถูกขอแรงระดมอีกเป็นบางครั้ง นับว่าช่างนี้ได้ทำงานกรากกรำโดยความเหน็ดเหนื่อยมากจึงสมควรได้รับเงินรางวัลในจำนวนคนละ 20 บาท นายเชื้อ นายจูง ช่างแกะ เป็นผู้ที่ได้ถูกระดมให้ทำการงานที่เร่งร้อนอยู่บ้างเหมือนกัน แต่ ไม่นักหนาเหมือนกับพวกที่ออกนามมาแล้วแต่ข้างต้นนั้นจึงเห็น

สมควรให้ได้รับเงินรางวัลในจำนวนคนละ 10 บาท...

(จดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ. 50.2/29)

ดังนั้น ผู้ที่จะทำงานช่างได้ดีนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความขยันและมีฝีมือในการแกะสลัก
ได้ดี เพื่อที่จะได้ตำแหน่งหน้าที่ที่ดีในการดำเนินชีวิต ดังเช่นหลวงอนุสารณ์พาณิชย์การ ผู้จัดการ
โรงเรียนเพาะช่าง เขียนถึง คุณพระปริชาณุสาสน์ พนักงานจัดการจังหวัดนครหลวงกลาง เมื่อวันที่
13 กุมภาพันธ์ 2460 มีความว่า

ด้วยตำแหน่งเงินเดือนสามัญ เลขที่ 288 เงิน 80 บาท ที่รองอำมาตย์ตรีขุนศรี
กระสาปณกิจ หัวหน้าช่างแกะ ได้รับพระราชทานอยู่ในเวลานี้ ไม่เหมาะสมกับ
หน้าที่และตำแหน่งเงินเดือนรายได้ของโรงงาน เงิน 80 บาท ที่รองอำมาตย์ตรีขุน
ปณิตถมกิจ นายช่างเงิน รับประทานอยู่ในเวลานี้ไม่เหมาะสมกับหน้าที่เหมือนกัน
เพราะเหตุนี้กระผมขออนุญาตเปลี่ยนแปลงตำแหน่งเงินเดือนสามัญ เลขที่ 288
ให้รองอำมาตย์ตรีขุนปณิตถมกิจ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป เมื่อคุณพระมีความสงสัย
ในเรื่องเปลี่ยนแปลง ตำแหน่งเงินเดือนหัวหน้าช่างทั้งสองคนนี้แล้วขอได้โปรด
เรียกกระผมจะเรียนชี้แจงให้ทราบ"

(จดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ. 50.2/42)

มีหลักฐานเกี่ยวกับการตัดเงิน เมื่อวันที่ 10 ก.ค. 2461 ผู้อำนวยการโรงเรียน
เพาะช่าง เรียนมายังอำมาตย์เอกพระปริชาณุสาสน์ พนักงานตรวจการประจำแขวงจังหวัดพระนคร
กลาง มีความว่า

นายเชื้อช่างแกะได้รับพระราชทานเงินเดือนสามัญเลขที่ 866 เดือนละ 30 บาท
เป็นผู้อ่อนแอทำงานไม่สมกับเงินเดือน มีป่วยและลาบ่อย ๆ ทั้งฝีมือการแกะก็
เต็มที่ เพราะเหตุนี้กระผมขออนุญาตโอนเงินเดือนสามัญ เลขที่ 866 ของนาย
เชื้อ ให้นายหงวน ซึ่งเป็นครูช่างสลักไม้ เป็นผู้ที่มีฝีมือในการสลักและสอนนักเรียน
ได้ผลดีแทน ส่วนนายเชื้อขอได้โปรดเปลี่ยนแปลงไปรับเงินเดือนรายได้ของโรงงาน
ตั้งแต่เดือนนี้เป็นต้นไป

(จดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ. 50.2/42)

ดังนั้น วิชาช่างแกะสลักและวิชาช่างอื่น ๆ ผู้ที่มีอาชีพทางด้านนี้จะต้องเป็นผู้ที่
ขยันและปรับปรุงฝีมือของตนเองให้ได้ที่อยู่เสมอเพื่อที่ได้รับสิ่งตอบแทนในด้านต่าง ๆ ในการ
ดำเนินชีวิตเกี่ยวกับการประกอบอาชีพงานช่างดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว

ในส่วนของการศึกษาของสตรีที่เกี่ยวกับวิชาช่างและวิชาการบ้านการเรือนที่เริ่ม
เข้าสู่ระบบ โรงเรียนนั้นได้เริ่มต้น ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2411 และขยับขยายให้กว้างขวางขึ้นตามลำดับ
ผู้วิจัยขอนำเสนอเป็นลำดับ ต่อไปนี้

พ.ศ.2411 นางเฮาส์ ภรรยาของหมอเฮาส์ ได้รวบรวมเด็กหญิง จัดตั้งเป็นชั้นขึ้น สอนอ่าน เรียนคัมภีร์ศาสนาคริสต์ ตลอดจนการเย็บปักถักร้อย และฝึกหัดให้เด็กเหล่านี้เย็บกางเกงสำหรับนักเรียนชายในโรงเรียนประจำ ในระหว่าง พ.ศ.2414-2415 ต่อมากลุ่มสตรีในรัฐนิวยอร์ค มอบทุนให้ 3,000 เหรียญ ตั้งโรงเรียนประจำสำหรับสตรีในกรุงเทพฯ.... ในนามโรงเรียนสตรีวังหลัง เปิดเมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2417 นับว่าเป็นโรงเรียนประจำสำหรับสตรีแห่งแรกในประเทศไทย

พ.ศ.2423 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนที่ปากคลองตลาด เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ ซึ่งสิ้นพระชนม์ พระราชทาน นามว่า "โรงเรียนสุนันทาลัย" นับเป็นโรงเรียนประจำสตรีแห่งแรกที่คนไทยตั้งขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2507 : 100)

พ.ศ.2440 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ จัดตั้งโรงเรียนขึ้น ณ ที่เป็นวังของพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์พระราชทานนามว่า "โรงเรียนเสาวภา" (กระทรวงศึกษาธิการ, 2507 : 101)

พ.ศ.2444 รัฐบาลได้เปิดโรงเรียนสตรีขึ้นที่บ้านเก่าของขุนหลวงพระยาไกรสิทธิ์ ชื่อว่า โรงเรียนบำรุงสตรีวิชา ต่อมารวมกับโรงเรียนเสาวภา เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนเสาวภา ปัจจุบันคือ วิทยาลัยอาชีวศึกษาเสาวภา

พ.ศ.2446 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ตั้งโรงเรียนราชินีขึ้นสำหรับสอนหนังสือแก่สตรี ตั้งอยู่หัวมุมถนนอัษฎางค์ ต่อมาย้ายมาตั้งอยู่ที่ใหม่ริมถนนพระอาทิตย์ ซึ่งได้พระราชทาน จุดมุ่งหมายของหลักสูตรโรงเรียนราชินีว่า "การช่างฝีมือ ให้มีความรู้ประกอบอาชีพได้ หนังสือไทยให้รู้ขนาดเขียนให้คนอื่นอ่านเข้าใจ หนังสืออังกฤษให้มีความรู้อ่านออกเขียนได้ ทั้งอบรม จรรยา มารยาทและศีลธรรมให้เป็นสตรีที่เจริญด้วยคุณธรรม" (คณะกรรมการโรงเรียนราชินี, 2531 : 152)

พ.ศ.2451 ได้จัดให้มีหลักสูตร มูล ประถมและมัธยม สำหรับสตรีด้วยวิชาภาษาไทยเทียบเท่ากับหลักสูตร มูล ประถมและมัธยมสามัญ แต่ไม่มีภาษาอังกฤษ วิชาคำนวณลดน้อยลง วิชาที่เพิ่มแปลกกว่านักเรียนชาย คือ วิชาการเรือน (102) และมีพระภิกษุวัดอนงค์คาราม ชื่อ นวม (ต่อมา ได้สมณะศักดิ์เป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์) ตั้งโรงเรียนมูลศึกษาสำหรับสตรีขึ้นที่หอสวนมนต์มีผู้นิยมเรียนมากจึงเกิดคับแคบขึ้น ในที่สุด กรมศึกษาธิการได้ช่วยเหลือให้ไปตั้งที่บ้านท่านผู้หญิงพัน เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2451 ปัจจุบัน คือ โรงเรียนศึกษานารี (ชัย เรื่องศิลป์, 2517)

พ.ศ.2456 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า วิชาช่างนั้นเป็นวิชาสำคัญที่จะทำความเจริญให้แก่ประเทศชาติ วิชาช่างสิบหมู่ของไทยเรานั้นก็มีกันมาตั้งแต่สมัย

โบราณ ซึ่ง รัชกาลที่ 6 ทรงทราบ คือ ว่าเป็นสิ่งที่มีค่ายิ่งสำหรับบ้านเมือง และถ้าไม่หาทางป้องกันไว้ต่อไป ช่างเหล่านี้จะหมดลงไปทุกที จนผลสุดท้ายจะหาช่างฝีมือไว้ไม่ได้ ดังนั้น ในสมัยรัชกาลที่ 6 การเรียนการสอนได้ทรงนำเอากรมศิลปากร ซึ่งเป็นแหล่งชุมนุมช่างไปสังกัดกระทรวงวังชุบเลี้ยงให้เป็นข้าราชการและมีเงินเดือนเป็นค่าเลี้ยงชีพได้เพียงพอและรัชกาลที่ 6 ทรงเห็นคุณค่าในวิชาช่างของไทยเป็นอย่างยิ่ง ได้ตั้งพระราชหฤทัยที่จะให้กุลบุตรของชาวไทยได้มีสถานศึกษาเล่าเรียน จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีโรงเรียนโดยเร็ว และได้เปิดโรงเรียนเพาะช่างขึ้นในวันที่ 7 มกราคม 2456 และได้มีพระบรมราโชวาทในวันที่พระราชดำเนินไปเปิดโรงเรียนเพาะช่างตอนหนึ่งว่า

....เราเห็นว่าศิลปวิชาช่างเป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่ง ซึ่งสำหรับแสดงให้เห็นปรากฏว่าชาติได้ช่าง ซึ่งความเจริญเพียงใดแล้ว วิชาช่างและการฝีมือการช่างทั้งสองอย่างนี้เป็นเครื่องแสดงความงามและความประณีต ซึ่งจะมีได้เป็นได้แต่ในประเทศบ้านเมืองที่สงบราบคาบ และมีการปกครองอันดี โพรฟ้าประชาชนได้รับความสงบร่มเย็นเพื่อประกอบอาชีพได้สะดวก จึงมีเวลาคิดและบำรุงความงามความประณีตให้เป็นที่สรรเสริญ....เพราะฉะนั้นความจริงในวิชาช่างจึงเป็นเครื่องวัดความเจริญแห่งชาติ...

(จดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ.50.2/20)

สำหรับการศึกษาในโรงเรียนทั่ว ๆ ไปทั้งชายหญิงในรัชสมัย รัชกาลที่ 6 ได้ขยายหลักสูตรการศึกษา เมื่อ พ.ศ.2456 คือ สำหรับชั้นประถมศึกษา ให้มีเวลาเรียน 5 ปี แบ่งเป็นวิชาสามัญ 3 ปี วิชาอาชีพ 2 ปี มัธยมศึกษา แบ่งเป็น 8 ปี ตามที่เรียกกันว่า ม.8 (หรือที่ปรับปรุงใหม่ เป็น ม.ศ.5) นอกจากนั้นการศึกษาความรู้พิเศษต่าง ๆ เรียกว่า "วิสามัญศึกษา" หมายถึงเรียนเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง เป็นต้นว่า วิชาแพทย์ วิชากฎหมาย วิชาช่าง ฯลฯ ซึ่งเป็นการแยกทางออกไปจากวิชาปกติที่เรียกว่า "สามัญศึกษา" (พระราชกรณียกิจสำคัญใน รัชกาลที่ 6 หัวเล่ม 8 เรื่อง อ้างถึงใน แจ่ม สุนทรเวช, 2513 : 290)

พ.ศ.2461 เปิดโรงเรียนสายปัญญาและท่านเสนาบดี กระทรวงธรรมการ (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี) กราบบังคมทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ในการเปิดโรงเรียนสายปัญญา ณ วันพฤหัสบดีที่ 18 ก.ค. 2461 มีความบางตอนว่า

'..... บ้านเมืองที่จะเจริญได้เร็วย่อมต้องอาศัยพลเมืองที่ได้รับการอบรมศึกษาเล่าเรียนทั่วไปทั้งชายและหญิง.... แต่การศึกษาฝ่ายกุลธิดายังมีน้อยเต็มที่ หน้าที่ของสตรีซึ่งจะเป็นมารดา เป็นคู่ร่วมทุกข์ ร่วมสุขกับสามีและเป็นแม่เรือนต่อไปภายหน้า ว่าต้องอาศัยการศึกษาเล่าเรียน ให้เทียมทันกับบุรุษ ความสุขความเจริญจึงจะบังเกิดมีแก่ครอบครัว เมื่อครอบครัวล้วนแต่มีความสุขความเจริญตาม ๆ กันแล้ว บ้านเมืองย่อมเจริญได้รวดเร็วขึ้น....'

(จดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ. 50.17/5)

พ.ศ.2465 มีการกำหนดเกี่ยวกับตำแหน่งข้าราชการโรงเรียนเพาะช่าง (8 มีนาคม 2465) มีกองบัญชาการ โดยผู้บังคับบัญชาการ มีจางวางตรีสมเด็จพะน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนเพชร บวรอินทราไชย ส่วนแผนกโรงงาน ปรากฏมี

หัวหน้าช่างสลัก	นายโต๊ะ วงษ์งามชำ
ครูช่างสลัก	หลวงหิรัญเวชา
ช่างสลัก	นายป้อม ศิริสวณะ
หัวหน้าช่างแกะ	ว่าง
ช่างแกะ	รองอำมาตย์ตรี สาย นิลมณี
ช่างแกะ	นายแจ้ง เลิศสลัก

และปรากฏกิจการประจำโดยสังเขป คือ

กิจการของโรงเรียนเพาะช่าง แบ่งได้เป็นแผนก คือ

1. แผนกโรงเรียน มีหน้าที่ คือ รับนักเรียนเข้าฝึกหัดการช่างทุกประเภทและจัดการฝึกหัดครูช่างทุกประเภท ตามระเบียบการฝึกหัดครูของกระทรวงศึกษาธิการ ที่ตั้งอยู่แล้วและมีขึ้นต่อไป ออกแบบสินค้าให้โรงเรียนต่าง ๆ
2. แผนกโรงงาน มีหน้าที่คือรับนักเรียน สามัญ และนักเรียนครูจากแผนกโรงเรียน ฝึกหัดทำการช่างต่าง ๆ
3. แผนกห้องตัวอย่างสินค้า (จดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ. 50.2/54)

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวถึงสภาพการศึกษาของโรงเรียนเพาะช่าง เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2465 ความว่า "... โรงเรียนเพาะช่างเป็นสถานที่ฝึกหัดคนในการช่างต่าง ๆ ให้ออกไปประกอบอาชีพตามภูมิลำเนาแล้วยังเป็นสถานฝึกหัดครูวิชาช่างต่าง ๆ ให้ได้ครูไปสอนตามโรงเรียน..." (จดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.6 ศ. 4/53) โรงเรียนได้พัฒนาการเรียนการสอนวิชาช่างออกเป็น 2 แนวทาง คือ การเพาะช่างและเพาะครูช่าง โรงเรียนเพาะช่างได้จัดการเรียนวิชาช่างไว้ในแผนกโรงงาน มีแผนกช่างเขียนและออกแบบ แผนกช่างปั้น แผนกช่างแกะ แผนกช่างคม แผนกช่างกลึง และแผนกช่างไม้ ซึ่งแผนกช่างแกะ และช่างสลัก และมีช่างแกะ คือ นายสอน นายเชื้อ นายตรี นายช่างแกะ คือ นายแดง นายสาย นายให้ ช่างสลัก คือ นายโต๊ะ นายเลิศ นายเชื้อ นายเล็ก นายฉลองยศธำรง นายจิ้นสาย นายจุ่น (จดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ. 50.2/17)

พ.ศ.2474 ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนสตรีบ้านทวายตั้งอยู่ที่วัดดอนทรายสอนวิชาการฝีมือและการบ้านการเรือนให้สตรีโดยมุ่งหมายให้วิชานี้เป็นประโยชน์ต่อการครองเรือน ใน พ.ศ.2482 ได้แยกออกเป็น 2 โรงเรียน คือ โรงเรียน สตรีบ้านทวายและโรงเรียนการช่างสตรีบ้านทวาย ต่อมา พ.ศ.2485 เปลี่ยนมาเป็นโรงเรียนการช่างสตรีพระนครใต้ ซึ่งหลักสูตรที่ใช้ในโรงเรียนการช่างสตรีพระนครใต้ได้กลายเป็นแม่แบบของหลักสูตรสำหรับโรงเรียนการช่างสตรีในส่วนภูมิภาค วิชาต่าง ๆ ที่เปิดสอน ได้แก่ การตัดเย็บเสื้อผ้า การประกอบ การประดิษฐ์ดอกไม้

ไม้สดและ ดอกไม้แห้ง การปัก การตัด การเย็บด้วยมือ การประดิษฐ์เครื่องเล่น และช่าง เบ็ดเตล็ด เช่น งานดอกไม้ใบตอง การแกะสลัก ฯลฯ (พิณทิพย์ บริบูรณ์สุข, 2527 : 26-27)

พ.ศ.2475 สภาการศึกษา ได้เสนอแผนการศึกษาชาติต่อรัฐบาล ซึ่งได้ประกาศ ใช้เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2475 ซึ่งเรียกเป็นการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์ และได้มีการประกาศเกี่ยวกับการศึกษาสำหรับหญิงเป็นครั้งแรก ให้ได้รับการศึกษาเสมอภาคกับชาย แต่เนื่องจากมีภารกิจ พิเศษโดยธรรมชาติ จึงมีหลักสูตรการศึกษาให้เรียนผิดเพี้ยนกับของชายบ้าง แต่จะเท่าเทียมกันในโอกาสที่จะได้รับการศึกษาทั้งด้านปริมาณและระดับ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2521 : 3)

พ.ศ.2476 ได้จัดตั้งโรงเรียนวิสามนัญการช่าง มีแผนกการช่างสตรีเพิ่มในหลักสูตรประโยคมัธยมวิสามนัญการช่างสตรี และมีการจัดตั้งโรงเรียนการเรียนการสอนของเอกชนขึ้น หลายแห่ง เช่น โรงเรียนสุวรรณภรณ์ ตั้งขึ้นโดยอนุญาตจากกระทรวงธรรมการสอนการช่างสตรี ทุกอย่าง โดยอาจารย์สำเร็จวิชาจากต่างประเทศรับนักเรียนไม่จำกัดจำนวน ได้แบ่งการสอนไว้เป็น แผนก ๆ คือ การตัดเสื้อผ้า การตัดสะเก็ด รับทำและสอนวิชาการช่างและเย็บปักถักร้อย จักสาน และสลักผักผลไม้ ดอกไม้สด ดอกไม้แห้งทุกชนิด ปรุงเครื่องหอม อบร่ำ เครื่องสำอาง ของชำร่วย ทุกชนิด แผนกอาหารคาวหวาน และผลไม้ต่าง ๆ ชนิดอัดขวด ด้วยเครื่องกระป๋องและขวด

โรงเรียนสอนวิชาครูการช่างสตรี รับทำและสอนการช่างและเย็บปักถักร้อย จักสานแกะสลักผักผลไม้ ดอกไม้สด ดอกไม้แห้งทุกชนิด ปรุงเครื่องหอม อบร่ำ เครื่องสำอาง ของชำร่วยทุกชนิด แผนกคาวหวานและผลไม้ต่าง ๆ ชนิดอัดขวดด้วยเครื่องกระป๋องและขวด (ลาวัญย์ โชตามระ, 2536 : 163)

โรงเรียนศิรินารี ของคุณสวาง วิเศษศิริ สอนการตัดเสื้อผ้าเย็บเสื้อ ต่อมาได้ มีคุณหญิง นิธิวดี ทูระมะโรหิต มาช่วยสอนด้านการตัดเสื้อผ้า ด้านอาหารการกิน สอนการปอกผลไม้แบบ "โนว้าง" เช่น ปอกมะม่วงไม่ให้เห็นรอยมีด ปอกมะพร้าว รั้ว ลายเกล็ดเต่า ฯลฯ ปอกทั้ง พวงแล้วคว้าน เมล็ดออกโดยคงเหลืออยู่ทั้งพวง สลักผักเป็นรูปต่าง ๆ เช่น แกะกระชายเป็นดอก จำปี แกะหอมหัวใหญ่ เป็นดอกกุหลาบ ฯลฯ (ลาวัญย์ โชตามระ, 2536 : 164-165)

โรงเรียนการช่างหัตถการยุพดี ของท่านหญิงจันทร์เจริญสอนการช่างสตรี ทุกชนิด มีผู้นิยมมาเรียนกันมาก นอกจากจะรับสอนแล้ว ยังทำงานด้านอาหารอีกด้วย เมื่อพระราชวังเธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร ทรงเสกสมรสกับนางสาวงามจิตร สารสาน เด็กในงานเลี้ยง ฉลองทำจากโรงเรียนนี้ (ลาวัญย์ โชตามระ, 2536 : 165)

พ.ศ.2477 เปิดโรงเรียนมัธยมวิสามนัญการเรือน สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เปิดดำเนินการที่วังกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ นับเป็นโรงเรียนการเรือนแห่งแรกของประเทศไทย มุ่งอบรมการเรือนสำหรับสตรี ต่อมา พ.ศ.2480 ย้ายไปอยู่วังจันทร์เกษม เปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนการเรือนวังจันทร์เกษม ในปี พ.ศ.2483 ย้ายมาอยู่ในบริเวณวังสุันทาเปลี่ยนชื่อเป็นโรง

เรียนการเรือนพระนคร โดยแต่งตั้งให้อาจารย์ไสว ทองเจือ (คุณหญิงไสววงศ์ ทองเจือ) จากโรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ มาดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนการเรือน ตั้งแต่วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2477 ในช่วงเวลาที่รับตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ คุณหญิงไสววงศ์ ได้รวบรวมผู้มีความชำนาญด้านการเรือนมาเป็นครูโรงเรียนนี้ โดยไม่ได้เน้นว่าครูจะต้องมีปริญญา แต่ให้ความสำคัญแก่ผู้มีประสบการณ์สาขาวิชาการเรือนจากที่ต่าง ๆ เช่น อาจารย์สายใจ ศิริวงศ์ ณ อุทยาน ขำหลวงสมเด็จ เจ้าฟ้า วไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินทร จากวังสระปทุม มาสอนวิชาวาดเขียนและการฝีมือ ครูอารีย์ รังคมานนท์ ขำหลวงจากวังสุนันทา มาสอนวิชาร้อยมาลัย ม.ล.ฉวี ทินกร และ ม.จ.หญิงสุมนีนงเยาว์ ดิศกุล จากวังบางขุนพรหม มาสอนวิชาตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นต้น และมีคณะครูรุ่นแรกที่สอนวิชาการเรือน

ครูเยื้อน ภาณุทัต	ครูประจำวิชาประดิษฐ์และวิชาแกะสลัก
ครูสกุล พันชัย	ครูประจำวิชาประดิษฐ์และวิชาแกะสลัก
ครูวัลลภา นูนาค	ครูประจำวิชาประดิษฐ์และวิชาแกะสลัก
ครูอารีย์ รังคมานนท์	ครูประจำวิชาประดิษฐ์และร้อยมาลัย

(สมประสงค์ ปิ่นจินดา, 2527 : 21)

พ.ศ.2480 กระทรวงศึกษาได้ขยายโรงเรียนการช่างสตรีออกไปเกือบทุกจังหวัด

พ.ศ.2481 เปิดโรงเรียนช่างเย็บเสื้อผ้าวัดหงส์รัตนาราม ใน พ.ศ.2498 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนการช่างสตรีธนบุรี พ.ศ.2516 เปลี่ยนเป็นโรงเรียนอาชีวศึกษาธนบุรี และปัจจุบัน คือ วิทยาลัยอาชีวศึกษาธนบุรี

พ.ศ.2482 เปิดโรงเรียนช่างทอวัดสามพระยา และย้ายมาอยู่ที่อาคารเรียนเดิมของโรงเรียนพาณิชย์การวัดเทวราชกุญชร ต่อมาปี พ.ศ.2485 เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนการช่างสตรีโชติเวช ปัจจุบัน คือ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตโชติเวช

พ.ศ.2490 เปิดโรงเรียนเอี่ยมมละออ สอนแผนการช่างสตรี ระดับอาชีวศึกษา ตอนต้น อาชีวศึกษาตอนปลาย ปัจจุบันยกฐานะเป็นวิทยาลัยอาชีวศึกษาเอี่ยมมละออ

พ.ศ.2495 โรงเรียนการช่างสตรี เปิดสอนทั้งประโยคมัธยมอาชีวศึกษา ตอนต้นหลักสูตร 2 ปี หลักสูตรมัธยมอาชีวศึกษาตอนปลาย หลักสูตร 3 ปี และหลักสูตรอาชีวศึกษาชั้นสูงแผนกการช่างสตรี หลักสูตร 3 ปี เฉพาะประโยคอาชีวศึกษาชั้นสูง แผนกการช่างสตรีรับผู้สำเร็จชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มี 2 แห่ง โรงเรียนการช่างสตรีโชติเวช และโรงเรียนการช่างสตรีพระนครใต้ ส่วนโรงเรียนการช่างสตรี ที่เปิดสอนประโยคมัธยมอาชีวศึกษาตอนต้นและตอนปลายมีอยู่แทบทุกจังหวัด วิชาที่สอนเหมาะสำหรับสตรีทั่วไปออกไปประกอบอาชีพ มีวิชาตัดเย็บเสื้อผ้า

สตรีและเด็ก เครื่องแต่งกายผู้ชาย การครัวและการฝีมือสตรี เย็บปักถักร้อย ทำขนมต่าง ๆ ดอกไม้สด ดอกไม้แห้ง เครื่องหอมแบบไทย เป็นต้น

จากหลักสูตรที่เริ่มเปิดให้มีการเรียนการสอนวิชาช่างสำหรับสตรี ซึ่งหมายถึงรวมวิชาการแกะสลักอยู่ด้วยนั้น เข้าสู่ระบบโรงเรียนตั้งแต่ พ.ศ.2444 และได้ขยายเปิดโรงเรียนต่าง ๆ ตามลำดับนั้น แสดงว่าวิชาช่างสตรีได้รับความนิยมนิยมในหมู่ชนชาวไทยเป็นอย่างมาก และได้พัฒนาการเรียนการสอนมาตามลำดับแต่ไม่ปรากฏว่ามีวิชาการแกะสลักโดยตรง แต่จะแทรกอยู่ในหมวดต่าง ๆ เช่น หมวดช่างจะอยู่ในวิชาช่างแกะ ช่างเบ็ดเตล็ด หรืออยู่ในวิชาการเรือน ดังที่กล่าวมาแล้ว การประเมินผลมีการสอบไล่ตามระดับชั้นต่าง ๆ ที่ได้แบ่งไว้ในหลักสูตรต่าง ๆ ตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ และจากการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับวิชาการแกะสลักและผู้สนใจวิชาการแกะสลักเกี่ยวกับอุปกรณ์ที่ใช้ในการแกะสลัก ผู้วิจัยประมวลว่า อุปกรณ์ที่ใช้ในการแกะสลักมีมีดปลายแหลมที่มีลักษณะเรียวยาวสามารถแกะสลักได้ทั้งดอกไม้ ใบไม้ และตัวสัตว์ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่กลุ่มช่างผู้ชายใช้กันเป็นส่วนมาก สำหรับกลุ่มผู้หญิงจะใช้มีดปลายแหลมมีลักษณะโค้งงอเล็กน้อยใช้ได้ในการแกะสลักดอกไม้ ใบไม้ และสำหรับคว้านเมล็ดผลไม้ มีขนาดต่างกัน และมีดสำหรับปอกขนาดต่างกัน สำหรับปอกผลไม้ชนิดต่าง ๆ ดังรูปภาพ

และรูปแบบของการแกะสลักในช่วงนี้เป็นการแกะสลักตัวสัตว์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องรามเกียรติ์ การปอกคว้านผลไม้ ส่วนดอกไม้ที่แกะสลักดอกไม้ที่มีลักษณะปลายแหลม ปลายมน ปลายหยัก พริ้วตามแต่ผู้แกะสลักคิดแกะสลักขึ้นมา ช่วงนี้กลีบดอกจะดูแข็งหนาเล็กน้อย

การเรียนการสอนในช่วงนี้ส่วนมากเป็นการเรียนการสอนกันตัวต่อตัวเนื่องจากมีผู้ที่สนใจเรียนวิชาการแกะสลักจริงมีจำนวนน้อยผู้สอนจึงสามารถสอนได้แบบตัวต่อตัวและมีการลงมือทำกันจริงจัง ผู้วิจัยจึงเชื่อว่า วิชาการแกะสลักได้รับการสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนกระทั่งเข้าสู่ระบบโรงเรียนและได้มีการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนมาเรื่อย แต่ไม่ปรากฏชื่อวิชาที่เรียนให้เห็นเด่นชัด แต่จะแทรกอยู่ในวิชาต่าง ๆ

ยุคหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ระหว่าง พ.ศ.2497 ถึง พ.ศ.2525

ยุคนี้เป็นยุคที่เริ่มเปิดหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ในระดับอุดมศึกษาขึ้นในประเทศไทย ซึ่งคหกรรมศาสตร์มีความสำคัญและมีความหมายหลายอย่าง มีผู้ให้ความหมายของคหกรรมศาสตร์ไว้หลายอย่าง

ความหมายของคหกรรมศาสตร์

คห แปลว่า บ้าน กรรม แปลว่า การกระทำ ศาสตร์ แปลว่า วิชาความรู้ เมื่อนำ 3 พยางค์นี้มารวมกันแล้ว คหกรรมศาสตร์ หมายถึง วิชาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบกิจกรรมภายในบ้านเรือนเป็นเรื่องที่มีมานานแล้วความหมายในสมัยก่อนมุ่งเน้นไปในเรื่องการทำงานบ้าน ทำอาหาร ตัดเย็บเสื้อผ้า การดูแลรักษาความสะอาด การประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นใช้ในบ้าน

(วารสารคหกรรมศาสตร์ปีที่ 19, 2518:1-5 อ้างถึงในพิณทิพย์ บริบูรณ์สุข, 2527:9)

คำว่า คหกรรมศาสตร์ เป็นคำที่ได้นำมาใช้ในวงการศึกษาดังแต่ พ.ศ. 2502 โดยการคิดค้นหาคำของท่านพระยาอนุমানราชชน ซึ่งท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาไทย ทั้งนี้เพื่อให้ใกล้เคียงกับคำว่า Home Economic และได้มีการบัญญัติเป็นศัพท์ทางการศึกษาในปี พ.ศ. 2517 และใช้แทนคำอื่น ๆ ที่มีความหมายเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน (พระยาอนุমানราชชน อ้างถึงในประหยัด สายวิเชียร, 2538 : 1)

ความหมายหรือคำจำกัดความของคหกรรมศาสตร์มีบุคคลและองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้คำนิยามไว้ต่าง ๆ กัน คือ

คหกรรมศาสตร์เป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับความต้องการต่าง ๆ ของมนุษย์และวิธีการต่าง ๆ ที่จะสนองความต้องการเหล่านี้ วิธีการเหล่านี้จะต้องรู้จักใช้ รู้จักพัฒนาและรู้จักจัดทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งคนและวัสดุให้เกิดประโยชน์แก่คน ครอบครัวและชุมชนทั้งในปัจจุบันและอนาคต (อมรรัตน์ เจริญชัย, 2520: 3)

คหกรรมศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยอาหาร โภชนาการ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย การจัดการบ้านเรือน เศรษฐกิจครอบครัว การเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งรวมกันแล้วเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ทั้งสิ้น (ศรีนวล โกมลวนิช, 2523: 10)

Marjorie East ได้ให้ความหมายของคำว่า คหกรรมศาสตร์ไว้ในหนังสือ Home Economic Past, Present, and Future ว่าหมายถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องของมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ในอันที่จะพัฒนาปรับปรุงความสัมพันธ์นั้น เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข (Marjorie East 1980 : 90 อ้างถึงในประหยัด สายวิเชียร, 2538: 2)

สหพันธ์นักคหกรรมศาสตร์นานาชาติ ได้ให้คำนิยาม ในพ.ศ.2521 ว่า คหกรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วโลกว่า คหกรรมศาสตร์ คือ วิชาที่ว่าด้วยการใช้ พัฒนาและจัดการทรัพยากร มนุษย์และวัสดุเพื่อประโยชน์สุขของบุคคล ครอบครัว สถาบันและชุมชนทั่วไปทั้งปัจจุบันและอนาคต รวมทั้งการศึกษาวิจัยทางวิทยาศาสตร์และศิลป์ในแง่ต่าง ๆ ของชีวิตครอบครัว ซึ่งเกี่ยวพันกับสิ่งแวดล้อมทางกาย ใจ เศรษฐกิจ และสังคม (เอกสารแจกในการประชุม Congress ณ. กรุงเทพมหานคร, 2525 อ้างถึงใน พิณทิพย์ บริบูรณ์สุข, 2527: 8)

จากความหมายที่นักคหกรรมศาสตร์หลาย ๆ คนได้บัญญัติไว้ ผู้วิจัยจึงได้สรุปความหมายของคหกรรมศาสตร์ว่า คหกรรมศาสตร์หมายถึง การจัดการ การพัฒนาทรัพยากรของแต่ละคน ครอบครัวและชุมชนที่มีศิลป วิทยาศาสตร์ และสังคมศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อประโยชน์สุขของบุคคล ครอบครัว สถาบันและชุมชนทั่วไปทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ความสำคัญของคหกรรมศาสตร์

วิชาคหกรรมศาสตร์เป็นวิชาที่ช่วยให้ทุกคนดำรงชีวิตครอบครัวได้อย่างเป็นสุข เป็นวิชาที่จะต้องมึศิลปะ วิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์เป็นพื้นฐาน ครอบครัวทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์และเข้มแข็งจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดที่จะช่วยให้บุคคลในครอบครัวมีพัฒนาการอันดีงามและสร้างรากฐานอันแข็งแกร่งให้แก่สังคมได้ (ทวิริสม์ ธนาคม, 2508: 1) ดังนั้น จึงถือว่า วิชาคหกรรมศาสตร์เป็นวิชาพื้นฐานในการดำเนินชีวิตที่สามารถนำเอาวิชาต่าง ๆ เข้ามาถือปฏิบัติให้ได้ผลจริง ๆ ในชีวิตประจำวัน (ประยงค์ จินดาวงษ์, 2520: 2-7) ซึ่งสอดคล้องกับรัฐมนตรีทบวงมหาวิทยาลัยกล่าวว่า "วิชาคหกรรมศาสตร์เป็นวิชาชีพสาขาหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญ ต่อการดำเนินชีวิตและมีส่วนในการพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจและสังคม" (ชวนชม จันทระเปาระยะ, 2520: 12-13) วิชาคหกรรมศาสตร์ จึงมีเป้าหมายที่สำคัญ คือ เรียนเพื่อนำมาหาเลี้ยงชีพและเพื่อจะมีคุณภาพดีขึ้น (To learn to make a living and to learn to live better quality life) ฉะนั้นคหกรรมศาสตร์ตามแนวความคิดใหม่คือ เป็นวิชาชีพแขนงหนึ่งซึ่งรวมทั้งผู้หญิงและผู้ชายเพื่อนำเอาความรู้ที่ได้ในสาขาวิชาชีพนี้ไปประกอบอาชีพหรือนำเอาไปเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนทุกเพศทุกวัย (ประหยัด สายวิเชียร, 2538: 3) ดังนั้น แนวโน้มของการศึกษาด้านคหกรรมศาสตร์ควรส่งเสริมให้เป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้นเพื่อนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนและผู้ปฏิบัติจริงและสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ทั้งในระบบราชการ เอกชน รัฐวิสาหกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างอาชีพด้วยตนเองหรืออาชีพอิสระ จึงควรให้ความสำคัญในเรื่องประสิทธิภาพของการศึกษาด้านคหกรรมศาสตร์ โดยหลักสูตรที่สร้างขึ้น

เพื่อเป็นวิชาชีพนั้น ๆ การจัดการเรียนการสอนที่สามารถสนองตอบจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและการศึกษาด้านคหกรรมศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (จุทา วิริยะ, 2532: 37) ฉะนั้นจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน วิชาคหกรรมศาสตร์ควรมุ่งที่จะเตรียมผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์วิชาการให้สามารถปฏิบัติได้อย่างแท้จริงตามความสามารถและความถนัดของแต่ละบุคคล(สุพล ทองคลองไทร, 2530: 49)

การเรียนการสอนหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ในระดับอุดมศึกษาโดยเริ่มจากปี พ.ศ.2497 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้เปิดแผนกเคหศาสตร์อยู่ในคณะกสิกรรมและสัตวบาล เป็นแห่งแรกของประเทศไทยที่เปิดหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ระดับอุดมศึกษา ผู้ที่จบได้รับปริญญาตรี กสิกรรมและสัตวบาลบัณฑิต เคหกรรมศาสตร์ เป็นหลักสูตร 5 ปี ซึ่งไม่ปรากฏว่ามีการเรียนการสอนวิชา ที่เกี่ยวกับการแกะสลักอยู่ในหลักสูตร ภายหลังจากนั้นได้มีความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรคหกรรมศาสตร์โดยมีเหตุการณ์ตามลำดับ ดังนี้

พ.ศ.2498 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งกรมการฝึกหัดครูขึ้น โรงเรียน การเรือนพระนครจึงได้ย้ายมาสังกัดกรมการฝึกหัดครู

พ.ศ.2499 โรงเรียนการเรือนพระนคร ได้เปิดหลักสูตร ป.กศ. (คหศาสตร์) เป็นปีแรก เป็นหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา (ป.กศ.) และวิทยาลัยการศึกษา ประสานมิตร (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร) ซึ่งเป็นสถาบันผลิตครูระดับปริญญาตรี ได้เปิดสอนวิชาโภชนาการที่วิทยาลัยการศึกษาบางแสน (ปัจจุบัน คือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน) เป็นครั้งแรก (ประเชิญ ครูไพศาล, 2537: 175) ไม่ปรากฏว่ามีการเรียนการสอนที่เกี่ยวกับการแกะสลัก อยู่ในหลักสูตร

พ.ศ.2501 โรงเรียนการเรือนพระนคร ได้เปิดสอนหลักสูตร ป.กศ. ชั้นสูง คห เศรษฐศาสตร์ขึ้นโดยรับนักเรียนที่สำเร็จ ป.กศ. คหศาสตร์รุ่นแรกเป็นการภายใน เพราะหลักสูตรยังไม่เรียบร้อย

พ.ศ.2502 กรมอาชีวศึกษาได้จัดตั้งโรงเรียนสารพัดช่างธนบุรีเพื่อสอนวิชาชีพ หลักสูตรระยะสั้นขึ้นเป็นแห่งแรก และจัดตั้งโรงเรียนสารพัดช่างพระนครใน ปี พ.ศ. 2504 สารพัดช่างสี่พระยาในปี พ.ศ. 2514 และสารพัดช่างนครหลวงในปี พ.ศ. 2515 ตามลำดับ

พ.ศ.2504 กรมการฝึกหัดครู ประกาศยกฐานะโรงเรียนขึ้นเป็นวิทยาลัยครู โรงเรียนการเรือนพระนคร จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็นวิทยาลัยครูสวนดุสิต และมีวิทยาลัยครูอีกหลายแห่งที่เปิดสอนคหกรรมศาสตร์

พ.ศ.2509 กรมอาชีวศึกษาได้รับความช่วยเหลือจากองค์การยูนิเซฟ เพื่อปรับปรุงโรงเรียนการช่างสตรีในด้านหลักสูตร การเรียนการสอน ตลอดจนอุปกรณ์ต่าง ๆ และกระทรวง

ศึกษาธิการได้ประกาศรวมโรงเรียนการช่างสตรีในจังหวัดภูมิภาคเข้ากับโรงเรียนการช่าง (ชาย) รวม 6 แห่ง

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะกลีกรรมและสัตวบาลเปลี่ยนชื่อเป็นคณะเกษตรและแผนกคหเศรษฐศาสตร์ เปลี่ยนเป็นแผนกวิชาคหกรรมศาสตร์แต่ไม่ปรากฏว่ามีการเรียนการสอนวิชาที่เกี่ยวกับการแกะสลัก

พ.ศ.2510 กระทรวงศึกษาประกาศรวมโรงเรียนการช่างสตรีเข้ากับโรงเรียนเกษตรกรรม 1 แห่ง และรวมกับโรงเรียนการช่าง (ชาย) อีก 1 แห่ง

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒเปิดหลักสูตรคหกรรมศาสตร์เพื่อเตรียมครูสอนวิชาคหกรรมศาสตร์ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาให้ปริญญาการศึกษาบัณฑิต (คหกรรมศาสตร์) ไม่ปรากฏว่ามีการเรียนการสอนวิชาที่เกี่ยวกับการแกะสลักในหลักสูตร

พ.ศ.2511 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ปรับเป็นหลักสูตร 4 ปี เปลี่ยนชื่อปริญญาเป็นวิทยาศาสตร์บัณฑิต (คหกรรมศาสตร์) และปี พ.ศ. 2512 เปลี่ยนจากแผนกวิชาเป็นภาควิชาปัจจุบันคือ ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ และไม่ปรากฏว่ามีการเรียนการสอนวิชาที่เกี่ยวกับการแกะสลัก

พ.ศ.2512 กระทรวงศึกษาธิการประกาศรวมโรงเรียนการช่างสตรีเข้ากับโรงเรียนการช่าง (ชาย) อีก 1 แห่ง สถานศึกษาหลายแห่งเจริญก้าวหน้าขึ้น ได้เปิดสอนถึงระดับประกาศนียบัตร วิชาชีพชั้นสูงขึ้นไปและได้รับการพิจารณาจากโรงเรียนให้เป็นวิทยาลัย

พ.ศ.2513 กระทรวงศึกษาธิการประกาศรวมโรงเรียนการช่างสตรีเข้ากับโรงเรียนการช่าง (ชาย) อีก 4 แห่ง

พ.ศ.2514 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เปิดหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิตคหกรรมศาสตร์ในคณะศึกษาศาสตร์ สำหรับข้าราชการวุฒิปริญญาตรีหรือเทียบเท่า และไม่ปรากฏว่ามีการเรียนการสอนวิชาที่เกี่ยวกับการแกะสลักในหลักสูตร

พ.ศ.2517 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เปิดหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ และไม่ปรากฏว่ามีการเรียนการสอนวิชาที่เกี่ยวกับการแกะสลักในหลักสูตร

พ.ศ. 2518 ได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาขึ้น ได้แยกสถานศึกษา 28 แห่งจากกรมอาชีวศึกษา ไปตั้งเป็นวิทยาเขตของวิทยาลัยฯ เปิดสอนถึงระดับปริญญาตรี ซึ่งมี 3 แห่งที่สอนคหกรรม คือ วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาพระนครใต้ วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาโชติเวช และวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาชุมพรเขตอุดมศักดิ์ กรมอาชีวศึกษาได้รวมโรงเรียนประเภทคหกรรมที่อยู่ในจังหวัดเดียวกัน เป็นวิทยาลัยและต่อท้ายชื่อจังหวัด

นั้น ๆ และกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย 2 ปี ให้เรียนตามโปรแกรมวิชาชีพ คหกรรม เป็นการเรียนระบบหน่วยกิตและสถานศึกษาทุกแห่งวัดผล การเรียนเอง นักเรียนที่จบ ม.ศ.ปลาย มีสิทธิสมัครเข้าเรียนต่อระดับอุดมศึกษาได้ส่วน ม.ศ. 6 เดิมให้เปลี่ยนเป็น ปวช. เรียนระบบหน่วยกิตเช่นกัน

โดยมีชื่อว่า หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2518 หมวดวิชาชีพ ประเภทวิชาคหกรรม กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีจุดประสงค์ คือ ให้ความรู้ทางคหกรรมศาสตร์เป็นพื้นฐานที่จะแสวงหาความรู้เพิ่มเติมหรือศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น เพื่อฝึกฝนให้เกิดทักษะและเจตคติที่ดีในทางคหกรรมศาสตร์ เพื่อให้มีความคิดริเริ่ม มีความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบในหน้าที่ มีความสามารถในการเป็นผู้นำที่ดีของท้องถิ่น ตลอดจนรู้จักคุณค่าและการสงวนทรัพยากรธรรมชาติ

วิชาที่เปิดในหลักสูตร ที่เกี่ยวกับการแกะสลัก คือ วิชาต่อไปนี้

คท. 441 ศิลปประดิษฐ์ 1

คำอธิบายรายวิชา การประดิษฐ์ดอกไม้สดและเครื่องใบตอง แกะสลักผัก ผลไม้

คท. 401 ศิลปประดิษฐ์ 3

คำอธิบายรายวิชา การประดิษฐ์ดอกไม้สดในงานต่าง ๆ การออกแบบบุรูปทรง ลวดลาย สีและชนิดของดอกไม้ ให้เหมาะสมกลมกลืน การประดิษฐ์ภาชนะต่าง ๆ จากใบตอง ใบเตย ทางมะพร้าว การแกะสลัก ปอก คว้านผลไม้ และการจัดผัก ผลไม้

ในช่วงนี้เป็นช่วงที่วิชาการแกะสลักจะแทรกอยู่ร่วมกับวิชาอื่น ๆ ที่มีในหลักสูตรนั้น ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายให้มีความรู้มีทักษะและเจตคติที่ดีต่อคหกรรมศาสตร์

กรมการฝึกหัดครูจึงได้เริ่มให้วิทยาลัยครูทั้งหลายเปิดสอนถึงระดับปริญญาตรีตามพระราชบัญญัติวิทยาลัยครู 2518 หลักสูตรในระยะนี้เป็นหลักสูตร 2-2-2 รับผู้สำเร็จ ม.ศ. 3 หรือ ม. 6 เดิม มาเรียนหลักสูตรป.กศ. ป.กศ.ชั้นสูง และ ค.บ. 2 ปี (ครุศาสตร์บัณฑิต) วิทยาลัยครูสวนดุสิตจึงเปิดสอนหลักสูตรครูปริญญาสาขามัธยมศึกษา วิชาเอกคหกรรมศาสตร์เป็นครั้งแรก และกรมการฝึกหัดครูได้ปรับปรุง หลักสูตรชั้นใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และเรียกหลักสูตรนี้ว่า หลักสูตรการฝึกหัดครู ของสภาการฝึกหัดครู พ.ศ. 2519 ซึ่งเป็นหลักสูตรที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อผลิตนักศึกษาให้เป็นคนดี ครูดี และเป็นผู้มีความรู้ดี มี จุดมุ่งหมาย คือ

1. เพื่อให้สอนวิชาคหกรรมศาสตร์ในระดับประถมและมัธยมได้
2. เพื่อให้ใช้วิชาคหกรรมศาสตร์ประกอบอาชีพได้
3. เพื่อปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม และการปฏิบัติในการแก้ปัญหาประชากรและส่งเสริม คุณภาพชีวิต
4. เพื่อยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของครอบครัวและชุมชน

5. เพื่อรักษา ส่งเสริม และถ่ายทอดวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ

วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรที่เกี่ยวกับการแกะสลัก คือ

คณะ 364 งานดอกไม้สดและใบตอง

คำอธิบายรายวิชา คุณค่าของงานดอกไม้ ใบตอง สามารถประดิษฐ์ดอกไม้สดได้อย่างเหมาะสมกลมกลืน สามารถทำเครื่องใบตอง และแกะสลักพืช

ในช่วงนี้วิชาการแกะสลักจะแทรกรวมอยู่กับวิชาอื่นและใช้ชื่อวิชาอื่น ๆ อีกด้วย โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนนำไปสอน นำไปประกอบอาชีพ ยกระดับความเป็นอยู่ของครอบครัว และสามารถถ่ายทอดเป็นวัฒนธรรมที่ดีต่อไป

พ.ศ.2520 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เปิดรับผู้ที่จบมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นหลักสูตร 4 ปี ให้ปริญญา ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศึกษาศาสตร์ - คหกรรมศาสตร์) และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เปิดหลักสูตรบ้านและชุมชนในคณะมนุษยศาสตร์ ไม่ปรากฏว่ามีการเรียนการสอนที่เกี่ยวกับการ แกะสลัก

ในปีเดียวกันนี้กรมอาชีวศึกษาเปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พ.ศ.2520 กระทรวงศึกษาธิการ ประเภทวิชาคหกรรม ซึ่งเป็นหลักสูตรต่อเนื่องจากหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2518 มีสาขาผ้า สาขาอาหาร และสาขาคหกรรมศาสตร์ทั่วไป จุดประสงค์ คือ

1. เพื่อให้มีความรู้ทางคหกรรมศาสตร์อย่างจริงจังที่จะแสวงหาความรู้เพิ่มเติม หรือศึกษาต่อระดับชั้นสูงขึ้น หรือออกไปประกอบอาชีพอย่างได้ผล
2. เพื่อฝึกฝนให้เกิดทักษะและเจตคติในทางคหกรรมศาสตร์มากขึ้น
3. เพื่อให้มีความคิดริเริ่ม ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบในหน้าที่เป็นพลเมืองดีของสังคมและประเทศชาติ

วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรที่เกี่ยวกับการแกะสลัก คือ

คท. 636 การประดิษฐ์ภาชนะต่าง ๆ และแกะสลัก

คำอธิบายรายวิชา การประดิษฐ์ใบตอง ใบเตย ทางมะพร้าว กก ฯลฯ เป็นภาชนะเครื่องใช้ เครื่องเล่น การแกะสลัก ปอก คว้านผัก และผลไม้

ในช่วงนี้จะเห็นได้ว่าเริ่มมีชื่อวิชาแกะสลักเห็นเด่นชัดขึ้นมาเล็กน้อย แต่ยังคงผสมหรือรวมอยู่กับวิชาอื่น ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายคือให้มีความรู้ มีทักษะและเจตคติที่ดีต่อคหกรรมศาสตร์ เป็นผู้มีความคิดริเริ่ม มีความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติต่อไป

พ.ศ.2523 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เปิดหลักสูตรคหกรรมศาสตร์และภาควิชาคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เปิดหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ระดับปริญญาโทขึ้นให้

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ซึ่งไม่ปรากฏว่ามีการเรียนการสอนที่เกี่ยวกับการแกะสลัก เช่นกัน

พ.ศ.2524 กรมการฝึกหัดครู เปิดหลักสูตรการฝึกหัดครู ระดับปริญญาตรี สภาการฝึกหัดครู พุทธศักราช 2524 ขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายทางคหกรรมศาสตร์ คือ

1. เพื่อให้สอนวิชาคหกรรมศาสตร์ในโรงเรียนระดับต่าง ๆ ได้
2. เพื่อให้ใช้วิชาคหกรรมศาสตร์ประกอบอาชีพได้
3. เพื่อปลูกฝังเจตคติค่านิยม และการปฏิบัติในทางแก้ปัญหาประชากร และปรับปรุง คุณภาพชีวิต
4. เพื่อยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของบุคคล ครอบครัว และชุมชน
5. เพื่อรักษา ส่งเสริมและถ่ายทอดวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ
6. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาต่อในระดับสูง

รายวิชาที่เปิดในหลักสูตรที่เกี่ยวกับการแกะสลักคือ วิชาต่อไปนี้

คหะ 364 งานใบตองและแกะสลัก

คำอธิบายรายวิชา คุณค่าของงานใบตอง สามารถทำเครื่องใบตอง นำพืชผักผลไม้และวัสดุอื่น ๆ มาแกะสลักให้สวยงาม เหมาะสมกับโอกาสใช้สอย

กรมอาชีวศึกษา เปิดหลักสูตรประกาศนียบัตร วิชาชีพ พ.ศ.2524 ประเภทวิชาคหกรรม กระทรวงศึกษาธิการ โดยจัดให้มีวิชาที่เปิดในหลักสูตรที่เกี่ยวกับการแกะสลัก คือ

คท. 334 การประดิษฐ์ใบตองและแกะสลัก 1

คำอธิบายรายวิชา หลักการทำใบตอง การเลือกใช้วัสดุและอุปกรณ์ การประดิษฐ์ภาชนะใบตอง ให้เป็นเครื่องใช้ในการจัดอาหารและอื่น ๆ การใช้ภาชนะที่ประดิษฐ์ให้เหมาะสมกับโอกาส หลักการแกะสลักผัก ผลไม้ และวัสดุอื่น ๆ วิธีการแกะสลักและการนำไปใช้

คท. 038 การประดิษฐ์ใบตองและแกะสลัก 2

คำอธิบายรายวิชา หลักและวิธีการประดิษฐ์ใบตองและแกะสลัก การปอกคว้าน สลักผลไม้ที่ยากขึ้น การรักษาคุณค่าอาหารและการเก็บรักษาให้คงทน การจัดตกแต่งอาหารและโต๊ะอาหาร จรรยาโลงไวซึ่งเอกลักษณ์ของไทย

รายวิชาที่กล่าวมาแล้วแสดงให้เห็นว่า หลักสูตรในขณะนี้ วิชาการแกะสลักปรากฏเป็นชื่อ วิชาชัดเจนแต่ก็ยังคงรวมอยู่กับวิชาอื่น ๆ อีก โดยมีจุดมุ่งหมายให้สามารถสอนคหกรรมศาสตร์ได้นำไปประกอบอาชีพได้ถ่ายทอดได้และเป็นแนวทางในการศึกษาต่อระดับสูงได้

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า วิชาการแกะสลัก เปิดให้มีการเรียนการสอนในหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษา ที่สังกัดกระทรวงศึกษาธิการเท่านั้น คือ วิทยาลัยอาชีวศึกษา สังกัดกรมอาชีวศึกษา วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา วิทยาลัยครูสังกัดกรมการฝึกหัดครู ส่วนสถาบันอุดมศึกษาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ไม่มีการเรียนการสอนวิชาการแกะสลักในหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ ในช่วงนี้วิชาการแกะสลักจะรวมอยู่กับวิชาอื่น ๆ ยังไม่ปรากฏชื่อรายวิชาการแกะสลักโดยตรง ซึ่งมีหลายวิชาดังที่กล่าวมาแล้ว การเรียนการสอนมุ่งเน้นเนื้อหาวิชาที่จัดให้มีความรู้ เรื่องการแกะสลักจากพืชที่มีผักและผลไม้ การแกะสลักผักผลไม้ การปอกควั่นผลไม้เป็นส่วนมาก มีการเรียนการสอนเป็นกลุ่มในสถาบันการศึกษาเนื่องจากมีผู้เรียนจำนวนมากขึ้น การสอนเน้นการปฏิบัติการแกะสลักผักและผลไม้ การปอกควั่นผลไม้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในโอกาสต่าง ๆ การประเมินผลผู้สอนจะประเมินจากผลงานของผู้เรียน จัดเป็นระดับต่าง ๆ และจากการสัมภาษณ์และสอบถามผู้ที่เกี่ยวข้องกับวิชาการแกะสลัก อุปกรณ์ที่ใช้ในการแกะสลักในช่วงนี้สำหรับช่างผู้ชายใช้มีดแกะสลักปลายแหลม ส่วนช่างผู้หญิงดัดแปลงมีดควั่นยาว ๆ ให้สั้นลงเล็กน้อยเพื่อให้สะดวกต่อการแกะสลัก มีดควั่นยาวยังคงไว้เช่นเดิม เพื่อสะดวกในการควั่นเมล็ดผลไม้ ดังรูปภาพ

รูปแบบของการแกะสลักในช่วงนี้เป็นการแกะสลักตัวสัตว์เช่นเดิม และมีการแกะสลักตัวสัตว์ที่น่ารัก เช่น นก ปลา การปอก ควั่นผลไม้ ส่วนดอกไม้มีรูปแบบมากขึ้น ทั้งปลายกลีบแหลม ปลายกลีบมนและปลายกลีบหยักที่พัฒนาให้สวยงามและพริ้วเหมือนธรรมชาติมากขึ้น ดังรูปภาพ

ดังนั้น วิชาต่าง ๆ ที่เปิดสอนในระดับอุดมศึกษา ที่เกี่ยวกับวิชาการแกะสลักที่เปิดให้มีการเรียนการสอนในหลักสูตรคหกรรมศาสตร์นั้น จะมีเปิดในสถาบันที่สังกัดกรมการฝึกหัดครู และกรมอาชีวศึกษาเท่านั้น ส่วนสถาบันที่สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย จะไม่มีการเรียนการสอนวิชาที่เกี่ยวกับการแกะสลัก และวิชาที่เกี่ยวกับการแกะสลักจะเป็นวิชาที่แทรกอยู่ร่วมกับวิชาอื่น ๆ ยังไม่ปรากฏชื่อวิชาการแกะสลักโดยตรง ดังที่ปรากฏหลักฐาน

ยุควิชาการแกะสลักเฟื่องฟู ระหว่าง พ.ศ. 2526 ถึง พ.ศ. 2539

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2526 เป็นปีที่เริ่มปรากฏว่ามีวิชาการแกะสลักโดดเด่นขึ้นมาอย่างชัดเจน จากการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่จัดให้มีการแสดงผลงานแกะสลักในโอกาสต่าง ๆ และในสถาบันการศึกษาได้จัดวิชาการแกะสลักที่เน้นถึงการแกะสลักโดยตรงเข้าไปไว้ในหลักสูตรต่าง ๆ ซึ่งช่างแกะสลักในสมัยโบราณมีความเป็นมาและความแตกต่างกัน คือ

ช่างแกะสมัยโบราณ แยกออกตามลักษณะของงาน เช่น ช่างแกะตราสำหรับตำแหน่ง เครื่องหมายหรือดวงตราเป็นแขนงหนึ่ง ช่างแกะข้อฟ้าโบราณ เครื่องปรุงส่วนบนของอาคารเป็นอีกแขนงหนึ่ง เรียกว่า “ช่างไม้สูง คือ นอกจากจะมีฝีมือในการแกะสลัก ยังต้องรู้จักทำเดือยสอดลิ้มเข้าปากไม้เก่งอีก (วิทย์ พิณคันเงิน, 2515: 11)

ช่างสลัก ตามปกติมักเรียกรวมกับช่างแกะว่า ช่างแกะสลัก ช่างสลักหรือช่างสลักในสมัยก่อนแยกเป็น 2 อย่าง คือ ช่างสลักกระดาดและช่างสลักของอ่อนที่เรียกว่า เครื่องสด สลักหยวกในการแต่งเมรุ การสร้างพลับพลาชั่วคราว เพื่อประกอบพิธีหรือเป็นที่ประทับ ช่างเหล่านี้มีหน้าที่ประดับสถานที่เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ งานเมรุทั้งของหลวงและราษฎรก็ใช้ช่างสลัก ซึ่งเรียกว่า ช่างสลักของอ่อน ที่เรียกว่า “ของอ่อน” เนื่องจากใช้เผือก มัน พักทอง เป็นวัสดุในการสลักเครื่องมือของช่างสลัก มักจะใช้แต่เพียงมีดปลายแหลมเล่มเดียว ช่างสลักของอ่อนนี้ส่วนมากมีความรู้ความสามารถในการแกะมาก่อนแทบทั้งสิ้นหรืออาจเป็นช่างแกะด้วยก็ได้ และช่างแกะสลักของอ่อนจะต้องเป็นช่างสลักหยวกด้วย เพราะงานสลักหยวกเป็นสาระสำคัญของการทำเมรุงาน ตกแต่งที่ประดับให้วิจิตรงดงามยิ่งขึ้น (วิทย์ พิณคันเงิน, 2515: 16-17) ดังนั้น ความหมายของการสลัก คือ การนำวัสดุต่าง ๆ เช่น พืชผัก สบู่ ขี้ผึ้ง และวัสดุอื่น ๆ ที่สามารถตัดให้ขาดได้นำมาประดิษฐ์โดยใช้วิธีกลา แกะ แซะ คว้านไปด้วยกันเพื่อให้ได้ผลงานประดิษฐ์ตามที่ต้องการ เพื่อใช้ในชีวิตประจำวันและในงานโอกาสพิเศษต่าง ๆ

ส่วนการแกะสลักผักและผลไม้ของไทยนิยมทำกันมาหลายร้อยปีแล้วในสมัยโบราณหญิงไทยส่วนมาก ไม่ได้เรียนหนังสือนอกบ้าน ใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับบ้านเพื่อฝึกหัดทำอาหาร คาวหวาน ทำดอกไม้ เย็บปักถักร้อย ผู้หญิงมีเวลาที่จะเรียนการแกะสลักผักและผลไม้ได้ต่อเนื่องจนเกิดความชำนาญ สามารถสอนลูกหลานต่อ ๆ กันมา จนเป็นวัฒนธรรมของไทย ซึ่งการแกะ

สลักผักผลไม้ควรจะคำนึงถึงชนิดของผักและผลไม้ รูปแบบในการประดิษฐ์ให้เหมาะสมกับโอกาสที่จะใช้ และประโยชน์ที่จะได้รับ (เพ็ญพรรณ สิทธิไตรย์, 2532 : 229)

วิชาการแกะสลักที่นำมาใช้ในชีวิตประจำวันและใช้ในโอกาสพิเศษนั้น มีคุณค่าและมีความสำคัญดังต่อไปนี้

1. นำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น
  - 1.1 สะดวกแก่การรับประทาน
  - 1.2 ทำให้มีความสวยงาม
2. นำมาใช้ในโอกาสพิเศษ
  - 2.1 งานประเพณีต่าง ๆ ยังจัดแต่งอาหารคาวหวานให้สวยงามเพื่อเลี้ยงพระและรับรองแขก เช่น งานบวชนาค งานแต่งงาน ฯลฯ
  - 2.2 งานวันสำคัญ เช่น งานปีใหม่แกะสลักผลไม้เชื่อมหรือเชื่อมใส่ภาชนะที่เหมาะสมเป็นของขวัญไปกราบไหว้ผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือได้
3. จัดประกวดการแกะสลักผักสดและผลไม้เป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ
4. ทำให้เกิดความภูมิใจในผลงาน
5. กระตุ้นผู้ที่มีฝีมือให้เกิดความสร้างสรรค์ (พรณี เทศเจริญ, 2536: 13-14)

หลักของการจัดและแกะสลัก

- ม.ร.ว.สอิ้งมาศ นวรัตน์ ได้นำแนะเกี่ยวกับหลักของการจัดและแกะสลักไว้ ดังนี้
1. พยายามรักษาคุณค่าของผักไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้
  2. การแกะสลักต้องแกะให้มองดูสวยงามชวนรับประทาน (เช่น ผู้ทำบางท่านแกะสลักซึ่งเป็นหนูตัวเล็ก ๆ เมื่อเวลาตองแล้วจะมีลักษณะเหมือนลูกหนูที่เพิ่งคลอดใหม่ ๆ ทำให้ ผู้รับประทานรับประทานกันไม่ได้เช่นนี้แล้วไม่ควรทำ)
  3. ก่อนที่จะใช้ผักชนิดใดจัดหรือแกะสลักนั้น ต้องดูเครื่องจิ้มเสียก่อนว่า อาหารชนิดนั้น ๆ เขาใช้ผักชนิดใดรับประทาน เช่น ผักรับประทานกับข้าวแช่ จึงหาผักที่ต้องการมาจัดแกะสลัก
  4. ผักสดทุกชนิดก่อนทำต้องล้างน้ำให้สะอาด แขน้ต่างทับทิมไว้เสียก่อนแล้วจึงใช้มีดทองหรือมีดสแตนเลสแกะสลัก ห้ามใช้มีดเหล็กเนื่องจากผักทุกชนิดจะมียาง ถ้าใช้มีดเหล็กจะทำให้ผักพื้นมีสีคล้ำกว่าผักที่ใช้แกะสลักด้วยมีดทองหรือมีดสแตนเลส
  5. จัดผักให้ผู้รับประทาน สามารถรับประทานได้สะดวก จัดผักชนิดเดียวกันให้เป็นหมวดเป็นหมู่ ตรงกลางจานสูงข้าง ๆ ต่ำ อย่าให้ผักห้อยออกข้างนอกขอบจาน จะทำให้ผักสกปรก (ม.ร.ว.สอิ้งมาศ นวรัตน์, 2512 : 187)

ในปัจจุบัน การแกะสลักจัดตกแต่งผักและผลไม้ยังจัดให้มีการเรียนการสอนกันอยู่ทั้งในระดับโรงเรียน ระดับวิทยาลัย ระดับมหาวิทยาลัย โดยได้มีหลักสูตรสอนให้เยาวชนไทยทุกคนได้รู้จักประดิษฐ์ผักและผลไม้เป็นรูปร่างต่าง ๆ ได้สวยงามเพื่อจะได้อนุรักษ์สิ่งดี ๆ ของคนไทยไว้ซึ่งไม่มีชาติใดในโลกนี้สามารถจัดทำได้สวยงามยอดเยี่ยมเหมือนคนไทย (พรณี เทศเจริญ, 2536 : 1)

วิชาการแกะสลักที่เห็นเด่นชัดในยุคนี้ เป็นการเปิดวิชาการแกะสลัก มีคำอธิบายรายวิชาให้เห็นเด่นชัดขึ้น และมีพัฒนาตามลำดับ ดังนี้

พ.ศ. 2526 สภาการฝึกหัดครูเปิดหลักสูตร ประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูง เทคนิคการอาชีพโดยใช้หลักสูตรสภาการฝึกหัดครู พ.ศ. 2525 ในสถาบันสังกัดกรมการฝึกหัดครูชั้นเป็นภาคนอกเวลาวิชาเอก การอาหารและศิลปะประดิษฐ์ เพื่อให้สอดคล้องตามความต้องการในโรงเรียนระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตามหลักสูตรใหม่ โดยมีจุดมุ่งหมายทางคหกรรมศาสตร์ คือ

1. ให้สามารถสอนวิชาการงานและพื้นฐานอาชีพในหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ในระดับประถมและมัธยมศึกษาได้ ทั้งนี้ให้ขจัดปัญหาการขาดแคลนครูในสายวิชา ดังกล่าว
2. ให้สามารถประกอบอาชีพศิลปะประดิษฐ์ที่เป็นอาชีพอิสระหรือประกอบอาชีพในหน่วยงานของรัฐบาล และเอกชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. ให้สามารถถ่ายทอดความรู้ด้านอาชีพศิลปะประดิษฐ์ให้กับชุมชนเพื่อพัฒนาวิชาชีพศิลปะประดิษฐ์ของชุมชนนั้นให้ก้าวหน้า และสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ
4. ให้สามารถเป็นผู้นำในการพัฒนาอาชีพศิลปะประดิษฐ์ของชุมชน
5. เพื่อเพิ่มพูนคุณภาพชีวิต เสริมสร้างค่านิยม และพฤติกรรมอันพึงประสงค์ให้แก่ประชากรของสังคม

วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรที่เกี่ยวกับการแกะสลัก คือ

ทอ.ศป. 104 งานแกะสลัก

คำอธิบายวิชา แกะสลักผักผลไม้และวัสดุอื่น ๆ

ในช่วงนี้จะปรากฏว่ามีชื่อวิชาการแกะสลักเต็มตัวและคำอธิบายรายวิชาและชื่อวิชาจะบ่งบอกถึงการแกะสลักได้ชัดเจนขึ้นกว่าที่ผ่านมา โดยมีจุดมุ่งหมายให้สามารถสอนและถ่ายทอดวิชาการแกะสลัก และนำไปประกอบอาชีพและพัฒนางานด้านแกะสลักอีกต่อไป

ในปีเดียวกันนี้ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชเปิดหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ สาขาวิชาเอก พัฒนาการเด็กและครอบครัวขึ้นอีก

พ.ศ.2527 เป็นปีที่กรมอาชีวศึกษา ซึ่งได้เปลี่ยนเป็นวิทยาลัยอาชีวศึกษาทั้งหมดแล้ว ได้ใช้หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง พ.ศ.2527 และหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพเทคนิค พ.ศ.2527 ในสถานศึกษาทุกแห่งสังกัดกรมอาชีวศึกษา ซึ่งเป็นหลักสูตรที่แก้ไขปรับปรุง เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม โดยเปิดหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ที่มีวิชาการแกะสลักแยกออกมาให้เห็นเด่นชัดขึ้น ผู้วิจัยได้นำเสนอหลักสูตรของระดับต่าง ๆ เฉพาะวิชาที่เกี่ยวข้องกับการแกะสลัก ในระดับต่าง ๆ ดังนี้

หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง พ.ศ.2527 ประเภทวิชาคหกรรม
กระทรวงศึกษาธิการ สาขาเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ทั่วไป

วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการแกะสลัก คือ

สคท. 1310 ศิลปะงานแกะสลัก (และเป็นวิชาเลือกในสาขาเทคโนโลยี
ผ้าและเครื่องแต่งกาย สาขาเทคโนโลยีอาหารและโภชนาการ)

จุดประสงค์ เพื่อสร้างเสริมค่านิยมในศิลปการแกะสลักและเกิดความคิดสร้างสรรค์รู้จักนำทรัพยากรที่มีอยู่มาประดิษฐ์ให้เกิดประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันเป็นการรักษาเอกลักษณ์ของไทยได้

คำอธิบายรายวิชา การเลือกชนิดและลักษณะของผักผลไม้ หลักการแกะสลักผักผลไม้เป็นรูปแบบต่าง ๆ เพื่อนำมาประกอบอาหาร จัดตกแต่งสถานที่ วิธีการเก็บรักษาสิ่งประดิษฐ์ให้ คงทน การเลือกใช้และเก็บรักษาอุปกรณ์

ในระยนี้รายละเอียดของวิชาการแกะสลักเด่นชัดขึ้น บอกถึงชนิดและลักษณะของผลไม้ที่นำมาแกะ วิธีเก็บรักษา การจัดตกแต่ง และอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับวิชาการแกะสลักเด่นชัดขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายให้รู้จักคุณค่าของศิลปะการแกะสลักและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพเทคนิค (ปวท.) พ.ศ.2527 ประเภทวิชา
คหกรรม กระทรวงศึกษาธิการ

หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพเทคนิค พ.ศ. 2527 ประเภทคหกรรม
เปิดให้มี 2 สาขา คือ สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์และสาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ทั่วไป

สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ มีจุดประสงค์ คือ

1. เพื่อนำความรู้ความสามารถประสบการณ์และทักษะไปใช้ในการประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นการเพิ่มพูนรายได้ของครอบครัวและเศรษฐกิจของชาติสามารถนำความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิต

2. เพื่อการกินดีอยู่ดีและการดำรงชีพอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

3. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ด้านคหกรรมศาสตร์ไปประยุกต์ใช้กับอาชีพอื่นได้ เพื่อให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และรักษาศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของไทย

วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรที่เกี่ยวกับการแกะสลัก คือ

ทคท. 203 เทคนิคการประดิษฐ์ใบตองและการแกะสลัก

จุดประสงค์ เพื่อสร้างค่านิยมในศิลปะการแกะสลักและการประดิษฐ์ใบตองและเกิดความคิดสร้างสรรค์ รู้จักนำทรัพยากรที่มีอยู่มาประดิษฐ์ให้เกิดประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เป็นการรักษาเอกลักษณ์ของไทย

คำอธิบายรายวิชา หลักการประดิษฐ์ใบตอง การเลือกวัสดุเครื่องมือเครื่องใช้ การเย็บกระทง และภาชนะแบบต่าง ๆ ศิลปะในการนำไปใช้เพื่อแสดงเอกลักษณ์ของไทย การเก็บรักษาให้คงทน

การเลือกชนิดและลักษณะของผักผลไม้และวัสดุอื่น แกะสลักเป็นรูปแบบต่าง ๆ เพื่อนำมาประกอบอาหาร จัดตกแต่งสถานที่โดยใช้ประกอบกับการจัดดอกไม้และใช้ในโอกาสต่าง ๆ ตลอดจนวิธีการเก็บรักษาสິงประดิษฐ์ให้คงทน การเลือกใช้และเก็บรักษาอุปกรณ์

วิชาที่เปิดสอนแม้ว่าจะรวมอยู่กับวิชาอื่นอยู่บ้าง แต่ก็บ่งบอกชื่อการแกะสลักไว้ในหลักสูตรอย่างชัดเจน โดยมีจุดมุ่งหมายให้นำไปประกอบอาชีพ ดำเนินชีวิตประจำวันได้ และยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับวิชาอื่น ๆ และอาชีพอื่น ๆ ได้

สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ทั่วไป มีจุดประสงค์ คือ

1. ให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้เกี่ยวกับงานภายในครอบครัวและงานอื่น ๆ ที่สนใจ เสริมอาชีพเฉพาะที่เลือกเรียน
2. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ในวิชาชีพเฉพาะและวิชาชีพที่เลือกเรียนไปใช้ในการประกอบอาชีพและจัดทำเป็นอุตสาหกรรมครอบครัวได้
3. ให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่องานอาชีพ มีความภาคภูมิใจและมั่นใจในวิชาชีพที่เลือกเรียน

วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรที่เกี่ยวกับการแกะสลัก คือ วิชาดังต่อไปนี้

ทคท. 203 เทคนิคการประดิษฐ์ใบตองและการแกะสลัก

ทคท. 303 การจัดดอกไม้และการแกะสลัก

จุดประสงค์ ให้มีความรู้เกี่ยวกับการจัดดอกไม้ในโอกาสต่าง ๆ และสร้างค่านิยมเกี่ยวกับศิลปะการจัดและการแกะสลัก ส่งเสริมให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เพื่อนำมาใช้ในโอกาสต่าง ๆ และรู้จักนำทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาดัดแปลงให้เกิดประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันอย่างคุ้มค่า

คำอธิบายรายวิชา ชนิดของดอกไม้ วิธีการเตรียมดอกไม้ก่อนการนำมาใช้จัด การเลือก การเก็บรักษาดอกไม้ให้คงทน ฝึกการจัดดอกไม้แบบไทยและแบบสากล การออกแบบการจัดอย่างธรรมดาและอย่างพิธีการ

เลือกชนิดและลักษณะของผักผลไม้และวัสดุอื่น ๆ ที่จะนำมาใช้แกะสลักเป็นรูปแบบต่าง ๆ ให้เหมาะสม การใช้อุปกรณ์ การเก็บรักษาเพื่อความคงทน การจัดให้เหมาะสมในการนำไปจัดเลี้ยงในโอกาสต่าง ๆ

วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรนี้ ชื่อวิชายังมีผสมผสานอยู่กับเรื่องอื่นอยู่บ้าง แต่ยังเน้นการแกะสลักให้เห็นเด่นชัดอยู่

ในปีเดียวกันนี้วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาเปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง พ.ศ. 2527 คณะกรรมการ สาขาเกษตรศาสตร์ทั่วไป วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

วิชาที่เปิดสอนที่เกี่ยวข้องวิชาการแกะสลัก คือ

คท. 3004 แกะสลัก

จุดมุ่งหมายของวิชา

1. ให้ซาบซึ้งในศิลปะ ชีงเป็นเอกลักษณ์ของชาติ
2. รู้หลักการใช้อุปกรณ์และเครื่องมือในการแกะสลัก
3. เข้าใจหลักเกณฑ์การเลือกผักผลไม้ และวัสดุที่จะนำมาแกะสลัก
4. เข้าใจคุณค่าของผักผลไม้ที่จะนำมาแกะสลักเป็นดอกไม้และลวดลายต่าง ๆ
5. นำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อประกอบอาชีพได้และเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่ต่างประเทศ

คำอธิบายรายวิชา การเลือกผักผลไม้มาปอก คว้านและสลักจัดลงภาชนะในรูปแบบต่าง ๆ ให้นำผลไม้ที่จัดแล้วไปใช้ประดับบนโต๊ะอาหาร เพื่อใช้ตกแต่งสถานที่ตามความเหมาะสม และโอกาสใช้สอย การเลือกใช้และรักษาอุปกรณ์การแกะสลัก

พ.ศ.2528 การศึกษาด้านอาชีวศึกษาในระดับต่าง ๆ ของสถานศึกษาในสังกัดกรมอาชีวศึกษา ได้รับการเน้นให้เป็นระบบการศึกษาเพื่อให้ครบวงจร โดยให้ผู้ศึกษาเรียนแล้วนำไปปฏิบัติและประกอบอาชีพได้อย่างจริงจัง และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ได้ขยายหลักสูตรคหกรรมศาสตร์เป็นปริญญาตรี 4 ปี

พ.ศ.2529 สถานศึกษาบางประเภทวิชาเริ่มประสบปัญหาจำนวนผู้สมัครเข้าเรียน โดยมีจำนวนผู้สมัครลดลง ซึ่งมีประเภทวิชาคหกรรมอยู่ด้วย สถานศึกษาประเภทคหกรรมให้การศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ การศึกษาในระบบยังคงจัดการศึกษาตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) และหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพเทคนิค (ปวท.)

ในปีเดียวกันนี้ ได้มีพระราชดำรินในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เกี่ยวกับการช่างประดิษฐ์ของสตรีอันเป็นประณีตศิลป์ ซึ่งมีอยู่ในพระบรมมหาราชวังว่าสมควรที่จะให้มีการถ่ายทอดความรู้ในวงกว้าง เพราะผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางช่างนับวันจะหมดไปที่ยังมีชีวิตอยู่ก็เป็นผู้สูงอายุเป็นส่วนมาก การถ่ายทอดให้อนุชนรุ่นหลังได้ทราบจะเป็นการส่งเสริมเผยแพร่ให้ตระหนักในคุณค่าและจะได้ช่วยกันอนุรักษ์ให้คงอยู่ตลอดไป และผู้เรียนสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ จึงมีพระราชประสงค์ให้จัดตั้งโรงเรียนในเขตพระราชฐานขึ้นเพื่อสอน วิชาช่างประดิษฐ์ของสตรีและพระราชทานพระราชานุญาตให้ดัดแปลงอาคารเรือนห้องเครื่อง สมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าเป็นอาคารเรียน และสำนักพระราชวังได้ติดต่อกรมการศึกษานอกโรงเรียนกระทรวงศึกษาธิการ ขอให้จัดตั้งโรงเรียนผู้ใหญ่พระตำหนักสวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวัง) ขึ้นเมื่อวันที่ 25 เมษายน 2529 เพื่อเปิดสอนวิชาช่างสตรีเป็นวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้นและเริ่มเปิดทำการสอน เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2529 เป็นต้นมา โดยวิชาที่เปิดสอนที่เกี่ยวกับการแกะสลัก คือ วิชาอาหารและขนม มีการเรียนความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาหาร และขนม อาหารคาว ประเภทแกง ต้ม ตุ่น ผัด ยำ ปลา ย่าง อบ ทอด เครื่องจิ้ม และอาหารจานเดียว อาหารหวานมีปิ้ง ย่าง อบ กวน เชื่อม ฉาบ ทอด ต้ม นึ่ง ประเภทใส่น้ำหวาน ไอศกรีม เครื่องดื่มและอาหารว่าง นอกจากนี้ยังมีการแกะสลักผัก ผลไม้ ตลอดจนการถนอมอาหารประเภทต่าง ๆ การบริการอาหารในโอกาสต่าง ๆ (แผ่นพับโรงเรียนผู้ใหญ่พระตำหนักสวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวัง))

พ.ศ.2530 กรมอาชีวศึกษาเปิดหลักสูตรใหม่อีกเรียกว่าหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พ.ศ.2530 ประเภทวิชาคหกรรม สาขาวิชาคหกรรม กระทรวงศึกษาธิการ

วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรที่เกี่ยวกับการแกะสลัก คือ

ชคท. 3018 งานใบตองและแกะสลัก

จุดประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียน

1. มีค่านิยมในศิลปะและการประดิษฐ์ใบตอง การแกะสลักผักผลไม้ และการจัด
2. อนุรักษ์และส่งเสริมเอกลักษณ์ไทย
3. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการออกแบบประดิษฐ์และการจัด รู้จักนำทรัพยากรมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันและประกอบอาชีพได้

คำอธิบายรายวิชา การเตรียม การประดิษฐ์ใบตอง แกะสลักผักผลไม้
เพื่อใช้ในโอกาสต่าง ๆ และการจัดแบบธุรกิจ ปฏิบัติ

ช่วงนี้เริ่มมีเรื่องธุรกิจในการแกะสลัก แทรกเข้ามาอยู่ในหลักสูตรบ้างเล็กน้อย แต่ยังมีจุดมุ่งหมายก็จะให้รู้จักคุณค่าของงานการแกะสลักการนำไปประกอบอาชีพและนำไป
ใช้ในชีวิตประจำวัน

ในช่วงระยะ 5 ปี ตั้งแต่ พ.ศ.2526ถึง พ.ศ. 2530 มีการเปลี่ยนแปลง
วิชาการแกะสลักของหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาที่มีการเรียนการสอนวิชาการ
แกะสลักทั้งของกรมการฝึกหัดครูวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา และกรมอาชีวศึกษา เพื่อให้
เห็นการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอนำเสนอเป็นตารางเปรียบเทียบ ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2 การเปลี่ยนแปลงการเปิดวิชาการแกะสลักของหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2526 ถึง พ.ศ. 2530 ของกรมการฝึกหัดครู วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา และกรมอาชีวศึกษา

ปี	กรมการฝึกหัดครู	กรมอาชีวศึกษา	วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา
พ.ศ.2526	- หลักสูตรประกาศนียบัตร ชั้นสูงเทคนิคการอาชีพ เอกการอาหารและศิลปะ ประดิษฐ์ ทอ.ศป. 104 งานแกะ สลัก		
พ.ศ.2527		- หลักสูตรประกาศนียบัตร ชั้นสูงสาขาเทคโนโลยี คหกรรมศาสตร์ทั่วไป ศคท. 1310 ศิลปงาน แกะสลัก - หลักสูตรประกาศนียบัตร วิชาเทคนิค สาขาคห กรรมศาสตร์และสาขา คหกรรมศาสตร์ทั่วไป ทคท. 203 เทคนิคการ ประดิษฐ์ใบตองและการ แกะสลัก - สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ ทั่วไป ทคท. 303 การจัดดอกไม้ และการแกะสลัก	- หลักสูตรประกาศนียบัตร วิชาชีพชั้นสูง สาขาคห กรรมศาสตร์ทั่วไป คท. 3004 แกะสลัก
พ.ศ. 2530		- หลักสูตรประกาศนียบัตร วิชาชีพ สาขาวิชาคหกรรม ศคท. 3018 งานใบตอง และแกะสลัก	

ในช่วงนี้เริ่มจากกรมการฝึกหัดครูและวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาเปิดหลักสูตรที่มีวิชางานแกะสลักเพิ่มในรายวิชาส่วนกรมอาชีวศึกษายังเป็นรายวิชาที่ผสมผสานอยู่กับวิชาอื่นๆอยู่

พ.ศ.2531 กรมการฝึกหัดครู ปรับปรุงหลักสูตรปี 2528 ขึ้นมาอีก เรียกว่า หลักสูตรวิทยาลัยครู พุทธศักราช 2531 สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ สายคหกรรมศาสตร์ โปรแกรมวิชาคหกรรมศาสตร์ทั่วไป มีจุดประสงค์ คือ

1. เพื่อผลิตบัณฑิต สายคหกรรมศาสตร์ที่ชำนาญในการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อครอบครัว สังคมและการประกอบอาชีพ
2. เพื่อค้นคว้าวิจัยและพัฒนางานด้านคหกรรมศาสตร์ทั้งระดับชนบทและระดับประเทศ
3. เพื่อบริการทางวิชาการด้านคหกรรมศาสตร์แก่บุคลากรของหน่วยงานของรัฐ สถาบันเอกชนและผู้สนใจ

วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรเกี่ยวกับการแกะสลัก คือ วิชาดังต่อไปนี้

3151604 การแกะสลักผักและผลไม้

คำอธิบายรายวิชา เครื่องมือเครื่องใช้ในการแกะสลัก ปอก คว้าน ผักและผลไม้เพื่อใช้รับประทาน ระดับตกแต่งในโอกาสต่าง ๆ การเก็บรักษาเครื่องมือเครื่องใช้ การเก็บและรักษาผลงานเพื่อนำไปใช้ประโยชน์

3152620 การแกะสลักวัสดุเนื้ออ่อน

คำอธิบายรายวิชา เครื่องมือ เครื่องใช้ในการแกะสลักวัสดุเนื้ออ่อน แกะสลักเทียน สบู่ หยาก โฟมและวัสดุอื่นๆเพื่อนำไปใช้ประดับตกแต่ง ให้เหมาะสมกับโอกาสใช้สอย

ในช่วงนี้จะเห็นได้ว่าเริ่มมีวิชาการแกะสลักหลายวิชาขึ้นและสามารถแกะสลักจากวัสดุต่าง ๆ ได้อีก โดยมีจุดมุ่งหมายให้มีความชำนาญยิ่งขึ้น และนำความรู้ไปประกอบอาชีพ พร้อมทั้งนำไปดำเนินชีวิตประจำวันได้อีก

พ.ศ.2533 กรมอาชีวศึกษาเปิดหลักสูตรใหม่ขึ้นอีกเรียกว่าหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพเทคนิค (ปวท.) พ.ศ.2533 ประเภทวิชาคหกรรม กระทรวงศึกษาธิการ

วิชาชีพ สาขาคหกรรมธุรกิจ แบ่งเป็น 5 สาขางาน คือ

1. กลุ่มอาชีพงานดอกไม้และใบตอง
2. กลุ่มอาชีพธุรกิจสิ่งประดิษฐ์

3. กลุ่มอาชีพธุรกิจการตัดเย็บเครื่องเรือนเครื่องใช้
4. กลุ่มอาชีพการดูแลเด็กและผู้สูงอายุ
5. กลุ่มอาชีพธุรกิจงานแม่บ้าน

วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรเกี่ยวกับการแกะสลัก คือ

กลุ่มอาชีพงานดอกไม้และใบตอง มีวิชาบังคับ 2 รายวิชา คือ

ทศ. 206 เทคนิคงานใบตองและแกะสลัก 1

จุดประสงค์

1. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานใบตองและแกะสลัก
2. เพื่อให้มีความรู้เกี่ยวกับการเลือกใช้วัสดุและอุปกรณ์
3. เพื่อให้รู้หลักและวิธีการประดิษฐ์ใบตองและแกะสลัก
4. เพื่อนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและประกอบ

อาชีพ

คำอธิบายรายวิชา หลักการและวิธีการประดิษฐ์ใบตองและแกะสลัก วัสดุ อุปกรณ์ การประดิษฐ์ใบตองและแกะสลัก การจัดและตกแต่งเชิงธุรกิจ ฝึกปฏิบัติประดิษฐ์ ใบตองและแกะสลัก

ทศ. 207 เทคนิคงานใบตองและแกะสลัก 2

จุดประสงค์

1. เพื่อให้มีความรู้ในงานใบตองและแกะสลักที่ยากขึ้น
2. เพื่อพัฒนารูปแบบงานใบตองและแกะสลักให้เหมาะสมกับ
3. เพื่อให้รู้จักประยุกต์ใช้ในงานใบตองและแกะสลักในโอกาส
4. เพื่อนำความรู้งานใบตองและแกะสลักไปใช้ในการประกอบ

ธุรกิจปัจจุบัน

ต่าง ๆ

อาชีพ

คำอธิบายรายวิชา การประดิษฐ์ใบตองเป็นภาชนะรูปแบบต่าง ๆ การทำบายศรีทุกขนาด การประดิษฐ์ใบตองประกอบงานดอกไม้สด การแกะสลักผักผลไม้และวัสดุเนื้ออ่อนอื่น ๆ เป็นลวดลายและรูปแบบที่ยากขึ้น การประดิษฐ์ใบตองและแกะสลักเชิงธุรกิจ

กลุ่มอาชีพธุรกิจงานแม่บ้าน มีวิชาบังคับ 1 วิชา คือ
ทคธ. 251 การจัดดอกไม้ใบตองและแกะสลัก

จุดประสงค์

1. เพื่อให้รู้หลักการจัดดอกไม้ ใบตองและแกะสลัก
2. เพื่อให้รู้จักเลือกซื้อและเลือกใช้วัสดุ อุปกรณ์
3. เพื่อให้รู้จักจัดและตกแต่งดอกไม้ ใบตองและแกะสลักผลไม้

ในโอกาสต่าง ๆ

4. เพื่ออนุรักษ์เอกลักษณ์ไทย

คำอธิบายรายวิชา การออกแบบ การจัดดอกไม้ ใบตองและแกะสลัก
เพื่อใช้ในโอกาสต่าง ๆ การเลือกซื้อ เลือกใช้วัสดุ อุปกรณ์ ฝึกการจัดดอกไม้ ใบตองและแกะสลัก

กลุ่มวิชาเลือกของกลุ่มวิชาต่าง ๆ มี 1 วิชา คือ

ทคธ. 327 งานแกะสลัก

จุดประสงค์ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจการแกะสลักแบบต่าง ๆ เพื่อ
ออกแบบการแกะสลักเชิงธุรกิจ เพื่อนำเทคนิคการแกะสลักมาประยุกต์ใช้

คำอธิบายรายวิชา การออกแบบการแกะสลักให้เหมาะสมกับวัสดุ
เทคนิคการแกะสลัก การแกะสลักเชิงธุรกิจ ฝึกปฏิบัติ

ในปีเดียวกันนี้ทางกรมอาชีวศึกษาได้เปิดหลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้นขึ้นเพื่อให้
สถานศึกษาใช้ฝึกอบรมวิชาชีพให้แก่นักเรียนนักศึกษาและประชาชนทั่วไปที่มีความประสงค์ที่จะ
นำความรู้ความชำนาญที่ได้รับไปประกอบอาชีพทั้งในสถานประกอบการหรือประกอบอาชีพอิสระ
ส่วนตัวหรือนำไปปรับปรุงงานที่ทำอยู่ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นหรือเพิ่มเติมความรู้พิเศษและ
สามารถนำไปปรับปรุงคุณภาพชีวิตในชีวิตประจำวันได้ มีจุดมุ่งหมาย คือ

1. เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปที่ไม่มีโอกาสศึกษาวิชาชีพในระบบ
ได้มีโอกาสฝึกวิชาชีพตามที่ตนต้องการและสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ตามความถนัดและ
ความสนใจ

2. เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีอาชีพอยู่แล้วได้มีโอกาสศึกษา
เทคโนโลยีใหม่ ๆ และฝึกวิชาชีพเพิ่มเติมในอาชีพนั้น ๆ สามารถนำไปพัฒนาอาชีพที่ทำอยู่ให้
ยิ่งขึ้น เป็นการยกระดับการทำงานและเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว

3. เพื่อเปิดโอกาสให้แก่บุคคลที่มีอาชีพอยู่แล้วแต่ประสงค์จะเปลี่ยน
อาชีพอื่นได้มีโอกาสศึกษาและฝึกวิชาชีพอื่นตามที่ตนเองถนัดและสนใจ เพื่อให้มีรายได้สูงขึ้น
จากเดิมตามความประสงค์ของตน

4. เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนนักศึกษาที่สนใจเลือกวิชาชีพ สามารถเรียนตามหลักสูตรนี้ได้ และเมื่อจบหลักสูตรนี้แล้วสามารถโอนหน่วยกิตการเรียนไปสมทบกับหน่วยกิตของระบบโรงเรียนที่ตนเองกำลังศึกษาอยู่ได้

5. เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนเอง ทั้งด้านความรู้ความชำนาญตลอดจนแนวทางในการประกอบอาชีพให้สอดคล้องกับสภาพของสังคมและเศรษฐกิจและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรที่เกี่ยวกับการแกะสลัก คือ

วศป. 06075 งานแกะสลักผักและผลไม้

จุดประสงค์

1. เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ในการแกะสลักได้ถูกต้อง
2. แกะสลักผักผลไม้ได้อย่างสวยงาม
3. แกะสลักสับเป็นลวดลายต่าง ๆ ได้
4. นำสิ่งแกะสลักไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม
5. จัดใส่ภาชนะได้อย่างเหมาะสมสวยงาม
6. ปฏิบัติงานด้วยความปลอดภัยและทันกำหนดเวลา
7. เก็บรักษาได้อย่างถูกต้อง
8. คำนวณต้นทุน กำไรได้ถูกต้อง

คำอธิบายรายวิชา

การเตรียมเครื่องมือเครื่องใช้ การเลือกชนิดของวัสดุที่จะใช้ นำมาแกะสลัก การแกะสลักผักต่าง ๆ การแกะสลักผลไม้ชนิดใหญ่ชนิดเล็ก การแกะสลักเป็นดอกไม้ นานาชนิด การแกะสลักเป็นใบไม้รูปต่าง ๆ การแกะสลักเป็นภาชนะใส่เครื่องจิ้ม การแกะสลักสับ การนำไปใช้ประโยชน์ การเก็บรักษา การรักษาความปลอดภัย การจัดลงภาชนะ การกำหนดเวลา การคิดราคาต้นทุน กำไร

รายการสอน

- การแกะสลักแตงกวาเป็นรูปใบไม้ ดอกทิวลิป ดอกบัวสาย
- การแกะสลักแครอทเป็นลายดอกข่า ดอกกุหลาบ
- การแกะสลักซิงเป็นลายใบไม้เครือเถา ซิงยี่ด
- การแกะกระชายเป็นดอกจำปี
- การแกะสลักฟักทองหรือมันเทศเป็นดอกกรักเร่ ดอกบานชื่น
- การแกะสลักเผือกเป็นผอบใส่สังขยา
- การแกะสลักน้ำเต้าหรือฟักทองเป็นผอบใส่เครื่องจิ้ม
- การแกะสลักละมุดเป็นใบไม้ ดอกข่าหรือดอกกรักเร่

- การแกะสลักแตงโมเป็นกระเช้า ดอกบานชื่น
- การแกะสลักสับปะรดเป็นรูปเรือ รูปกลอง
- การแกะสลักสับปะรดเป็นดอกกุหลาบตูม ดอกกุหลาบบาน

มีผู้ให้ความสนใจในวิชาการแกะสลักมากจึงต้องเปิดเป็นอาชีพ ระยะสั้นให้กับบุคคลทั่วไปได้เรียนรู้โดยมีจุดมุ่งหมาย คือ ให้บุคคลทั่วไปมีโอกาสศึกษาแล้วนำไปประกอบอาชีพ หรือผู้มีอาชีพอื่นแล้วสามารถนำวิชาการแกะสลักไปประกอบอาชีพเสริมอีกได้และให้ผู้เรียนพัฒนาตนเอง พร้อมทั้งนำไปดำเนินในชีวิตประจำวันได้อีก

พ.ศ.2534 วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาไต้ยกราฐานะเป็นสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล จึงได้เปิดหลักสูตรชั้นเรียกว่า หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พ.ศ.2534 สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล กระทรวงศึกษาธิการ

วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรเกี่ยวกับการแกะสลัก คือ วิชา

คท. 4110 การแกะสลัก

จุดมุ่งหมายรายวิชา

1. รู้จักเลือกใช้วัสดุและอุปกรณ์ในการแกะสลัก
2. เข้าใจหลักเกณฑ์ในการแกะสลักของอ่อนชนิดต่าง ๆ
3. เข้าใจวิธีปฏิบัติและการดูแลรักษาวัสดุต่าง ๆ ที่นำมาแกะสลัก
4. รู้จักวิธีเก็บรักษาอุปกรณ์การแกะสลัก
5. ชាប់ซึ่งในศิลปการแกะสลักซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติ
6. เห็นคุณค่าของงานแกะสลัก ซึ่งสามารถนำไปเสริมคุณค่า

ชีวิตในสังคม เพื่อการประกอบอาชีพและเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่ต่างประเทศ

คำอธิบายรายวิชา การเลือก การปอก การคว้าน แกะสลัก จัดตกแต่ง ผักสด-ผลไม้ และวัสดุอื่น ๆ เช่น สับ เทียน เพื่อใช้ในการจัดตกแต่งประกอบอาหาร การนำมอาหาร การจัดของที่ระลึกในโอกาสต่าง ๆ ตลอดจนการเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์และการดูแลรักษา

ในช่วงนี้มีวิชาที่เกี่ยวกับวิชาการแกะสลักแต่ละหลักสูตรเปิดเป็นรายวิชาที่มีการแกะสลักได้เต็มรายวิชา

ในช่วงระยะเวลา 5 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2531 ถึง พ.ศ. 2535 มีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับวิชาการแกะสลักของหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาที่มีการเรียนการสอนวิชาการแกะสลัก ทั้งกรมการฝึกหัดครู สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล และกรมอาชีวศึกษา ผู้วิจัยขอเสนอเป็นตารางให้เห็นการเปลี่ยนแปลงดังนี้

ตารางที่ 3 การเปลี่ยนแปลงการเปิดวิชาการแกะสลักของหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ตั้งแต่ พ.ศ. 2531 ถึง พ.ศ. 2535 ของกรมการฝึกหัดครู สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล และกรมอาชีวศึกษา

ปี	กรมการฝึกหัดครู	กรมอาชีวศึกษา	สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
พ.ศ.2531	- หลักสูตรวิทยาลัยครู สาขา วิชาวิทยาศาสตร์ สาย คหกรรมศาสตร์ ทั่วไป 3151604 การแกะ สลักผักและผลไม้ 3152620 การแกะ สลักวัสดุเนื้ออ่อน		
พ.ศ. 2533		- หลักสูตรประกาศนียบัตร วิชาชีพเทคนิค สาขาคหกรรม ธุรกิจ ทคธ. 206 เทคนิคงานใบ ตองและแกะสลัก 1 ทคธ. 207 เทคนิคงานใบ ตองและแกะสลัก 2 -ทคธ. 251 การจัดดอกไม้ใบ ตองและแกะสลัก ทคธ. 327 งานแกะสลัก	
พ.ศ.2534		- หลักสูตรอาชีพระยะสั้น วศป. 06075 งานแกะสลัก ผักและผลไม้	- หลักสูตรประกาศ- นียบัตรวิชาชีพ สาขาวิชาคหกรรม ศาสตร์ คท. 4110 การ แกะสลัก

ในช่วงนี้กรมการฝึกหัดครูและสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลเปิดรายวิชาการแกะสลักอย่างเดี่ยว กรมอาชีวศึกษาเปิดรายวิชาการแกะสลักอย่างเดี่ยวและรายวิชาการแกะสลักผสมผสานกับวิชาอื่น

พ.ศ.2536 กรมการฝึกหัดครูเปิดหลักสูตรขึ้นมาใหม่เรียกว่าหลักสูตรวิทยาลัยครู ฉบับปรับปรุง 2536 สาขาวิชาการศึกษาศายมัธยมศึกษา โปรแกรมคหกรรมศาสตร์ มีวัตถุประสงค์ เพื่อ

1. ให้มีความเข้าใจในเนื้อหา วิธีสอนวิชาคหกรรมศาสตร์ ระดับมัธยมศึกษา
2. มีทักษะในด้านการสอน และนำไปประยุกต์ใช้ในวิชาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. ปลุกฝังคุณธรรม จริยธรรม เจตคติ ศรัทธา ความรับผิดชอบต่อวิชาชีพคหกรรมศาสตร์
4. ปรับปรุงการสอน คุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว และสังคม
5. เป็นแนวทางในการศึกษาต่อในระดับสูง

สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ สายคหกรรมศาสตร์ โปรแกรมวิชาคหกรรมศาสตร์ทั่วไป มีจุดประสงค์ คือ

1. เพื่อผลิตบัณฑิตสายคหกรรมศาสตร์ ที่ชำนาญในการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อครอบครัว สังคม และการประกอบอาชีพ
2. เพื่อค้นคว้าวิจัยและพัฒนางานด้านคหกรรมศาสตร์ทั้งระดับชนบท และระดับประเทศ
3. เพื่อบริการทางวิชาการด้านคหกรรมศาสตร์แก่บุคลากรของหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ สถาบันเอกชนและผู้สนใจทั่วไป

วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรที่เกี่ยวกับการแกะสลัก คือ วิชา

4552105 การแกะสลักผักและผลไม้

คำอธิบายรายวิชา คุณค่าและโอกาสใช้สอยผักและผลไม้แกะสลัก ปอกคว้าน การเลือก การเตรียม การใช้และการดูแลรักษาวัสดุอุปกรณ์ รูปแบบ วิธีการ ขั้นตอนการแกะสลัก นำหลักศิลปะมาฝึกปฏิบัติการแกะสลัก ปอก คว้าน ผักและผลไม้ เพื่อใช้ในการประดับภาชนะใส่อาหาร รับประทานในโอกาสพิเศษตลอดจนการนำไปใช้ในลักษณะอื่น ๆ เช่น ประดับโต๊ะอาหาร สถานที่ ฯลฯ

4553109 การแกะสลักผัก

คำอธิบายรายวิชา รูปแบบ วัฒนธรรม ที่มาแห่งงานประณีตศิลป์ การแกะสลักผัก การเลือก การเตรียม การใช้และการดูแลรักษาวัสดุอุปกรณ์ วิธีการและขั้นตอนการแกะสลักผัก การฝึกออกแบบและแกะสลักผักเพื่อนำไปใช้ประดับภาชนะใส่อาหารประดับโต๊ะและอื่น ๆ ตามความเหมาะสม

4553110 การปอก คว้าน และแกะสลักผลไม้

คำอธิบายรายวิชา รูปแบบ วัฒนธรรมไทย ที่มาแห่งงานประณีตศิลป์ การปอก คว้าน และแกะสลักผลไม้ การเลือก การเตรียม การใช้และการดูแลรักษา วัสดุ อุปกรณ์ วิธีการ และขั้นตอนการปอก คว้าน และแกะสลักผลไม้ ฝึกออกแบบและปฏิบัติการปอก คว้าน และแกะสลักผลไม้ตามแบบโบราณ และแบบสร้างสรรค์ เพื่อนำไปใช้ตามความเหมาะสม

4554106 การแกะสลักวัสดุเนื้ออ่อน

คำอธิบายรายวิชา คุณประโยชน์ การเลือก การเตรียม การใช้และดูแลรักษาวัสดุอุปกรณ์ในการแกะสลักวัสดุเนื้ออ่อน รูปแบบ วิธีการและขั้นตอนการแกะสลักวัสดุเนื้ออ่อน การนำหลักศิลปะมาใช้ในการแกะสลัก หยก เทียน สบู่ ไม้เนื้ออ่อน ฯลฯ เพื่อใช้ประโยชน์ตามความเหมาะสม

จะเห็นได้ว่า ในช่วงนี้วิชาการแกะสลักได้ขยายให้มีหลายวิชามากยิ่งขึ้น แบ่งวิชาออกชัดเจนเป็นแกะสลักผัก และผลไม้ และวัสดุอื่น ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความชำนาญยิ่งขึ้นและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อรัฐและเอกชนต่อไป

พ.ศ.2537 กรมอาชีวศึกษาเปิดหลักสูตรใหม่ขึ้น เรียกว่าหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง พ.ศ.2536 (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ.2537) ประเภทวิชาคหกรรม กระทรวงศึกษาธิการ

วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรเกี่ยวกับการแกะสลัก คือ วิชา
สคท. 2015 งานใบตองและแกะสลัก

จุดประสงค์

1. เพื่อเสริมสร้างค่านิยมและอนุรักษ์ศิลปะงานใบตองและแกะสลัก
2. เพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ การออกแบบงานใบตองและแกะสลัก

ใช้วัสดุ อุปกรณ์

3. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเลือกซื้อและเลือก

4. เพื่อให้รู้เทคนิคการเย็บใบตองและการแกะสลักเพื่อนำ
ความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และการประกอบอาชีพ

คำอธิบายรายวิชา คุณค่าของงานใบตองและแกะสลัก การเลือกใช้และ
การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ การประดิษฐ์ใบตองแบบต่าง ๆ การแกะสลักผัก ผลไม้ และวัสดุอื่น ๆ
การจัดตกแต่งเพื่อใช้ในโอกาสต่าง ๆ การจัดแบบธุรกิจ การดูแลรักษางานใบตองและการแกะ
สลักให้มีคุณค่า

สคอ. 2017 การแกะสลักผักและผลไม้

จุดประสงค์

1. เพื่อให้รู้ถึงความสำคัญและประโยชน์ของการแกะสลัก
2. เพื่อให้รู้วิธีเลือกผักและผลไม้ได้เหมาะสมกับงาน
3. เพื่อให้รู้จักใช้เครื่องมือและอุปกรณ์การแกะสลักได้เหมาะสม
4. เพื่อให้มีความรู้ หลักการแกะสลักผักและผลไม้
5. เพื่อให้รู้จักการรักษาเอกลักษณ์ของไทย
6. เพื่อให้มีทักษะในการแกะสลักผักและผลไม้

กับงาน

คำอธิบายรายวิชา ความสำคัญและประโยชน์ของการแกะสลัก หลัก
การเลือกผักและผลไม้ที่จะนำมาแกะสลัก เครื่องมือเครื่องใช้ในการแกะสลัก หลักการแกะสลักผัก
และผลไม้ หลักทั่วไปเกี่ยวกับการจัดผักและผลไม้ การเลือกผักและผลไม้เพื่อบรรจุลงภาชนะให้
เหมาะสมกับงานและสถานที่ การดูแลรักษาผักและผลไม้ก่อนและหลังการแกะสลักให้สอดคล้องกับ
กิจนิสัยที่ดีในการทำงาน ผักแกะสลักผักและผลไม้ประเภทต่าง ๆ ประดิษฐ์ภาชนะบรรจุจากผัก
ผลไม้และการจัด ตกแต่ง

สคอ. 2303 ศิลปประดิษฐ์

จุดประสงค์

1. เพื่อให้มีความรู้และทักษะในการประดิษฐ์งานฝีมือต่าง ๆ
2. เพื่อให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมีทักษะในการประดิษฐ์
3. เพื่อนำความรู้และทักษะไปประกอบอาชีพได้

ได้อย่างปราณีตสวยงาม

คำอธิบายรายวิชา การประดิษฐ์เครื่องใช้เครื่องตกแต่งด้วยการปัก - ถัก การปั่น การแกะสลัก และการประดิษฐ์จากวัสดุต่าง ๆ

สคท. 2313 งานแกะสลัก

จุดประสงค์

1. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัสดุ อุปกรณ์ในงานแกะสลัก
2. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจการออกแบบงานแกะสลัก
3. เพื่อให้รู้เทคนิควิธีการแกะสลักและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้
4. เพื่อให้เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทย
5. เพื่อให้มีกิจนิสัยที่ดีในการทำงานและสามารถนำไปประกอบอาชีพได้

คำอธิบายรายวิชา ความสำคัญและประโยชน์ของงานแกะสลัก ประเภทของวัสดุ อุปกรณ์ในการแกะสลัก เทคนิค วิธีการแกะสลัก การจัดตกแต่งงานแกะสลักในโอกาสต่าง ๆ และการดูแลรักษา

ในปีเดียวกันนี้สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล เปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2537 คหกรรมศาสตร์ สาขาวิชาการบริหารงานคหกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล

วิชาที่เปิดที่เกี่ยวกับการแกะสลัก คือ

06-334-01 งานแกะสลักผักและผลไม้

จุดมุ่งหมายรายวิชา ให้ซาบซึ้งในศิลปซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติ รู้หลักการใช้อุปกรณ์และเครื่องมือในการแกะสลัก เข้าใจหลักเกณฑ์การเลือกผักผลไม้และวัสดุที่จะนำมาแกะสลัก เข้าใจคุณค่าของผักผลไม้ที่จะนำมาแกะสลักเป็นดอกไม้และลวดลายต่าง ๆ นำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อประกอบอาชีพได้และเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่ต่างประเทศ

คำอธิบายรายวิชา การเลือกผักผลไม้มาแกะสลัก ปอก คว้าน หรือจัดให้เป็นรูปแบบต่าง ๆ เช่น ใบไม้ ดอกไม้และอื่น ๆ เพื่อนำไปจัดตกแต่งหรือรับประทานตามโอกาสและความเหมาะสม วิธีดูแลผักและผลไม้ก่อนและหลังการแกะสลักให้สดคงทน รวมทั้งทางเลือกใช้อุปกรณ์และดูแลรักษาการเลือกผักผลไม้มาแกะสลัก

พ.ศ.2538 กรมอาชีวศึกษาเปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พ.ศ.2538
ประเภทวิชาคหกรรม สาขาวิชาคหกรรม กระทรวงศึกษาธิการ

วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรเกี่ยวกับการแกะสลัก คือ วิชา

24012312 ทฤษฎีงานใบตองและแกะสลัก

คำอธิบายรายวิชา ศึกษาความรู้เกี่ยวกับใบตอง กระทงลวย กระทงดอกไม้ บายศรี การแกะสลักผัก ผลไม้ สบู่ เทียน วัน น้ำแข็ง วิธีการแกะสลักและการดูแลรักษาให้คงสภาพ เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจในงานใบตองและแกะสลัก เทคนิควิธีการประดิษฐ์งานใบตองและแกะสลัก

24012313 งานใบตองและแกะสลัก 1

คำอธิบายรายวิชา ปฏิบัติเตรียมวัสดุเพื่อประดิษฐ์ชิ้นงานที่ใช้ใบตองห่ออาหาร ประดิษฐ์ภาชนะใส่อาหารรูปแบบต่าง ๆ กระทงลวย แกะสลักผักผลไม้ในเชิงธุรกิจ แกะสลักใบไม้ ดอกไม้อย่างง่าย จัดและตกแต่งอาหารเพื่อให้มีทักษะในการประดิษฐ์ใบตอง และแกะสลักในเชิงธุรกิจนำมาประกอบอาชีพได้

24012314 งานใบตองและแกะสลัก 2

คำอธิบายรายวิชา ปฏิบัติเตรียมวัสดุ อุปกรณ์เกี่ยวกับงานใบตองและแกะสลัก ประดิษฐ์ใบตองเป็นภาชนะ ถาด โตก สำหรับ แจกกัน พาน บายศรี ประยุกต์ใช้ใบตองแทนดอกไม้สดในการประดิษฐ์ต่าง ๆ

ปฏิบัติแกะสลักผัก ผลไม้ วัน เทียน สบู่ แกะสลักดอกไม้ที่มีกลีบซับซ้อน แกะสลักภาชนะ ผอบ โถถ้วยเพื่อบรรจุอาหาร จัดผัก ผลไม้ ลงภาชนะตกแต่งกับงานอื่น ๆ รักษาคุณภาพของงาน

เพื่อให้มีทักษะในการประดิษฐ์ใบตองแกะสลัก ได้อย่างประณีตสวยงาม ดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ไทย สามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพได้

24012316 แกะสลัก 1

คำอธิบายรายวิชา ปฏิบัติเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการแกะสลัก แกะสลักผักผลไม้ เทียน วัน เนย น้ำแข็ง และอื่น ๆ ตามขั้นตอนและวิธีการแกะสลักเชิงธุรกิจ ประกอบการตกแต่งอาหาร ถนอมอาหารเป็นของขวัญ ของที่ระลึก ของชำร่วย คำนวณต้นทุนและกำหนดราคา

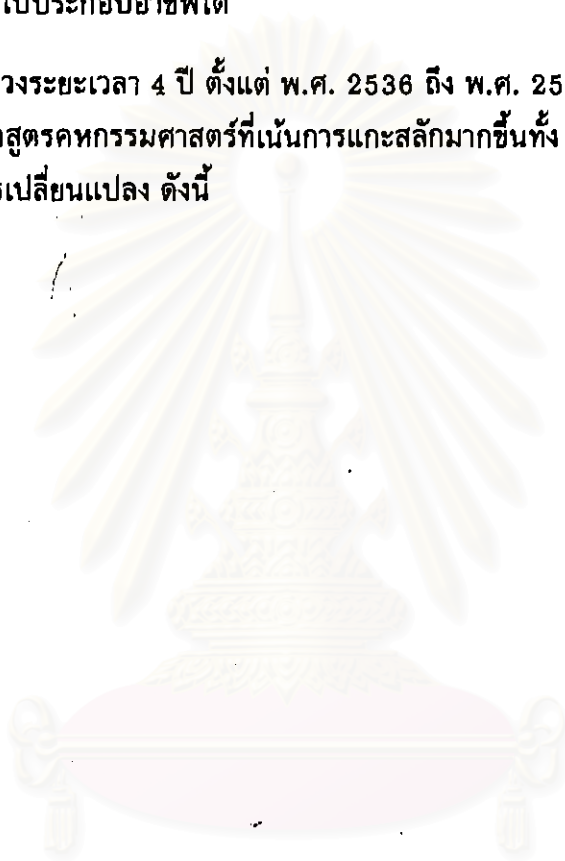
เพื่อให้มีทักษะในการแกะสลัก ผักผลไม้และวัสดุอื่น ๆ ในเชิงธุรกิจสามารถนำไปประกอบอาชีพได้

24012317 แกะสลัก 2

คำอธิบายรายวิชา ปฏิบัติเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการแกะสลัก แกะสลักดอกไม้ ใบไม้ ภาชนะใส่อาหาร ตัวสัตว์และอื่น ๆ รักษาคุณภาพของงาน คำนวณต้นทุนและกำหนดราคา

เพื่อให้มีทักษะในการแกะสลัก ได้อย่างปราณีต สวยงาม ดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ไทย นำไปประกอบอาชีพได้

ในช่วงระยะเวลา 4 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2536 ถึง พ.ศ. 2539 มีการเปลี่ยนแปลงวิชาการแกะสลักของหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ที่เน้นการแกะสลักมากขึ้นทั้ง 3 สถาบันขอเสนอเป็นตารางเพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 การเปลี่ยนแปลงการเปิดวิชาการแกะสลักของหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ตั้งแต่ พ.ศ. 2536 ถึง พ.ศ. 2539 ของกรมการฝึกหัดครู กรมอาชีวศึกษาและสถาบัน เทคโนโลยีราชมงคล

ปี	กรมการฝึกหัดครู	กรมอาชีวศึกษา	สถาบันเทคโนโลยี ราชมงคล
พ.ศ.2536	- หลักสูตรวิทยาลัยครู ฉบับ ปรับปรุง 4552105 การแกะสลัก ผักและผลไม้ 4553109 การแกะสลักผัก 4553110 การปอก คว้านและแกะสลักผลไม้ 4554106 การแกะสลัก วัสดุเนื้ออ่อน		
พ.ศ.2537		- หลักสูตรประกาศนียบัตร วิชาชีพชั้นสูง สาขาวิชา คหกรรม สคท. 2015 งานใบตอง และแกะสลัก สคท. 2017 การแกะ สลักผักและผลไม้ สคท. 2303 ศิลปประดิษฐ์	- หลักสูตรประกาศ- นียบัตรวิชาชีพ ชั้นสูงสาขาวิชาการ บริหารงานคหกรรม 06-334-001 งานแกะสลักผัก และผลไม้
พ.ศ.2538		- หลักสูตรประกาศนียบัตร วิชาชีพ สาขาวิชาคหกรรม 24012312 ทฤษฎีงาน ใบตองและแกะสลัก 24012313 งานใบตอง และแกะสลัก 1 24012314 งานใบตอง และแกะสลัก 2 24012316 แกะสลัก 1 24012317 แกะสลัก 2	

ในช่วงนี้กรมการฝึกหัดครูและสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลเปิดวิชาเน้นการแกะสลักผักและผลไม้ และการแกะสลักจากวัสดุอื่น กรมอาชีวศึกษาคงเปิดวิชาการแกะสลักอย่างเดียวและวิชาการแกะสลักผสมผสานกับวิชาอื่นอยู่บ้างเป็นบางวิชา

การสนับสนุนวิชาการแกะสลักของหน่วยงานต่าง ๆ

ช่วงระยะนี้เป็นช่วงที่วิชาการแกะสลักได้รับความนิยมนั้นเป็นอย่างมาก และมีการเผยแพร่กันมากมายให้ประชาชนคนไทยได้มองเห็นความสำคัญของงานแกะสลักและงานที่แสดงถึงความสำคัญในด้านการแกะสลักที่เป็นเครื่องช่วยกระตุ้นให้คนไทยให้ความสนใจที่จะช่วยกันอนุรักษ์งานศิลปะทางด้านนี้ได้ที่สุด ได้แก่ งานบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ซึ่งปรากฏจากจดหมายเหตุรัชกาลที่ 9 มีความตอนหนึ่งว่า

... หนึ่งในวันจันทร์ที่ 8 เมษายน พุทธศักราช 2528 ฝ่ายปฏิบัติการพิเศษช่างสิบหมู่กรมศิลปากร ร่วมกับพนักงานแผนกรักษาพระราชฐานชั้นใน สำนักพระราชวังจัดทำเครื่องสดประดับพระจิตกาธาน แล้วนำมาประดับตกแต่งพระจิตกาธานในวันงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ ในวันอังคารที่ 9 เมษายน พุทธศักราช 2528 ทั้งนี้ เครื่องสดประเภทแทงหยวกและแกะสลัก ฝ่ายปฏิบัติการพิเศษช่างสิบหมู่ กรมศิลปากร มีร้อยเอกสมบุรณ์ ไชยอุดม ผู้เชี่ยวชาญช่างประณีตศิลป์ สาขาช่างแกะสลักนายธงฉัตร เลขาวิจิตร ช่างศิลปกรรม 1 และนายมงคล เหมศรี ช่างประณีตศิลป์ชั้น 1 เป็นผู้รับผิดชอบการปฏิบัติงาน ส่วนเครื่องสดประเภทดอกไม้ นางสาวเพ็ญศรี เขียวมีส่วน หัวหน้าแผนกรักษาพระราชฐานชั้นใน สำนักพระราชวัง เป็นผู้ควบคุมการจัดทำเครื่องสดประดับจิตกาธาน มีลักษณะเป็นเครื่องสดแบบเรียบ ๆ รัตเอน ส่วนที่เป็นแม่ลายใช้กาบกล้วยฉลุกลายลูกฟัก เหลี่ยมสอดกระดาษทองย่นเป็นพื้นประดับสับหว่างลายฉลุลูกฟักเหลี่ยมด้วยฟักทองแกะสลักรูปดอกไม้ นานาพันธุ์ เช่น ดอกกุหลาบ ดอกบานชื่น ด้านบนของกาบแม่ลาย ประกอบกระจังพื้นสามและกระจังพื้น 2 ชั้น ด้านล่างของกาบแม่ลาย ประกอบกระจังพื้นปลาขนาดใหญ่ และกระจังพื้นปลาขนาดเล็ก วางซ้อนแบบบายศรี รัตเกล้าหลังคาฉัตรนุชบก (ฉัตรเบญจา) กาบแม่ลายใช้กลีบดอกบานไม่รู้โรย สีชมพูอ่อนทำพื้นประดับลูกฟักลายดอกประจายาม ซ้อนสลับลายดอกสีกลีบ ด้านบนของกาบแม่ลาย ประกอบกระจังตาอ้อย พื้นสามตัดขอบลายทั้งหมด ด้วยไหมญี่ปุ่นสีเขียวแก่... (ศิลปากรฉบับพิเศษ, 2529 : 294-295)

นอกจากงานพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีที่ทำให้คนไทยหันมาสนใจวิชาการแกะสลัก และในช่วงนี้ยังได้รับความช่วยเหลือในการเผยแพร่จากหลาย ๆ ฝ่าย จะเห็นได้จากหลักฐานต่าง ๆ ดังนี้

พ.ศ.2532 สมาคมหัวหน้าพ่อครัวใหญ่แห่งประเทศไทย ได้จัดนิทรรศการ ประกวดศิลปะ การปรุงอาหารและตกแต่งอาหาร ระหว่างวันที่ 28-29 กันยายน 2532 ที่โรงแรม นารายณ์ เพื่อให้พ่อครัวไทยได้มีโอกาสแสดงฝีมือและศิลปะการตกแต่งอาหารที่ตนถนัด เพื่อให้ แข่งขันประกวดการตกแต่งอาหารนานาชาติยังต่างประเทศ

ในการแข่งขันการแกะสลักผักผลไม้ ผู้ที่ได้รับรางวัล เหรียญทองพิเศษ คือ ทำเนียบ ราบสูงเนิน จากโรงแรมแลนด์มาร์ค รางวัลเหรียญทอง คือ ขงยุทธ พูลสวัสดิ์ จากโรงแรมรอยัล- ออคิต ซูครี สุภาพ จากโรงแรมเซ็นทรัลพลาซ่า สำราญ แสงชัย จากโรงแรมโอเรียนเต็ล วีรวัฒน์ พิรุณรัตน์ จากโรงแรมฮิลตัน และสุลัดดา ลุคนาทิน จากโรงแรมนารายณ์ (นิตยสาร การฝีมือ เล่มที่ 16 ปีที่ 12 ประจำเดือน พฤศจิกายน 2532)

ในวันที่ 7 ตุลาคม 2535 โรงแรมแลนด์มาร์ค จัดการประกวด “ศิลปะการ แกะสลักผัก ผลไม้ วิจิตรแบบผสมผสาน” เพื่อต้อนรับปีการท่องเที่ยวอาเซียนและต้อนรับผู้เข้า ประชุมสมาคมโรงแรมนานาชาติที่ในปีประเทศไทยเป็นเจ้าภาพจัดขึ้นในระหว่างวันที่ 9-16 ตุลาคม 2535 ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงศิลปะ วัฒนธรรมไทยในด้านการแกะสลักผัก - ผลไม้ ให้เป็นที่แพร่หลายมากขึ้น โดยหัวข้อที่ใช้ประกวด คือ “ส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย”

ในปีนี้มีทีมเข้าร่วมประกวด รวม 28 ทีม ประกอบด้วยโรงแรมต่าง ๆ สถาบัน การศึกษาทั้งในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัด ประชาชนทั่วไป โดยมีผู้ได้รับรางวัลต่าง ๆ ดังนี้
ชนะเลิศรางวัลที่ 1 ได้แก่ โรงแรมอเล็กซานเดอร์ ในผลงานชุด “เรือนไทย”
ชนะเลิศรางวัลที่ 2 ได้แก่ โรงแรมเซ็นทรัลพลาซ่า ในผลงานชุด “วัดอรุณ”
ชนะเลิศรางวัลที่ 3 ได้แก่ ชมรมส่งเสริมแกะสลักวัสดุเนื้ออ่อน ในผลงานชุด “สัตว์โลกผู้น่ารัก”

รางวัลชมเชย 3 รางวัล ได้แก่

โรงแรมแอมบาสซาเดอร์ ในผลงานชุด “นกยูงทอง”

โรงแรมสยามซิตี ในผลงานชุด “Gulf of Siam”

โรงแรมสยามธุรกิจพณิชการในผลงานชุด “ดินแดนแห่งวัฒนธรรมอัน เลิศค่า”

รางวัลขวัญใจกรรมการ 2 รางวัล ได้แก่

โรงแรมซอลิเดย์ อินน์ คราวน์ พลาซ่า ในผลงานชุด “Paradise Peacock”

โรงแรมโนโวเทล ในผลงาน “ยึดมั่นประเพณี” (นิตยสารขวัญเรือน ฉบับงานฝีมือ ปีที่ ฉบับที่ 103 เดือน ธันวาคม 2535)

ต่อมาสมาคมโรงแรมไทยร่วมกับโรงแรมแลนด์มาร์ค จัดประกวดการแกะสลักผักผลไม้ วิจิตรแบบผสมผสานขึ้นอีก ณ ห้องบอลรูม โรงแรมแลนด์มาร์ค เนื่องในโอกาสฉลองครบรอบ 30 ปีสมาคมโรงแรมไทยและเพื่อเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมที่งดงามออกสู่สายตาประชาชนให้เป็นที่ประจักษ์ทั้งในและนอกประเทศ มีผู้ที่ได้รับรางวัลต่าง ๆ ดังนี้

- รางวัลที่ 1 คือ โรงแรมโนโวเทล
- รางวัลที่ 2 คือ โรงแรมแลนด์มาร์ค
- รางวัลที่ 3 คือ โรงแรมเซ็นทรัล พลาซ่า
- รางวัลชมเชย มี

มหาวิทยาลัยศรีปทุม

โรงแรมสยามอินเตอร์คอนติเนนตัล

โรงแรมริเจนท์

(นิตยสารขวัญเรือน ฉบับงานฝีมือ ปีที่ 10 ฉบับที่ 115 เดือนธันวาคม 2536)

พ.ศ.2538 มีการจัดแข่งขันงานชุมนุมอาหารของผู้ประกอบการอาหาร และหัวหน้าฝ่าย ครั้งที่ 2 มีการประกวดแข่งขัน หลายอย่างและมีการแข่งขันการแกะสลักผักและผลไม้ โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ การแกะสลักผักและผลไม้บนเวที และการแกะสลักผักผลไม้สำหรับโชว์ ซึ่งแต่ละประเภท แบ่งเป็น ประเภทมืออาชีพ และประเภทมือสมัครเล่น โดยมีรางวัลผู้ชนะเลิศ การแกะสลักผักและผลไม้ ประเภทมืออาชีพ รางวัลผู้ชนะเลิศการแกะสลักผักผลไม้ประเภทมือสมัครเล่น รางวัลผู้ชนะเลิศการแกะสลักผักและผลไม้สำหรับโชว์ประเภทมืออาชีพ และรางวัลผู้ชนะเลิศการแกะสลักผักและผลไม้ สำหรับโชว์ ประเภทมือสมัครเล่น

พ.ศ. 2539 มีนิทรรศการ “ดิ อินเตอร์เนชั่นแนล ฟู้ด แอนด์ ฮอสพิทาลิตีโชว์ ไทยแลนด์ ฟู้ดแฟร์และไวน์ แอนด์สปิริต เอเชีย 96” เป็นการแสดงพัฒนาการเทคโนโลยีด้านอุตสาหกรรมอาหารเครื่องดื่มและการบริการจาก 300 บริษัทนานาชาติ เพื่อเฉลิมฉลองในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี ในระหว่างวันที่ 6 - 9 มิถุนายน 39 ณ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ในงานมีการแข่งขันการสลักผักผลไม้และการปั้นเนย ซึ่งแสดงออกถึงความละเอียดอ่อน ความวิจิตรตระการและความโดดเด่นในความคิดสร้างสรรค์ของผู้ที่ร่วมแข่งขัน (นิตยสารประติประดอย ปีที่ 7 ฉบับที่ 73 เดือน กรกฎาคม 2539)

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักสูตรคหกรรมศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษา ที่เปิดให้มีการเรียนการสอนวิชาการแกะสลัก เพื่อเสริมสร้างค่านิยมในศิลปะการแกะสลักให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ นำทรัพยากรที่มีอยู่มาประดิษฐ์ให้เกิดประโยชน์และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และเป็นการรักษาเอกลักษณ์ของชาติ มีจุดประสงค์มุ่งเน้นให้รู้หลักการใช้อุปกรณ์และวัสดุในการแกะสลัก การเลือกวัสดุและอุปกรณ์มาใช้ในการแกะสลัก การแกะสลักรูปแบบต่าง ๆ นำไปใช้ในชีวิตประจำวันและประกอบอาชีพได้ และยังสามารถนำไปเผยแพร่ในต่างประเทศได้อีก

ประการหนึ่ง เนื้อหาวิชาและการเรียนการสอนเน้นการปฏิบัติการแกะสลักผักผลไม้ นำไปใช้ในโอกาสต่าง ๆ การแกะสลักวัสดุเนื้ออ่อน การแกะสลักในเชิงธุรกิจ มีการเรียนการสอนเป็นกลุ่มในสถาบันการศึกษา การประเมินผล จะประเมินตามผลงานของผู้เรียน เป็นกลุ่มผู้สนใจในสถานที่ต่าง ๆ ที่เปิดให้มีการอบรมและมีการเรียนการสอนกันเป็นรายบุคคลตามแต่มีผู้สนใจ และในช่วงนี้ อุปกรณ์ที่ใช้ในการแกะสลัก ยังคงเป็นมีดแกะสลักปลายแหลม มีดคว้านที่ทำให้สั้นลง มีดคว้านเช่นเดิม และยังมีผู้คิดประดิษฐ์อุปกรณ์ที่ช่วยในการแกะสลักให้เร็วขึ้น เช่น ชุดแกะของอ่อนที่มีจำหน่ายทั่วไป และอุปกรณ์ช่วยแกะสลักชนิดอื่น ๆ ที่มีผู้คิดขึ้นมารูปแบบแตกต่างกันไปดังรูปภาพ

รูปแบบของการแกะสลักในช่วงนี้มีผู้คิดรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นมา ทั้งตัวสัตว์ ภาชนะ สถานที่ต่าง ๆ ในโอกาสต่าง ๆ การปอก คว้านผลไม้ และการแกะสลักดอกไม้ที่มีผู้คิดรูปแบบกลีบดอกไม้ให้แปลกออกไปอีกหลายแบบ และกลีบดอกจะหยักพริ้วเหมือนธรรมชาติมากขึ้น ดังรูปภาพ

การคิดการแกะสลักรูปแบบใหม่ ๆ ขึ้นมานี้ถือว่าเป็นแนวคิดที่เป็นแบบอย่างที่ดี ในการที่จะเผยแพร่วิชาการแกะสลักให้กับชนรุ่นหลังของชาติในอนาคตต่อไป และยังเป็นผลต่อการเผยแพร่ให้ประชาชนชาวต่างชาติทั่วโลกได้รู้จักประเทศไทยและชาวไทยมากขึ้น